

SLOVENSKÁ REČ

74 | 2009 | 5 |

časopis pre výskum slovenského jazyka

Z OBSAHU

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Juraj Dolník, Jazyk a kultúra ■ Ivana Kopásková, Metodické a metodologické východiská pri skúmaní neúradnej antroponymickej sústavy

DISKUSIE A ROZHĽADY

Martin Pukanec, K etymológii slova *hrdý* ■ Iveta Valentová, Ku koncepcii pripravovaného *Slovníka slovenských anojkoným*

SPRÁVY A RECENZIE

Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za rok 2008. Slavomír Ondrejovič ■ Správa zo IV. českej onomastickej konferencie. Andrea Goóšová – Alexandra Chomová ■ Jazyk a jeho proměny. Prof. Janě Pleskalové k životnímu jubileu. Ľubor Králik ■ Nezvyčajné spolužitie v príbehu na pokračovanie. Mária Šimková ■ KRŠKO, Jaromír: Hydronymia povodia Hrona. Iveta Valentová

KRONIKA

Storočnica Ladislava A. Aranya. Slavomír Ondrejovič ■ Pred sto rokmi sa narodil Samo Mazúr. Milan Majtán

ROZLIČNOSTI

Kto potrebuje governance? Jana Wachtarczyková

SAP
SLOVAK ACADEMIC PRESS

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o., Bratislava

SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského jazyka

orgán
Jazykovedného ústavu
Ľudovíta Štúra
Slovenskej akadémie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR
Slavomír Ondrejovič

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Jana Wachtarczyková

REDAKČNÁ RADA
Ján Bosák, Klára Buzássyová, Juraj Dolník, Mi-
roslav Dudok, Ján Findra, Jana Wachtarczyková,
Lubomír Kralčík, Milan Majtán, Jozef Mlacek,
Slavomír Ondrejovič, Matej Považaj, Ján Sabol,
Daniela Slančová, Pavol Žigo

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Panská 26

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Juraj Dolník, Jazyk a kultúra257
Ivana Kopásková, Metodické a metodologické východiská
pri skúmaní neúradnej antroponymickej sústavy268

DISKUSIE A ROZHĽADY

Martin Pukanec, K etymológii slova *hrdý*276
Iveta Valentová, Ku koncepcii pripravovaného *Slovníka
slovenských anojkoným*283

SPRÁVY A RECENZIE

Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV
za rok 2008. Slavomír Ondrejovič292
Správa zo IV. českej onomastickej konferencie. Andrea
Goóťšová – Alexandra Chomová300
Jazyk a jeho proměny. Prof. Janě Pleskalové k životnímu
jubileu. Ľubor Králik303
Nezvyčajné spolužitie v príbehu na pokračovanie. Mária
Šimková308
KRŠKO, Jaromír: Hydronymia povodia Hrona. Iveta
Valentová311

KRONIKA

Storočnica Ladislava A. Aranya. Slavomír Ondrejovič313
Pred sto rokmi sa narodil Samo Mazúr. Milan Majtán315

ROZLIČNOSTI

Kto potrebuje governance? Jana Wachtarczyková317

INFORMÁCIE AUTOROM

Redakcia prijíma príspevky spracované na počítači – textový editor Word pod operačným systémom Windows, najlepšie vo formáte .rtf. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať tieto zásady:

1. V celom texte používať jednotné riadkovanie 2.
2. V texte za každým interpunkčným znamienkom urobiť medzeru (napr. s. 312 a pod.).

3. Slová na konci riadka nerozdeľovať a tvrdý koniec riadka používať iba na konci odsekov. Odseky začínať so zarážkou.

4. Pri rozlišovaní typov písma pridržať sa naďalej úzu časopisu, používať *kurzívu*, **bold**, ^{horný/}/_{dolný} index. Nič nepodčiarkovať, neriediť, nepoužívať široký a vysoký typ písma a pod.

5. Rozlišovať dlhú čiarku (pomlčku), napr. G. Altmann – V. Krupa, a krátku čiarku (spojovník), napr. T. Slama-Cazacu; vedecko-metodologický a pod.

6. Poznámky pod čiaru v texte označiť horným indexom (napr. vzniká tým synergický efekt,¹ ktorý...), poznámky uviesť na konci príspevku v tvare horný index, medzera, obsah poznámky (napr. ¹ Synergia znamená spolupôsobenie...).

7. Grafy a schémy pripojiť na osobitnom liste maximálne vo veľkosti šírky a výšky strany časopisu (podľa požadovanej veľkosti).

8. Príspevky prosíme posielat' elektronickou poštou ako prílohu paralelne na adresy *wachtarczyk@gmail.com* a *slavoo@juls.savba.sk*. Po prijatí príspevku autorov vyrozumíme o možnostiach publikovania.

9. Literatúru uvádzať takto:

a) knižná publikácia:

FURDÍK, Juraj: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča: Modrý Peter 1993. 199 s.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 2. vyd. Bratislava: Veda 2000. 998 s.

b) štúdia v zborníku:

DOLNÍK, Juraj: Spisovná slovenčina a čeština. In: Studia Academica Slovaca. 28. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 1999, s. 39 – 52.

c) článok v časopise:

HORECKÝ, Ján: Sémantické a derivačné pole slovíes ísť a chodiť. In: Slovenská reč, 1999, roč. 64, č. 4, s. 202 – 208.

Prosíme autorov, aby s príspevkami posielali aj údaje potrebné na vyplatenie honorára: rodné číslo, adresu trvalého bydliska a číslo bankového účtu. Zasláním rukopisu autori vyjadrujú súhlas s tým, že redakcia má právo publikovať tieto texty bez ďalších obmedzení.

Súčasťou každej štúdie Slovenskej reči je záväzne abstrakt v anglickom jazyku (vrátane preloženého titulu). Abstrakt by mal mať približne 100 slov a obsahovať tzv. kľúčové slová na identifikáciu príspevku v rámci vedeckovýskumnej oblasti.

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 74, 2009. Adresa redakcie: 813 64 Bratislava, Panská 26. Hlavný redaktor: Slavomír Ondrejovič. Výkonná redaktorka: Jana Wachtarczyková. Technický redaktor: Vladimír Radik.

Vychádza šesť ráz za rok. Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava. E-mail: sap@sappress.sk, www.sappress.sk.

Registračné číslo 7089.

Evidenčné číslo EV 3695/09

Distributed by SAP – SLOVAK ACADEMIC PRESS Ltd., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia.

Objednávky do zahraničia prijíma a vybavuje SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia.

Telephone: +421-2-63839472, fax: +421-2-63839485, e-mail: info@slovart-gtg.sk.

Distribution rights held by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2009

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK 74 – 2009
ČÍSLO 5

Juraj Dolník

JAZYK A KULTÚRA

Dolník, J.: Language and Culture. Slovenská reč, 74, 2009, No. 5, pp. 257 – 267. (Bratislava)

The author of this paper presents the fundamental ideas of a research project that is directed at the topical questions of the relation between language and culture in the Slovak language milieu. He focuses the attention on four aspects of this relation. (1) Language as a medium of culture. The cardinal question is how works the language as a constituent of the cultural memory. (2) Language as a medium of the formation of culture. The central problem is the role of the language in the process of creation of the mental and social culture. (3) Language as a product of culture. This aspect concerns the nature of the language perceived as a cultural phenomenon. (4) Language as an object of cultivation. The question is what a culture of the cultivation of the standard language is adequate with regard to the current conditions of his using.

Tento príspevok upriamuje pozornosť na potrebu systematického skúmania slovenského jazyka z kulturologickej pozície. Východiskom kulturologického prístupu k slovenčine je jednoduchá priezračná téza, že jazyk a jeho nositelia sú súčasťou daného kultúrneho sveta. Aj spisovná slovenčina je poznačená tým, že je kultúrnym javom a že jej nositelia narábajú s ňou ako kultúrne bytosti, bytosti formované v slovenskom kultúrnom prostredí. Pri tomto prístupe si pozorovateľ uvedomuje, že aj spisovný jazyk je (a) kultúrny tezaurus, čiže akumulátor kultúrnych znalostí, a teda aj kultúrne médium, t. j. prostriedok na odovzdávanie týchto znalostí, (b) konštituent kultúry, teda prostriedok vytvárania, reprodukcie a rozvíjania kultúry, (c) kultúrny produkt, ktorý sa vyznačuje štandardizovanosťou (konvencionalizovanosťou) a (d) objekt kultivácie – pri spisovnom jazyku máva tento aspekt najvyššiu preferenciu vnímania. Pozorovateľ si uvedomuje aj to, že jazyk ako súčasť sveta znakov je spätý so všetkými stránkami kultúry, jej duchovným, sociálnym aj materiálnym aspektom. Otázky späté so vzťahom jazyka ku kultúre v jej základných aspektoch sú predmetom aktuálneho výskumného programu Jazykovedného ústavu ĽS SAV v spolupráci s Katedrou slovenského jazyka FiF UK. Zámerom autora tohto príspevku je vymedzenie ideového rámca tohto programu s nastolením ťažiskových výskumných otázok, ktorých rozsah prekračuje výskumnú kapacitu aktuálneho tímu, a preto sa ponúkajú ďalším potenciál-

ným riešiteľom zo slovenského lingvistického prostredia. Týmto výskumným programom sa sleduje aj to, aby sa slovenská jazykoveda ešte viac otvorila a výraznejšie vstúpila do interdisciplinárneho poznávania slovenskej sociálno-kultúrnej reality, a tak podporila integráciu humanitných vied v našom bádateľskom prostredí.

1. Jazyk ako médium kultúry. K úlohám jazyka sa vždy prirad'ovala aj akumulačná funkcia. Jazyk sa vždy vnímal ako encyklopédia sui generis, tezaurus, zásobník, ktorého obsahom je duchovné bohatstvo nazhromaždené generáciami daného kolektívu. Na tieto akumulované obsahy sa dá nazerať z rozličných hľadísk, a teda sa dajú rozlične diferencovať. Z kulturologického stanoviska má osobitný význam ich relevantnosť vo vzťahu ku kultúrnej identite. Tento zorný uhol upriamuje pozornosť na známe výklady J. M. Lotmana (1981, 1990), v ktorých sa sústreďuje na texty vnímané ako určujúce pri opisovaní identity danej kultúry (pravda, u neho ide o kultúrnosemiotický pojem textu, ktorý zahŕňa každý artefakt s istou funkciou a s istou zakódovanou správou). Podmnožina takých textov poukazuje na vznik kultúry ako istej formy samoorganizácie daného spoločenstva. Texty sa teda hierarchizujú podľa toho, aký status im prisudzujú členovia príslušného spoločenstva. Centrálné sú texty relevantné vo vzťahu k identite, periférne texty sa vnímajú ako súčasť danej kultúry, ale irelevantné z hľadiska identity, opozičné texty sú členom spoločenstva známe, ale vnímajú ich ako také, ktoré sú v protiklade s vlastnou kultúrou, a do úvahy sa berú aj disjunktívne texty, ktoré členom daného spoločenstva nie sú známe, ale môžu sa dostať do ich povedomia (toto členenie, prirodzene, schematizuje skutočnosť, má orientačný účel, takže ho treba interpretovať so zreteľom na reálny stav sledovaného; v prvom rade ide o diferencovanosť spoločenstva a o prístupnosť hraníc medzi textami). V presunoch textov z jednej sféry do inej sa prejavuje dynamika kultúry. Prvým krokom k poznávaniu centrálnych textov je určenie faktorov, ktoré ich identifikujú, resp. kritérií, na základe ktorých sa vymedzujú. Vo všeobecnosti platí, že členovia spoločenstva s nimi zaobchádzajú osobitne.

Idea hierarchizovanosti textov, závažnosti centrálnych textov sa objavuje aj v spätosti s pojmom kultúrna (kolektívna) pamäť, pomocou ktorého sa pokračuje v ich výskume. Metaforizáciou sa pojem pamäť preniesol z psychológie osobnosti do náuky o kolektíve a kultúre a paralelne sa uplatňuje aj pojem kolektívne spomínanie. Pojem kultúrna pamäť sa ukázal ako vhodný pri vysvetľovaní konštituovania a upevňovania kolektívov. V týchto procesoch má kultúrna pamäť závažnú rolu. Skladá sa z jazykových aj nejazykových znakov a štandardizovaných správaní a činností. Ich základnou vlastnosťou je, že sa reprodukujú bez časového obmedzenia, a základnou funkciou, že vytvárajú a stabilizujú autoobraz kolektívu, čiže jeho identitu. Z kultúrnej pamäti kolektívy vyvodzujú svoju identitu. V kolektívnych spomienkach je to, čo zodpovedá identifikačnej potrebe sociálneho celku, teda to, čo demonštruje, že kolektív zostal tým istým sociálnym celkom aj po strie-

daniach generácií. To značí, že obsah kultúrnej pamäti sa určuje vo vzťahu k jej identifikačnej funkcii. Od zavedenia pojmu kultúrna pamäť sa zdôrazňovalo, že je viazaná na potreby kolektívu v súčasnosti, a teda k jej vlastnostiam patrí aj selektívnosť a rekonštruktívnosť, resp. konštruktívnosť. Selektuje sa so zreteľom na autoobraz kolektívu a pri rekonštrukcii minulosti z tohto hľadiska dochádza aj k jej deformácii, ba až k fikcii. Kultúrna pamäť je tak retrospektívny konštrukt (Assmann, 1988). Je to „vonkajší znak vnútornej kohézie, odkazujúci na to, že z bývalého nanúteného zväzku sa stalo spoločenstvo, ktoré sa najprv prijalo a potom sa aj na základe pocitu solidarity akceptovalo a na ktoré je človek nakoniec hrdý. S tým dozrieva aj obraz seba, ktorý sa vyostreje v konfrontácii s obrazmi cudzích. Zosnuje sa mýtus o konštituovaní národa a dejiny sa prepisujú zo stanoviska nájdenej identity“ (Hansen, 2000, s. 229). Aj keď prihliadame na to, že ani historiografia sa neobmedzuje na rekonštrukciu dejinných udalostí, lebo aj ona interpretuje minulosť z istej perspektívy, dejiny a kultúrna pamäť nespývajú. Patriť k nositeľom kultúrnej pamäti znamená členstvo v danom kolektíve, a to zasa znamená, že jednotlivec je vtiahnutý do hodnotovej perspektívy aj do hierarchie relevantnosti entít tohto kolektívu.

Inšpiratívne sú dve diferenciácie vo vzťahu ku kultúrnej pamäti (Assmann, 1992), a to rozlišovanie medzi komunikačnou a kultúrnou pamäťou a medzi ústnym a písomným médiom tejto pamäti. Komunikačná pamäť sa konštituuje v bežnej interakcii a jej predmetom sú minulé skúsenosti vertikálne členených „spolukráčajúcich“ vrstovníkov, čiže vrstiev rovesníkov v časovom rozpätí ich koexistencie (80 – 100 rokov). Kultúrna pamäť sa viaže na pevné médiá (texty, obrazy, monumenty a pod.) a jej predmetom sú minulé a dávnominulé udalosti interpretované z hľadiska konštituovania spoločnosti a jej identity. Komunikačná pamäť (v inej koncepcii generačná pamäť) je súčasťou predmetnej oblasti ústnej historiografie, jej obsah je premenlivý, závislý od jedinečnosti jej nositeľov, od ich spomienok a výkladov. V kultúrnej pamäti je uložený stabilný súbor obsahov a potenciálnych významov, ktoré interpretujú, aktualizujú a dávajú do kontinuity zaangažovaní jednotlivci. Kultúrna pamäť v porovnaní s komunikačnou pamäťou sa teda vyznačuje formovanosťou (zabezpečuje kontinuitu zmyslu prostredníctvom fixných médií) a organizovanosťou (kultúrna pamäť je inštitucionalizovaná, konštituovaná a pestovaná špecialistami kolektívu).

Orálnosť a grafickosť kultúrnej pamäti má vplyv na povahu kultúrnej koherencie. Citovaný Assmann zachytáva rozdiel medzi následkami týchto médií pojмами rituálna koherencia orálnych kultúr verzus textová koherencia grafických kultúr. Orálnosť kultúr vyžaduje opakovanie, lebo kultúrna pamäť sa tu uchováva prostredníctvom organickej pamäti pevcov, šamanov a pod., takže odchýlky sú potenciálnym ohrozením kontinuity, kontinuálneho odovzdávania z generácie na generáciu.

Textová koherencia, ktorá spočíva v uloženosti kultúrnych obsahov na grafickom médiu, také ohrozenie vylučuje a umožňuje odovzdať viac než pamäť jednotlivcov. Okrem toho ju stvárajú interpretácie, komentáre, kritiky aj imitácie. V tejto súvislosti sa v kultúrach odhaľujú dve základné pamäťovopolitické stratégie, v ktorých sa odráža postoj spoločnosti k vlastnému vývoju. V jej pamäti sú zafixované mýty o minulosti spoločnosti, ktoré určujú aj v súčasnosti jej perspektívu. V tomto prípade spoločnosť vníma mýty ako výraz spoločnej histórie jej členov, z ktorých sa odvodzujú súčasné pomery. Mýty však nadobúdajú aj funkciu „žiadaného kontrastu“, a to vtedy, keď sa súčasné neuspokojivé pomery spomínaním kladú do protikladu s „lepšími časmi“ v minulosti, čiže súčasné pomery sa vnímajú ako nelegitímne vzhľadom na (mytologizovanú) minulosť (nedajú sa z nej odvodiť, nemajú legitimitu). Pri vnímaní historických zmien isté spoločnosti však „zmrazujú“ spomienky na (mytologizovanú) minulosť, a tak sú ako nositelia „studenej“ kultúry v opozícii s predstaviteľmi „horúcej“ kultúry.

Toho, kto hlbšie analyzuje súčasný svet, iste neprekvapuje, že na pozadí poznávania súčasnej doby sa spochybňuje existencia kultúrnej (kolektívnej) pamäti. Historik P. Nora (citované podľa A. Nünning – V. Nünning, 2003, s. 167) sa vyjadruje ostentatívne: „O pamäti sa hovorí tak veľa, lebo žiadnej niet!“ Podľa neho jestvujú len „spomienkové miesta“, ako napríklad geografické miesta, stavby, pomníky, umelecké diela, texty, historické osobnosti a pod., ktoré však nemôžu konštituovať kolektívnu pamäť. Súčasná spoločnosť sa tak nachádza v stave prechodu, v ktorom sa pretrhla väzba na živú identitu konštituujúcu minulosť. „Spomienkové miesta“ fungujú preto ako umelý korelát zaniknutej kolektívnej pamäti. Ich pluralita nepripúšťa usporiadanie, ktoré by viedlo ku koherentnému vyrozprávaniu minulosti alebo k súdržnému zmyslu. Vzhľadom na priepasť medzi prítomnosťou a minulosťou tieto miesta vyvolávajú u súčasného pozorovateľa len sentimentálne reakcie. Sú to znaky, ktoré neodkazujú len na spomienkové aspekty minulosti, ale aj na absenciu živej kolektívnej pamäti. Treba len dodať, že ak aj tieto výroky adekvátne vystihujú sledovanú stránku súčasnej francúzskej spoločnosti (ide o francúzskeho historika), určite to neplatí pre každú súčasnú spoločnosť, ale je možné, že strácanie kolektívnej pamäti je vývinová tendencia.

Keďže kultúrna pamäť je viazaná na generačnú kontinuitu, autoobraz, identitu istej spoločnosti, jazyk ako jej konštituent sa ukazuje v tomto aspekte ako médium, ktorým sa zachovávajú a odovzdávajú identifikačne relevantné obsahy. Toto médium zahŕňa jazykové znaky rozličnej komplexnosti: slová, združené pomenovania, frazémy, parémy aj texty. Prostredníctvom týchto prejavov jazyk prispieva do kultúrnej pamäti obsahmi, ktoré pre príslušníkov danej spoločnosti vytvárajú obraz seba, implikujúci generačnú kontinuitu, povedomie, že sú „tí istí ako ich minulí a dávnominulí predchodcovia“. Nejde teda o objektívnu identitu, totožnosť, ktorá je určená

objektívnymi príznakmi, ale o identitu v etnometodologickom zmysle, o kontinuitu interpretovanú príslušníkmi ako udržiavanie identity. Známa Lockova téza, že jednotliviec spomínaním prežíva kontinuitu svojho ja, a teda že schopnosť spomínať je predpoklad individuálnej identity, platí aj na úrovni spoločnosti. Obsahy sprostredkované jazykovými znakmi sú so zreteľom na spoločenskú identitu relevantné vtedy, keď sa v danej spoločnosti interpretujú ako identifikačné. Kontinuitasť sa dobre vystihuje termínom kolektívna autobiografická pamäť (A. Nünning – V. Nünning, 2003, s. 177 – 178), ktorá sa konštituuje na základe aktov spomínania zakladajúcich kolektívnu identitu (pojmovo je tento termín zhodný s termínom kultúrna pamäť). Z tejto pozície A. Assmannová (Assmann, 1995, s. 234) vymedzila pojem kultúrny text. Na úroveň kultúrnych textov sa dostávajú literárne texty, ktoré čitateľstvo interpretuje ako fundujúce kolektívnu identitu. Analogicky možno uvažovať o kultúrnych slovách, významoch, frazémach, paremiologických jednotkách a pod. Fundamentálny význam má vyčlenenie formatívnych a normatívnych (kultúrnych) textov, teda textov, ktoré reagujú na otázky „Kto sme?“ a „Čo máme robiť?“. Tieto otázky sú v základe kolektívneho spomínania so zreteľom na identitu kolektívu a na jeho súčasné a budúce správanie a konanie.

Kultúrna pamäť sa prejavuje v kolektívnych spomienkových aktoch, udalostiach. Istá spoločnosť spravidla nezahŕňa len jedno „spomienkové“ spoločenstvo (t. j. kolektív s vlastným spomínaním na minulosť), takže sa môže vyznačovať koexistujúcimi kultúrnymi pamäťami. Ich obsah sa ustáľuje a aktualizuje v každodennej praxi aj v rámci inštitúcií, a teda kultúrna pamäť sa prejavuje jednak v neoficiálnych, neintenčných spomienkových aktoch a jednak v inštitucionalizovaných spomienkach na minulosť. V oboch prípadoch spomínanie sa realizuje rozprávaním pomocou jazykových (aj nejazykových) znakov. Naratívne postupy a jazykové znaky sú konštituenty obsahu spomienok.

Výklad naznačuje, že pri skúmaní vzťahu jazyka ako média kultúry sa nastoľuje táto fundamentálna otázka: Ako funguje jazyk ako konštituent kultúrnej pamäti? Na túto otázku sa viažu najmä nasledujúce implikáty:

- a) podiel jazyka na formovaní kultúrnej (a teda kolektívnej) identity;
- b) jazykové znaky a kultúrne objekty, kultúrne významy a ich fungovanie v jazykovej pamäti;
- c) naratívne postupy v kolektívnych spomínaníach;
- d) formovanie a fungovanie formatívnych a normatívnych textov;
- e) diskurz kolektívnej identity;
- f) diferencovanosť kultúrnej pamäti v danej spoločnosti, podiel jazyka na kolektívnych spomienkových aktoch, udalostiach;
- g) relevantnosť, resp. irelevantnosť pojmu jazyková pamäť vo vzťahu ku kultúrnej pamäti.

2. Jazyk ako kultúrotvorné médium. Jazyk je prostriedok na vytváranie mentálnej aj sociálnej kultúry. Mentálnu kultúru (vymedzovanú v duchu kultúrnej antropológie) tvoria idey, hodnoty a konvencie, ktoré určujú ich zobrazovanie a používanie (označujú sa ako „mentefakty“ v protiklade k artefaktom). Jazyk funguje ako konštitučné médium mentálnej kultúry na základe toho, že do zmocňovania sa sveta človekom vstupuje ako interpretačný sprostredkovač: životnou realitou človeka je svet ako jazykovointerpretačný produkt. Tento svet, svet mentálnej kultúry, človek prežíva ako svoj normálny svet. „Mentefakty“ vytvorené jazykom sú zachytené v slovníkoch a gramatikách, takže poznávaciu pozornosť vzbudzuje otázka, ako sa konštituuju nové „mentefakty“ v danom spoločenstve, teda ako sa obohacuje, mení mentálna kultúra, a to aj v rámci subspoločenstiev. Nadväzujúca otázka sa týka konvencií, ktoré riadia používanie týchto faktov.

Inou otázkou je konštitučná rola jazyka v oblasti sociálnej kultúry. Obsahom sociálnej kultúry (vymedzenom v duchu sociálnej antropológie) sú inštitúcie, ktorých štruktúra je určená zoskupeniami jednotlivcov navzájom spojených sústavnými znakovými procesmi. Charakteristika sociálnej kultúry istého spoločenstva je daná tým, aké inštitúcie sa v ňom vytvorili. Za „sústavnými znakovými procesmi“ je pravidelnosť, konvencionalizovanosť (inak: štandardizovanosť) v správaní a konaní daných jednotlivcov, takže inštitúcia sa určuje aj ako štandardizácia správania a konania jednotlivcov istého spoločenstva (Gehlen, 1986). Inštitúcia teda predstavuje ustálenú štruktúru správania a konania, čiže funguje pre jednotlivcov ako kultúrna smernica, a tak zaručuje kohéznosť a stabilitu daného spoločenstva a umožňuje jednotlivcovi uspokojiť jeho potrebu sociálnej príslušnosti. Socializácia jednotlivca v tejto súvislosti znamená internalizáciu štandardných správania a konaní, čím nadobúda schopnosť rýchleho konania, pri ktorom je zbavený ľarchy subjektívnej motivácie a vlastného rozhodovania sa o tom, čo má robiť, ako má postupovať a pod. Inštitúciám je vlastná istá deontická (normatívna, imperatívna) sugescia, ktorá spôsobuje, že jednotlivec nemá žiadnu pochybnosť o zmysle inštitúcie, hoci si jej zmysel nemusí uvedomovať, ba nemusí mu byť ani jasné, v čom jej zmysel spočíva. Závažným momentom inštitúcie je, že v behaviorálnych štandardizáciách sú zafixované aj postoje, pocity a emócie, ktoré majú byť sprievodným javom reprodukovaného správania a konania. To značí, že inštitucionalizované správanie a konanie v jednotlivcovi má vyvolať zodpovedajúce postoje, pocity a emócie.

S pojmom inštitúcia je silne asociovaný pojem rituál, ktorý sa vymedzuje v rámci triedy štandardizovaných správania a konaní. Produktívna účasť jazyka na rituáloch a jej implikáty patria k centrálnym výskumným otázkam pri sledovaní kultúrotvornej roly jazyka. Keďže jestvujú inštitucionalizované aj neinštitucionalizované rituály, pri výskume sa dá prekročiť hranica inštitúcií. Skúmanie rituálov z kultúrotvorného aspektu jazyka nevyklučuje prihliadanie na teóriu reštrikcie sociálnej in-

terakcie, resp. na teóriu obmedzenosti a obmedzovania správania a konania človeka vôbec. Fungovanie rituálov je jedným z prejavov takej reštrikcie. Vo všeobecnosti ide o to, že kultúrotvornými aktmi členovia istého spoločenstva vytvárajú svoju životnú skutočnosť, ktorú prežívajú ako svoj normálny svet, a tým svoju biologickú obmedzenosť rozširujú sociálnymi (kultúrnymi) reštrikciami. Sledovaná otázka sa potom dotýka aj problematiky tabuizovania. Tabuizované správanie je výrazný príznak kultúry.

Jazyk ako kultúrotvorné médium sa výrazne manifestuje pri formovaní diskurzov. Diskurzy ako štandardizované spôsoby hovorenia a myslenia o niečom (v konvencionalizovanom spôsobe hovorenia sa odráža konvencionalizované myslenie: o niečom sa hovorí tak, aby sa o tom aj tak myslelo, a myslenie o niečom istým spôsobom sa ustáľuje tak, že sa o tom tak hovorí) – ako aj iné kultúrne entity – sú integračným aj potenciálnym manipulačným inštrumentom. Obidva aspekty spája sugescia, ktorá sa spomínala v súvislosti s inštitúciami. Nastoľuje sa otázka, ako funguje jazyk ako diskurzívny integrátor (ako integračný činiteľ v rámci diskurzu), ako aj otázka mechanizmu diskurzívnej manipulácie. Pri prvej otázke sa skúma jazykovo-myšlienková interakcia jednotlivcov pri zmocňovaní sa istej témy, ktorá vyúsťuje do jazykovo-myšlienkového konsenzu a „tlaku“ tohto konsenzu na jazykovo-myšlienkovú činnosť jednotlivcov. Pri druhej otázke do pozornosti sa dostáva využívanie jazyka na presadzovanie istej ideológie, čiže na ideologické ovládanie členov spoločenstva.

Jazykom sa konštitujú a ustáľujú predsudky a stereotypy, ktoré tiež patria k špecifikám danej kultúry. Predsudky sú chybné úsudky, ktoré vyplývajú z plytkého poznania objektu (predčasné úsudky), alebo pramena z emócií, resp. sympatií/anti-patií subjektu. Stereotypy sú štandardizované úsudky istého kolektívu o sebe (autostereotyp) alebo o iných (heterostereotyp), ktoré nezodpovedajú, resp. len čiastočne zodpovedajú skutočnosti. K poznávaniu jazyka a kultúry patrí prienik do uplatňovania predsudkov a stereotypov v spoločenstvách. Istou východiskovou oporou je rozlišovanie medzi interindividuálnym a interskupinovým správaním (Tajfel, 1982). Predsudky a stereotypy sú sprievodným príznakom interskupinového správania, čo vyplýva z toho, že pri tomto správaní jednotlivci vystupujú ako reprezentanti svojho spoločenstva následkom ich odindividualizovania, ktorá je spôsobovaná tým, že interaktanti sa vzájomne nepoznajú ako jednotlivci.

Súhrnne povedané, skúmanie jazyka ako kultúrotvorného média sa môže upírať na tieto ťažiskové otázky:

- a) účasť jazyka na rozvíjaní mentálnej kultúry a konvencionalizácie „mentefaktov“;
- b) podiel jazyka na formovaní inštitúcií a ich vplyv na jednotlivcov;
- c) jazyk a rituály, a to aj v spätosti s teóriou reštrikcie sociálnej interakcie, a teda aj s javom zvaným tabu;

d) jazyk a diskurz, jazyk ako diskurzívny integrátor, jazyk a ideológia, čiže aj jazyk a moc;

e) jazyk vo vzťahu k predsudkom a stereotypom a fungovanie sociálnej interakcie so zreteľom na ne.

3. Jazyk ako kultúrny produkt. Jazyk je osobitný typ produktu kultúrotvorných aktivít členov spoločnosti. Pregnantne to vystihuje fundamentálny výrok o jazykovom znaku: jazykový znak je arbitrárny a konvenčný. Tento výrok zodpovedá vymedzeniu kultúry ako arbitrárných štandardizácií platných v daných kolektívoch (Hansen, 2000, s. 39). Základná kulturologická téza o jazyku – jazyk je kultúrny produkt – je v opozícii k základnej téze klasickej systémovej lingvistiky, podľa ktorej jazyk je systém znakov. Téza o jazyku ako kultúrnom produkte implikuje tvrdenie, že jazyk je súhrn koherentných sociálnych pravidiel (konvencií, štandardizácií). V tomto tvrdení namiesto znakov sa hovorí o sociálnych pravidlách (konvenciách) a namiesto systému o koherencii. Pri prvom komponente rozdiel je len v tom, že sa explicitne vyjadruje, na čom sú založené jazykové znaky: na konvencionalizovanosti (pravidelnosti) priradovania obsahu a formy. Ide o sociálne pravidlá, ktoré si členovia spoločnosti osvojujú až na úrovni návykov. Sú to neformálne pravidlá, za ktorými teda nie sú objektívne zákonitosti ako v prírodnom svete, čiže nemajú povahu kauzálnej nevyhnutnosti (nieť ničoho, čo nevyhnutne spôsobuje, vynucuje, že pravidlá musia byť také, aké sú), ale len povahy pragmatickej nevyhnutnosti (aby jazyk mohol fungovať, spoločnosť musí mať isté pravidlá).

Závažný je druhý komponent: systém vz. koherencia, systém znakov vz. koherencia sociálnych pravidiel. Pripomína sa otázka, v akom zmysle je jazyk systémom? Známe sú chápania jazykového systému s rozličnou mierou striktnosti, rigoróznosti, resp. liberálnosti. Tí, ktorí vedome či nevedome inklinujú k prírodovednému zaobchádzaniu s jazykom, jazyk vnímajú ako striktnější systém, kým prívrženci humanitovedného prístupu k jazyku hovoria o systéme opatrne, nezriedka sa popiera reálna existencia jazykového systému. Podobnú diferenciaciu pozorujeme vo vedách o kultúre: Má kultúra systémovú povahu? Popri systéme sa hovorí o celostnosti, homogénnosti, integrovanosti alebo koherentnosti kultúry, ale aj o tom, že kultúra je nezlučiteľná s ideou systému (porov. s metaforou V. Turnera v nadpise jeho knihy z roku 1967 „The Forest of Symbols“: kultúra je les znakov). Aby sa predišlo dodatočnému vysvetľovaniu, v akom zmysle sa chápe systém vo vzťahu k jazyku aj kultúre, uplatňuje sa pojem koherencia. V tejto súvislosti je poučné pripomenúť si poukazovanie C. Geertza (1987, s. 26) na potrebu rozlišovať medzi abstrahovanou koherenciou, pri ktorej sa do centra pozornosti vsúva homogénnosť, jednotnosť a medzi empiricky odhaľovanou koherenciou, ktorá vykazuje rozmanitosť (odhaľuje sa metódou „hustého“ opisu, ktorou sa –

v protiklade s „riedkym“ opisom spätým s abstrahovanou koherenciou – skúmaná skutočnosť neprimerane nezjednodušeje).

Treba rozlišovať medzi kohéziou a koherenciou. Kohézia zaručuje, že členovia spoločenstva vnímajú daný jazyk ako svoj jazyk, ako súčasť vlastnej kultúry považovanej za svoj normálny svet. Tvoria ju spomínané konvencie (sociálne pravidlá), podľa ktorých sa členovia spoločenstva riadia a ktorých súhrn prežívajú ako spoločný, im vlastný jazykovo-duchovný zdroj. Na základe dôvernej znalosti týchto konvencií vrátane toho, že sa rozlične manifestujú, vnímajú ich ako súdržné pravidlá jedného (ich vlastného) jazyka. Dá sa to vyjadriť aj tak, že kohézia jazyka spočíva v tom, že členovia daného spoločenstva prisudzujú príslušným konvenciám spoločný príznak normálnosti. Koherencia sa týka vzťahov medzi konvenciami (sociálnymi pravidlami). Vzťahy môžu byť rozmanité: harmonické, komplementárne, protirečivé, vzájomne sa vylučujúce a pod. Účelom nahradenia výrazu systém výrazom koherencia je vyhnúť sa tendencii k poukazovaniu na harmóniu pod „nátlakom“ predstavy evokovanej pojmom systém.

Ústrednou výskumnou otázkou je teda povaha jazyka, ktorá je všeobecne uchopeaná pojmom koherencia štandardizácií (konvencionalizácií). Ide o empiricky zisťovanú koherenciu sociálnych pravidiel, t. j. o špecifikáciu vzťahov medzi nimi z pohľadu používateľov jazyka. Rekonštrukcia koherencie vo vnímaní používateľov je vstupom do problematiky formovania a rozvíjania jazyka ako kultúrneho produktu.

4. Jazyk ako objekt kultivácie. Pertraktácia tejto témy je stálym sprievodným príznakom slovenského jazykového života, takže sa žiada upriamovanie poznávacej pozornosti na to, čo spisovno-jazykový svet aktuálne prináša. Vzhľadom na to, že autor tohto článku už v mnohých príspevkoch nastolil aktuálne výskumné otázky (naposledy v práci Dolník, 2009 a), na tomto mieste sa môžeme obmedziť na stručné formulácie.

a) Kritická analýza dominantného diskurzu o spisovnej slovenčine s osobitným zreteľom na jej kultiváciu. Prívlastok „kritická“ naznačuje, že nejde len o konštituovanie, ustáľovanie a upevňovanie tohto diskurzu, ale hlavne o jeho konfrontáciu so súčasnými diskurzmi o spisovnom jazyku a so súčasnými podmienkami fungovania spisovnej slovenčiny vzhľadom na stav jej rozvinutosti, ako aj na následky jeho vplyvu na slovenské jazykové spoločenstvo. Analýza smeruje k potenciálnemu formovaniu alternatívneho diskurzu, do ktorého sa premietnu aj doteraz zanedbávané súvislosti, a to najmä súvislosť medzi spisovným jazykom a ideológiou, sociálnou emancipáciou jeho používateľov, ich jazykovým a občianskym sebavedomím, ich sociálnou a jazykovou inteligenciou, ako aj ich slobodou, resp. individualitou.

b) Kodifikátorská a používateľská kultúra zaobchádzania so spisovným jazykom. Žiada sa hlbší rozbor, „hustý“ opis týchto kultúr (resp. subkultúr v kultúre za-

obchádzania so spisovnou slovenčinou) a ich vzájomného vzťahu, aby sa dali vyvodit' fundované závery pre kultivovanie ich koexistencie. Dôkladnejšie osvetlenie si vyžaduje rozpoltenosť používateľskej kultúry, ktorá spočíva v protiklade medzi štandardizovaným deklaratívnym postojom k spisovnému jazyku a štandardizovaným jazykovým správaním. Pritom sa nedá vyhnúť otázke zdokonaľovania jazyka, ktorá sa tradične objavuje pri výkladoch o jeho kultivovaní (jazyk sa má kultivovať, čiže „zdokonaľovať“, aby dobre fungoval v meniacich sa podmienkach). V tejto súvislosti sa nastoľuje otázka, ako sa konštituuje ideál, ku ktorému má smerovať „zdokonaľovanie“ spisovného jazyka (porov. s prácou Dolník, 2009 b).

c) Kultúra kultivovania spisovného jazyka. Výraz kultúra sa pri tomto bode používa normatívne, takže otázka znie, aká kultúra pestovania spisovného jazyka je primeraná, čiže aká kultivačná štandardizácia je adekvátna? Konfrontuje sa objektivistický a subjektivistický (etnometodologický) prístup ku kultivovaniu, jeho extra-komunikačná a komunikačná racionalita, analyzujú sa aktuálne okolnosti jazykovej kultivácie a vyvodzujú sa závery pre jej optimalizáciu.

Záver. Výskumné otázky formulované v rámci stručne opísaných štyroch aspektov vzťahu jazyk – kultúra sú od seba oddelené len z analytického dôvodu. Vzájomná spätosť niektorých otázok je evidentná, pri iných je ich spojitosť menej transparentná a vzájomná viazanosť ďalších otázok sa objaví až pri sústavnom výskume. K riešeniu ktorejkoľvek výskumnej otázky patrí nastavenosť bádateľa na odhaľovanie skrytých súvislostí, a teda na to, že riešením ktoréhokoľvek čiastkového problému cielene prispieva k opisu a explanácii vzťahu jazyka a kultúry. Popri prvotnej orientačnej funkcii analytický pohľad na tento vzťah má aj stimulačnú úlohu: podnecuje k anticipácii celkového obrazu tohto vzťahu, ktorý môže fungovať ako istý regulátor pri rozbere a výklade ktorejkoľvek stránky tejto relácie.

Literatúra

- ASSMANN, Aleida: Was sind kulturelle Texte? In: Literaturkanon – Medienereignis – kultureller Text. Ed. A. Poltermann. Berlin: Erich Schmidt Verlag 1995, s. 232 – 244.
- ASSMANN, Jan: Kollektives Gedächtnis und kulturelle Identität. In: Kultur und Gedächtnis. Ed. T. Hölscher. Frankfurt am Main: Suhrkamp 1988, s. 9 – 19.
- ASSMANN, Jan: Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen. München: Beck 1992.
- DOLNÍK, Juraj: Lingvistické poznávanie a spisovný jazyk (K životnému jubileu K. Buzássyovej). In: Slovenská reč, 2009 a, roč. 74, č. 1, s. 7 – 13.
- DOLNÍK, Juraj: Reálne vz. ideálne a spisovný jazyk. In: Jazykovedný časopis, 2009 b, roč. 60, č. 1, s. 3 – 12.
- GEERTZ, Clifford: Dichte Beschreibung. Beiträge zum Verstehen kultureller Systeme. Frankfurt am Main: Suhrkamp 1987.
- GEHLEN, Arnold: Unmensch und Spätkultur. Wiesbaden: Aula-Verlag 1986.

- HANSEN, Klaus P.: Kultur und Kulturwissenschaft. Eine Einführung. Tübingen/Basel: Francke 2000.
- LOTMAN, Jurij M.: Kunst und Sprache. Untersuchungen zum Zeichencharakter von Literatur und Kunst. Leipzig: Reclam 1981.
- LOTMAN, Jurij M.: Über die Semiosphäre. Zeitschrift für Semiotik, 1990, roč. 12, č. 4, s. 287 – 305.
- NÜNNING, Ansgar – NÜNNING, Vera (ed.): Konzepte der Kulturwissenschaften. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler 2003.
- TAJFEL, Henri: Gruppenkonflikte und Vorurteil: Entstehung und Funktion sozialer Stereotypen. Bern 1982.
- TURNER, Victor: The Forest of Symbols. Ithaca, NY 1967.

Ivana Kopásková

METODICKÉ A METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ PRI SKÚMANÍ NEÚRADNEJ ANTROPONYMICKEJ SÚSTAVY

KOPÁSKOVÁ, I.: Methodical and Methodological Approaches to Reasearch of Non-official Anthroponomical System. Slovenská reč, 74, 2009, No. 5, pp. 268 – 275. (Bratislava)

Proprium as a word phrase serves as denotation of a unique object and its assignation. It is inseparably part of our life. In the study we wanted to show the polarity of the Slovak anthroponymical system. The gradual need to identify and at the same time to differentiate a person led to the enactment of official form of name and this is in the order first name and second name. However, identification needs were not content in full range. The same second name and even the same first name appeared. And so the non-official system was born concurrently. The non-official system is formed by nicknames and living person names, which are known only for definite group of people, i. e. group of certain geographically delimitable area. Although the space for using official and non-official anthroponymical system is different, they cannot be seen in contradiction, but they are identified as living and functioning. In this article we are trying to focus opinions on names (official and non-official) from the philosophical point of view, from the ancient Greek up to the present. In exploring non-official naming system we draw on the methodical concept of V. Blanar and J. Matejčík.

Už v starovekom Grécku, u básnika Hesioda a potom u sofistov, najmä u Protagora a Prodika, sa stretávame s pokusmi vysvetliť mená pomocou etymológie a podať tak charakteristiku všeobecných a aj vlastných mien. Po rovnakej téme siahol aj Platón a o správnosti mien diskutoval v dialógu Kratylos. V prvej časti Sokrates dáva za pravdu Kratylovi, keď hovorí, že „určité mená prináležia veciam prirodzene a nie každý je tvorcom mien, ale jedine ten, kto sa pozerá na prirodzene dané meno, ktoré prináleží každej veci a ktorý vie vkladať jeho tvar do hlások a slabík.“ (Platón, 1990, s. 589). Postupne však v dialógu robí Sokrates obrat vo svojom stanovisku a priznáva správnosť Hermogenovho tvrdenia, že na vzniku mien sa zúčastňuje dohoda a zvyk, teda mená nie sú v prirodzenom zväzku s vecami, ale sú výsledkom dohody ľudí. Platónov dialóg má významné miesto v dejinách jazykovedy. Sú v ňom nastolené, okrem iného, poznatky, že tvary slov sa časom menia, že staršia podoba slova ukazuje lepšie jeho pôvod ako neskoršia podoba, že pri výklade slov treba porovnávať príbuzné nárečia.

Klasické práce z dejín jednotlivých kultúr vyprodukované v 19. storočí vychádzajú z myslenia formovaného Heglovými a Darwinovými myšlienkami. Kultúra je chápaná ako objekt nachádzajúci sa mimo bádateľa. Samotné poznanie sa chápe ako „odkrývanie skrytých zákonitostí (štruktúr) v objekte (kultúre)“ (Lotman, 1994, s. 7). Bádateľ, ktorý je vybavený logikou, zaujíma taký postoj, ktorý zaručuje pravdivosť. Čím viac sa predmetom skúmania stával samotný pro-

ces skúmania, tým viac sa menil pohľad na bádateľa a aktualizovala sa tradícia, ktorá vedie ku Kantovi. „Predmetom analýzy sa stáva mechanizmus analýzy, poznanie o poznaní“ (Lotman, 1994, s. 7). Takáto metodika prenáša pozornosť na subjekt kultúry.

Pohybujúc sa v európskej kultúrnej tradícii J. Lotman popri G. W. F. Heglovi a I. Kantovi pripomína ďalšie meno európskeho filozofického myslenia – G. W. Leibniza. Fundamentálnou otázkou semiotiky kultúry je generovanie zmyslu. J. Lotman generovaním zmyslu označuje schopnosť kultúry ako celku a rovnako aj schopnosť jej jednotlivých častí produkovať netriviálne nové texty, t. j. texty do istej miery neprediktabilné. Neprediktabilný (invariantný) model jednotky generujúcej zmysel zahŕňa jej určitú sebestačnosť, existenciu hranice medzi jednotkou a semiotickým priestorom stojacim mimo neho a rovnako „vstup“ a „výstup“ (Lotman, 1994, s. 9). Uvedené chápanie umožňuje definovať štruktúry generujúce zmysel ako semiotické monády. Takouto monádou je nielen kultúra ako celok, ale aj každý do nej začlenený text, vrátane jednotlivjej ľudskej osobnosti chápanej ako text. Tak ako vo filozofii G. W. Leibniza je monáda nemateriálna, duchovná substancja, rovnako aj každá semiotická monáda disponuje nie materiálnym, ale semioticko-informačným bytím, a preto použitie akéhokoľvek dovnútra vstupujúceho textu nevedie k fyzickému či informačnému zničeniu, ale k výstupu nového textu, ktorý na jednej strane pretrváva vo svojej prvopočiatocnej podobe a na strane druhej môže vstupovať do nových vzťahov so svojou transformáciou. Keď v umení vznikne nový text, tak tento text ani semioticky, ani fyzicky nelikviduje text predchádzajúci, hoci starší text môže byť na čas dezaktualizovaný (Lotman, 1994, s. 10).

Podobne je to aj s objektom nášho záujmu – proprietami. Vlastné meno je v najvšeobecnejšom význame charakterizované ako názov. Pomocou neho priamo označujeme nejakú osobu, objekt, resp. vec. Takýmto priamym označením osoby, objektu či veci sa realizuje identifikačná a diferenciacná funkcia. Musíme však konštatovať, že ani dvojčlenná antroponymická sústava s dedičným a administratívno-právnym úzom ustáleným priezviskom nie je schopná udržať krok s rozširujúcimi sa pomenovacími potrebami. Dôsledky sa prejavili v tom, že v základoch dvojmennej úradnej sústavy sa konštituovala nová neúradná antroponymická sústava. Po tom, ako v procese pomenovania vznikne nové antroponymum (prezývka alebo živé osobné meno), úradná podoba vlastného mena nie je ani fyzicky, ani semioticky zlikvidovaná, napriek tomu v neoficiálnej komunikačnej sfére je takmer vo všetkých prípadoch úradná podoba vlastného mena natrvalo dezaktualizovaná a jej transformácia, t. j. neúradná podoba vlastného mena, vstupuje do nových vzťahov. Táto semiotická monáda vystupuje vo svojej vydelenosti v hraniciach určitého individuálneho semiotického priestoru a na druhej strane vstupuje do nových zoskupení. Teda každá monáda má tendenciu byť aj celkom, aj časťou.

Nekonečná variabilita monád umožňuje definovať ich ako „semiotické osobnosti“ (Lotman, 1994, s. 14). Takáto definícia bola zvolená v dôsledku istej paralely s ľudskou osobnosťou, ktorá v dôsledku individuálneho správania volí v situácii, z ktorej sú možné viaceré, nie jediné možné východisko, svoje vlastné správanie. J. Lotman nachádza zdroje vyššie uvedeného tvrdenia v teórii, ktorú na základe štúdia nevratných procesov vo fyzike a chémii vypracoval I. Prigogine. Ten rozlišuje procesy prebiehajúce v rovnovážnych a v nerovnovážnych situáciách. Prvé prebiehajú plynule, vytvárajú symetrické trajektórie, ktoré dovoľujú predpovedať ešte neprekonanú časť. V nerovnovážnych situáciách sa objavujú body, v ktorých ďalší pohyb môže prebiehať v dvoch alebo viacerých smeroch s rovnakou pravdepodobnosťou. V tejto teórii sa dôležitou kategóriou stáva náhoda.

Pri aplikácii tejto teórie na problematiku živých osobných mien možno konštatovať, že aj do procesu pomenúvania môže vstúpiť náhoda. Zavedením náhodného, nepredpokladaného faktora do mechanizmu pomenúvania (nadobudnutím novej prezývky, respektíve prehodnotením prezývky na živé osobné meno, t. j. procesom propriálizácie) sa obraz sveta dezautomatizuje. J. Lotman to vyjadril nasledujúcimi slovami: „Aj mimokultúrne impulzy, ktoré sa dostali do kultúrneho systému, podliehajú transformáciám v zmysle zákonov jeho jazykov a plodia sústavne samonarastajúcu lavínu informácií, to znamená dynamický rozvoj kultúry“ (Lotman, 1994, s. 46).

V dejinách literárnych a lingvistických vied nájdeme nemálo mien postáv, ktoré svojou bádateľskou prácou prispeli k vytvoreniu novej koncepcie, syntézy, metodológie. V súvislosti s problematikou neúradnej antroponymickej sústavy obraciame pozornosť na J. Mukařovského a jeho úvahy o estetickosti. Estetická funkcia robí z veci, ktorá je jej nositeľom, estetický fakt bez ďalšieho zaradenia. Estetickú normu považuje J. Mukařovský za silu, ktorá estetický postoj človeka k veciam reguluje, odpútava estetickosť od individuálnej veci robiac z nej záležitosť všeobecného vzťahu medzi človekom a svetom vecí. Napokon estetickú hodnotu definuje ako dialektickú syntézu estetickkej funkcie a estetickkej normy (Mukařovský, 1982, s. 61).

J. Mukařovský nevyčleňuje osobitne postoj estetický a mimoestetický tak, že by každému pridelil zvláštnu oblasť. A preto aj jazykovú estetickosť treba podľa neho hľadať vo všetkých jazykových prejavoch, teda nielen v básnickom jazyku, ale aj v bežnej hovorovej reči. Na tomto mieste je vhodné opäť sa vrátiť k J. Lotmanovi, ktorý uvádza, že to, čo sa nazýva „básnickou štylistikou“ možno definovať ako vytvorený semiotický priestor so slobodným výberom štylistického registra, ktorý nie je automaticky daný charakterom komunikačnej situácie, v dôsledku čoho štýl nadobúda až dodatočný význam. Oproti tomu v mimoumeleckej komunikácii je výber štylistického registra určovaný sumou pragmatických vzťahov, charakteristických pre daný typ styku (Lotman, 1994, s. 87). A dodáva, že umelecký text sa odlišuje od neumeleckého, i keď neumelecký text môže vystupovať v úlohe vzoru pre umelecký

text (Lotman, 1994, s. 88). Za osobitný druh pomenovaní, ktoré sú bežné v hovorovej reči, ale sú esteticky účinné a zámerné, považuje J. Mukařovský nadávky. Nadávky sú silne citovo zafarbené a to rovnako kladne, ako aj záporne. Takémuto druhu estetickej sa naskytá možnosť prechodného zovšeobecnenia, dokonca aj trvania vo forme tradície.

Vyššie uvedené konštatovanie môžeme potvrdiť aj naším výskumom neúradnej antroponymickej sústavy. Nie je ničím neobvyklým, keď individuálna charakteristika so silne expresívnym zafarbením (najčastešie záporným) sa udomácní natoľko, že sa zabudne na pôvodnú motiváciu prezývky, respektíve sa individuálna charakteristika prehodnotí na dedičný funkčný člen, stane sa tak živým osobným menom a pôvodná motivácia prezývky sa postupne vytratí z povedomia ľudí. V oboch možných prípadoch neúradné antroponymum pretrváva na základe tradície. Osoba je tak oslovovaná v neoficiálnom styku prezývkou takmer vo všetkých prípadoch, počas celého života a v prevažnej väčšine prípadov sú podľa nej pomenúvaní aj rodinní príslušníci a dokonca niekedy aj osoby, ktoré v jej dome žijú (napr. ho kúpili), ale nikdy neboli rodinnými príslušníkmi osoby, ktorej bola prezývka udelená. Osoby sú pomenúvané pôvodnou prezývkou na základe zotrvačnosti.

Z doteraz uvedeného vyplýva, že určitá osoba je nositeľkou úradného mena a súčasne je nositeľkou neúradného mena. Ak by sme vychádzali z filozofickej koncepcie G. Fregeho, konštatovali by sme, že neúradné antroponymum (v našom prípade individuálna charakteristika alebo živé osobné meno) je určitým druhom deskripcie. Táto deskripcia je totožná s úradným antroponymom danej osoby, pretože patrí a zároveň odkazuje na jednu a tú istú osobu. A teda, ak majú dva výrazy rovnaký denotát, tak podľa G. Fregeho je to len preto, lebo účelom sémantickej deskripcie je referovať, t. j. podať informáciu o vlastnosti danej osoby. Oproti G. Fregemu, B. Russell tvrdí, že určité deskripcie majú zmysel, ale nereferujú o ničom. A navyše dodáva, že aj všetky vlastné mená nie sú nič iné, ako len deskripcie. To znamená, že aj úradné mená považuje za deskripcie, pretože viaceré osoby môžu mať rovnaké úradné meno, ale dané meno o ničom nereferuje. Neúradné mená sú taktiež deskripcie, v ktorých je vyjadrená nejaká vlastnosť osoby. Ak by sme aplikovali názory B. Russella na naše mená, úradné či neúradné, došli by sme k záveru, že naše mená sú deskripcie, z ontologického hľadiska sú nepotrebné a zaobídeme sa bez nich, pretože pravé vlastné mená nemôžu obsahovať komplexný objekt, ale len jednoduchý, ďalej nedeliteľný.

Vychádzajúc z myšlienok M. M. Bachtina, uberali by sme sa v uvažovaní o problematike určitých deskripcií (tento pojem používajú iba G. Frege a B. Russell) iným smerom. M. M. Bachtin hovorí o výraze, ktorý zahŕňa dva členy: vyjadrované (vnútorné), čo sa tak alebo onak sformovalo v psychike individua, a jeho vonkajšia objektivizácia pre iných alebo aj pre seba samého (Bachtin, 1986, s. 279). Výraz

a jeho charakter určuje predovšetkým bezprostredná sociálna situácia. Slovo je podľa neho dvojstranný akt, a preto je určované tým, čie je, i tým, pre koho je. Slovo ako znak síce hovoriaci preberá zo zásoby dostupných znakov, ale jeho voľbu a individuálne stvárnenie určujú sociálne vzťahy. Predpokladom je istý typický a stabilizovaný horizont, na ktorý sa orientuje osoba či skupina. Orientuje sa na morálku, právo, literatúru. Vnútny svet a myslenie každého človeka má svoje sociálne auditórium, v ktorom sú utvárané jeho vnútorné motívy, hodnotenia atď. (Bachtin, 1986, s. 281 – 282). Z myšlienok M. M. Bachtina pre našu prácu vyplýva, že zážitok s nejakou osobou, či už pozitívny alebo negatívny, smeruje k vonkajšiemu výrazu. Tento výraz zážitku sa môže realizovať, alebo môže byť zadržaný. Ak sa výraz realizuje, tak v závislosti od danej sociálnej situácie zaznie nejaké pomenovanie, čím vznikne individuálna charakteristika, prípadne živé osobné meno. Realizovaný výraz má silne spätný vplyv na zážitok, ovplyvňuje vnútorný život osoby.

Vyššie uvedené poznámky sú dôkazom toho, že na problematiku vlastných mien možno nazerať z rôznych hľadísk. Rovnako je dôležité zohľadniť fakt, na ktorý upozornil F. Saussure, že k jazyku ako aj k iným predmetom štúdia je možné pristupovať z dvoch rôznych hľadísk. Jazykové javy možno študovať v poradí, v akom za sebou nasledujú na časovej osi, pričom cieľom je zistiť vzťah určitého jazykového javu k tomu, čo mu časovo predchádzalo, alebo čo po ňom nasleduje. Takýto prístup označujeme diachrónny. Cieľom synchronného prístupu je objasniť vzťahy medzi javmi, ktoré existujú súčasne vedľa seba (Černý, 1995, s. 133). Aj živé osobné mená sa vyznačujú jednak svojím vývojom, ktorý je zaujímavé sledovať, pretože skúmaná osoba môže dostať v priebehu určitého obdobia alebo v špeciálnych podmienkach aj iné prezývky, stáva sa tak nositeľkou viacerých individuálnych charakteristík, a zároveň môže byť v priebehu istého časového obdobia jej prezývka prenesená na ďalšieho člena rodiny, t. j. ako už bolo vyššie uvedené, stane sa z nej dedičný funkčný člen, a jednak svojím vzťahom k ostatným živým osobným menám, pri sledovaní ktorého je vhodné realizovať komparáciu zistených obsahových modelov.

Vo výskume slovenských antroponymickej sústavy pozorujeme trojaký metodický prístup:

1. Osobné mená sa skúmajú z historicko-etymologického hľadiska ako materiál pre dejiny jazyka, národa a jeho kultúry. Interpretuje sa historická podoba mien, skúmajú sa odvodzovacie základy starých osobných mien.

2. Osobné mená sa analyzujú ako samostatná lexikálna vrstva, ktorá má osobitné jazykové znaky. Charakteristika jazykovej výstavby sa zameriava na slovotvornú štruktúru mena a na lexikálnu sémantiku jeho odvodzovacích základov. Z hľadiska komunikačných cieľov je potrebné rozlišovať úradnú a neúradnú antroponymickú sústavu.

3. Ujasňujú sa teoretické a metodologické východiská: vymedzil sa lingvistic-
ký a onomastický status osobného mena, rovina systému a jeho fungovania, prejavu-
je sa úsilie preniknúť k všeobecným pomenovacím princípom pri identifikácii osôb.
Špecifické pomenovacie potreby a okolnosti jedincov sa odrážajú v designácii osob-
ného mena realizovanej v jazykovej forme (Blanár – Matejčík, 1978, s. 3).

Postup komplexnej analýzy vlastných mien, ktorý uplatňujú V. Blanár a J. Ma-
tejčík, zodpovedá procesu utvárania vlastného mena. Vychádzajú z poznania a cha-
rakteristiky onymických objektov, ktoré sú vlastným menom vydelené ako jednot-
livci istého druhu. Na druhej úrovni skúmajú vlastné mená ako ideálne objekty po-
znania – obsahový a slovotvorný model na úrovni systému, onymickej sústavy. Ten-
to postup uplatnili aj pri výskume živých osobných mien na strednom Slovensku.
Stal sa návodom aj pre nami realizovaný súčasný výskum a následnú analýzu neú-
radnej antroponymickej sústavy.

Ku skúmaniu vlastných mien možno pristupovať z rozličných hľadísk. Metódy
onomastického výskumu nie je možné oddeliť od jazykovej povahy vlastných mien
a od vymedzenia onomastiky s interdisciplinárnymi spojeniami. Základné metódy
skúmania v onomastike majú deduktívno-empirickú povahu. Na tomto mieste
V. Blanár v monografii *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky* uvádza metó-
du lingvistického opisu, analýzu a klasifikáciu. Uvedené metódy sa uplatňujú pri
jednotlivých metodických postupoch používaných pri aspekte deskriptívnom, histo-
ricko-porovnávacom, typologickom a areálovom. Medzi najčastejšie používané me-
todické postupy patria: analýza formálnej stavby mien, klasifikácia onymie, textolo-
gická analýza, etymologická analýza, štatistická analýza, stratigrafická analýza, vy-
medzenie onymických areálov, onomastické kartografovanie, zisťovanie onomastic-
kých generálií (Blanár, 2008, s. 11).

Onymia je nevyhnutne prepojená so spoločnosťou, preto základnou úlohou
onomastiky je výskum spoločenského fungovania vlastného mena. Nakoľko proces
spoločenského fungovania vlastných mien charakterizujú predovšetkým individuál-
ne postoje, konvencie a dohody, ustupujú deduktívno-empirické výkladové postupy
a dôležitú úlohu nadobúdajú kvantitatívne metódy slúžiace na štatistické vyhodno-
covanie vývinových tendencií. Kvantitatívne metódy umožňujú hlbšie poznanie
a analýzu materiálovej bázy a vedecká analýza poskytuje lepšie predpoklady na cie-
ľavedomejšie zamerané heuristické programy.

Pri výskume vedúcom k zozbieraniu súboru živých osobných mien sme v nami
realizovanom výskume využívali metódu heuristického výskumu. Súčasne so skú-
maním neúradných mien osôb sme zisťovali príbuzenský vzťah k členom rodiny
a spoločenské postavenie. Pri druhej generácii sme sledovali, či ženaté i vydaté deti
bývajú v rodičovskom dome, alebo sa presťahovali do domu manžela/manželky, ale-
bo bývajú samostatne. Tým sme splnili základnú požiadavku, ktorú V. Blanár

a J. Matejčík pri výskume zdôrazňujú, a to postupovať pri výskume podľa príbuzenských vzťahov v rodine, ktorých poznanie je predpokladom vytvárania modelov.

Nevyhnutnou podmienkou pre ustálenie platnosti živého mena je zistiť, či je meno dedičné. Podstatnú zložku výskumu tvorí aj ozrejenie motivácie živého mena v prípade individuálnej charakteristiky. Bezprostredne po heuristickom výskume nasleduje modelovanie živých osobných mien. Metodiku modelovania vypracovali V. Blanár a J. Matejčík veľmi podrobne. Ďalším krokom je všestranná analýza zozbieraného materiálu a následne komparácia obsahových modelov. Napokon sa synteticky zhodnotia zistenia o neúradnej antroponymickej sústave. Treba pripustiť, že zozbieraný materiál nie je vyčerpávajúci a je do istej miery relatívny, pretože živé osobné mená predstavujú jazykový materiál, ktorý je nielen rozsiahly a štylisticky rozmanitý, ale má rozličný stupeň stálosti.

Analýzou zozbieraného materiálu živých mien sme sa dopracovali k zisteniu, že nami skúmané mesto Krásno nad Kysucou má živú pomenovaciú sústavu bohatú a pestrú (svedčí o tom pomerne vysoký počet všetkých funkčných členov v živých osobných menách). Rast mesta, rozvoj priemyslu, príliv a odliv obyvateľstva, pribúdanie rodín, a teda aj priezvisk a s tým súvisiace zmenšovanie počtu rodín s rovnakým priezviskom, to všetko sú atribúty, ktoré determinujú proces tvorenia živých osobných mien. Hodnota frekvenčného kvocientu (1,51) zistená v Krásne nad Kysucou nás však upozorňuje, že v skúmanom meste uvedené atribúty nezvíťazili, ale naopak, živé osobné mená sú neustále sa vyvíjajúcou vrstvou lexiky jazyka. Toto číslo nás zároveň oprávňuje hodnotiť perspektívy živých mien do budúcnosti ako veľmi dobré (Kopásková, 2008, s. 201).

Analýza problematiky vlastného mena vo filozofii, logike, jazykovede, onomastike je také rozmanité, že sa i dnes dá hovoriť o hľadaní nových riešení. Mnohoaspektový prístup je tak nevyhnutným predpokladom širšieho poznávania. Rozsah a zložitosť onymických systémov, analyzovaných so zreteľom na ich spoločenské fungovanie, vyžaduje využívanie rozličných metód, lebo len tak sa „získavajú nové poznatky umožňujúce postihnúť onymiu ako štruktúrovanú celosť a budovať náuku o onymii v kontinuálnom vývine onomastického bádania.“ (Blanár, 2008, s. 18).

Literatúra

BACHTIN, Michail Michailovič – VOLOŠINOV, Valentin Nikolajevič: Marxizmus, freudizmus, filozofia jazyka. Bratislava: Pravda 1986. 392 s.

BLANÁR, Vincent – MATEJČÍK, Ján: Živé osobné mená na strednom Slovensku. I. 1. Designácia osobného mena. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1978. 416 s.

BLANÁR, Vincent. – MATEJČÍK, Ján: Živé osobné mená na strednom Slovensku. I. 2. Distribúcia obsahových modelov. Martin: Osveta 1983. 660 s.

- BLANÁR, Vincent: Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied 2008. 77 s.
- ČERNÝ, Jiří: Dějiny lingvistiky. Olomouc: Votobia 1995. 517 s.
- FREGE, Friedrich Ludwig Gottlob: O zmysle a denotáte. In: Filozofia, 1992, roč. 47, č. 6, s. 349 – 363.
- KOPÁSKOVÁ, Ivana: Využitie jednotlivých funkčných členov v živých osobných menách v Krásne nad Kysucou. In: Acta onomastica, 2008, roč. 49, s. 194 – 203.
- LOTMAN, Jurij: Text a kultúra. Bratislava: Archa 1994. 100 s.
- MUKAŘOVSKÝ, Ján: Studie z poetiky. Praha: Odeon 1982. 906 s.
- PLATON: Dialógy 1. Bratislava: Tatran 1990. 928 s.
- RUSSELL, Bertrand: O označovaní. In: Organon F, 1995, roč. II, č. 2, s. 137 – 151.
- RUSSELL, Bertrand: Opisy. In: Organon F, 1995, roč. II, č. 2, s. 152 – 163.

Martin Pukanec

K ETYMOLOGII SLOVA *hrdý*

PUKANEC, M.: On the Etymology of the Word *hrdý*. Slovenská reč, 2009, 74, No. 5, pp. 276 – 282. (Bratislava)

Like some other Indo-European peoples, Slavs believed in good gods, i.e. gods of battle, as well as in evil gods, i.e. gods of peace and plenty. The common good was understood as the good of the ruling class, the good of kings and warriors. War and power were considered as good. The semantic development of some Slavonic moral words (such as **norvъ* “self-willed” > “subject to moral standards”, **svętzъ* “mighty” > “pious”, **dobrvъ* “valiant” > “amiable”, **dbrzъ* “daring” > “cheeky”, **prismъ* “veritable” > “rigid”, **čędo* “gallant (child)” > “naughty (child)”, **divъ* “indomitable” > “savage”, **ljutostъ* “severity” > “pity” and **gъrdъ* “gallant” > “ugly”) resembles Nietzsche’s reflections on the development of morals. The original system of Slavonic morality seems to be a sort of “master morality”. That is why the author of the article supports L. Králík’s etymology of the word *hrdý*, based on the meaning “valiant” < “ablaze with warlike anger”, from Indo-European **g^hehr-* “burning, ardent”.

Etymológiou slova *hrdý* sa zaoberalo viacero jazykovedcov. Veľmi závažné príspevky do diskusie poskytli vo svojich štúdiách, ktoré vyšli tlačou v roku 2000, obaja najvýznamnejší slovenskí etymológovia Šimon Ondruš a Ľubor Králík. Ako prvý z nich predstavil svoj výklad slova *hrdý* Ľ. Králík na etymologickom sympóziu v Brne v septembri 1999, čo vyšlo v zborníku z tejto konferencie pod názvom *Urslawisch *gъrdъ und seine baltischen Parallelen*. Na tento výklad, ako aj na ďalšie, reagoval Š. Ondruš v *Slovenských pohľadoch* v článku s názvom *Význam a pôvod slova hrdý*. Š. Ondruš vybuodoval svoju etymológiu na základe dokonalejšej sémantickej paralely a odmietol predchádzajúce interpretácie a aj originálnu etymológiu Ľ. Králíka založenú na význame „odvážny“ a na bojovníckej sémantike. My by sme však chceli v tomto článku výklad Ľ. Králíka najmä z pozície filozofa podporiť.

Š. Ondruš opisuje v svojom článku významy slova *hrdý* podľa *Slovníka slovenských nárečí a Historického slovníka slovenského jazyka*. *Slovník slovenských nárečí* uvádza pri adjektíve *hrdý* viacero významov, *hrdý* je „sebavedomý“, „namyslený“, „bohatý“, „zámožný“, „veľkolepý“, „výborný“, „pekne urastený“, „driečny“, „pekne urobený“, „ozdobený“, „zručný“, „šikovný“. Pri príslovke *hrdo* sú významy „sebavedome“, „pyšne“, „smelo“, „parádne“, „bohato“, „veľmi pekne“, „dobre“, „veselo“, „veľa“, „hojne“. Ďalej *hrdoba* je „prepych“, „paráda“, „veľmi dobré vystrojenie“, „hrdosť“ a *hrdosť* je „vedomie vlastnej hodnoty“, „sebavedomie“, „pýcha“, *hrdoš* je „pyšný, veľmi sebavedomý človek“, *hrdota* je „pýcha“. *Historický slovník slovenského jazyka* píše, že *hrdý* je „pyšný“, „sebavedomý“, „namyslený“, pri ozna-

čení farieb je „skvostný“, „nádherný“, *hrdoba* je „hrdosť“, „pýcha“, *hrdosť* je „pýcha“, „povýšenosť“, „namyslenosť“ (pozri Ondruš 2000, s. 107; pozri aj SSN 1 1994, s. 622, HSSJ 1 1991, s. 445).

Podobná situácia, ako Š. Ondruš ďalej uvádza, je aj v češtine. V hornolužickej srbčine má slovo *hardy* len pozitívne významy „hrdý“, „pyšný“, „nádherný“, „ozdobený“. V poľštine je *hardy* „hrdý, pyšný, povýšený“, druhý význam je „neposlušný“, „drzí“, „vzdorovitý“, „vyvolávajúci odpor“. V ukrajinčine znamená adjektívum *hardyj* „hrdý“, „pyšný“, „povýšený“, ba aj „vznešený“. V súčasnej ruštine je *gordyj* „ten, kto si zachováva svoju dôstojnosť, kto si uvedomuje svoju silu, svoj význam, svoje prednosti“, ale aj „veľkolepý“, „vysoký“. V ruskej cirkevnej slovančine *gordyj* bol nielen „hrdý“, ale aj „vysoký“, „vážný“, ba dokonca aj „strašný“. Ako Š. Ondruš upozorňuje, kým u západných a východných Slovanov sa popri kladnej konotácii slova *hrdý* objavuje záporná konotácia iba okrajovo, na slovanskom juhu prevláda konotácia záporná. Slovinskému *grd* zodpovedajú významy „škaredý“, „špatný“, „nevľúdny“, *grdo dejati*, *grdo se držati*, *grdo delati* znamená „konať zle, zle zaobchádzať“, *grdo preklinjati* „hnusne nadávať“, *grd jezik imeti* zas „mať zlý, hnusný jazyk“, *grdež* je „hnusák“, „ošklivec“, *grdija* „ošklivosť“, *grdoba* „hnusoba“, *grdina* je „hnusoba“ ako morálna vlastnosť, ale aj „hnusný človek“, *grdinka* je „hnusná žena“, *grdi se mi znači* „hnusi sa mi“, *grdobec* „ošklivec“. Podobná situácia je v chorvátčine a srbčine, *grd* malo význam „hrdý“ iba v srbskej cirkevnej slovančine, u spisovateľov z Dubrovníka je *grd* „strašný“, v súčasnom jazyku je *grd* „krivý“, „nepatričný“, „neprijemný“, „škaredý“, *grdulja*, *grduljina* je „hnusná žena“, *grdonja* „hnusák, hnusný človek“ a *grdina* nie je „hrdina“, ale „hnusák“. Macedónske *grd* znamená „škaredý“, „ošklivý“, *grdelija* i *grdotija* je „hnusoba“. V bulharčine sa pôvodné *grbd* zachovalo iba v nárečiach vo význame „zlý“, „hrozný“ (porov. Ondruš 2000, s. 107 – 108).

Š. Ondruš sa nazdáva, že z Veľkej Moravy prišlo staroslovienske *grbd* s významom „hrdý“ v kladnom chápaní, ale na juhu dostávalo zápornú konotáciu, začalo nadobúdať význam „odporný“, „protivný“, „drzí“, „hrozný“, „strašný“. Posun od pozitívneho významu „hrdý“ k negatívnemu významu „pyšný, protivný, odporný“ poznajú, ako uvádza, aj iné jazyky. V latinčine *fastus* označuje „hrdosť, pýchu“, ale aj „odpornosť“, „protivnosť“, „mrzkosť“. Odvodené *fastidio*, *fastidium* už označuje iba „protivu“, „odpornosť“, „škaredosť“ (Ondruš 2000, s. 109). Ďalej podáva veľmi presvedčivý výklad pôvodu slova *hrdý*, ktorý sa opiera o pozitívne doložené významové responzie, najmä o genetickú väzbu nemeckých slov *stolz* „hrdý“, „pyšný“ a *Stelze* „žrd“, „žrdový chodúľ“, čo zodpovedá vzťahu slovanského *grd-ь* „hrdý“, „pyšný“ a *gbrd- žbrd- žrd-ь* „žrd“, pričom praslovanské *grd-*, v ktorom má základ slovo *žrd'* aj slovo *hrdý*, má indoeurópske východisko **g^wer-* vo význame „žrd“, „tyč“, „oštep“, „kopija“, „drievko“. Keďže *žrd'* má neutrálnu konotáciu, môže v jednotlivých slovanských jazykoch podľa neho inklinovať k zápornej konotácii, ako

v prípade slovenského *drúk* „hlupák“, či ku kladnej konotácii, ako v prípade slovenského *stĺp* vo výroku Škultétyho, že Sládkovičov Detvan je stĺp slovenskej literatúry (pozri Ondruš 2000, s. 109 – 113).

L. Králik v úvode svojho článku upozorňuje na známy fakt, že praslovanské **gьrdь* patrí medzi slová, ktorých etymológia je neistá, čoho príčinou je skutočnosť, že výraz má rozmanité významy, prečo sa aj objavil názor, že v praslovančine existovalo vedľa **gьrdь* „pyšný“, „hrdý“ aj nejaké **grьdь* vo význame „hnusný“, „škarredý“. Tento názor však vyvracia príkladom francúzskeho *fier* z latinského *ferus* „divý“, ktoré v spisovnom jazyku znamená „hrdý“, ale v nárečiach tiež „škarredý“. Domnieva sa, že by bolo nesprávne sémantickou analýzou praslovanského **gьrdь* zredukovať jeho rôzne významy na jeden všeobecný a vágny základný význam a malo by sa radšej vyjsť z jednej komplexnej situácie (pozri Králik 2000, s. 305 – 306).

Jedným zo základných významov praslovanského **gьrdь*, ako uvádza, je aj význam „odvážny“, ktorý je známy z ruských nárečí. Pri ňom spomína aj české slovo *hrdina*, kde sa tento význam zachováva. Spomínanou komplexnou situáciou je mu potom prostredie vojnovej zrážky, v ktorej silný, odvážny bojovník bol pre nepriateľov strašný, odporný, pre spolubojovníkov bol však udatný hrdina. Udatný je aj hrdý, tak i anglické *fierce* malo ešte v 16. storočí významy „hrdý“, „pyšný“ aj „smelý“, „odvážny“, oba významy malo i anglické *proud* či francúzske *orgueil*. Napokon podrobným výkladom cez nemecké *wutentbrannt*, *glühender Zorn*, *jemanden zur Weißglut bringen*, *vor Wut kochen* či ruské *vozgorelos' serdce ego gnevom*, české *celý hoří zlostí* a potom staroruské *gьrditi se* „zúriť“ a ruské nárečové *gordit'sja* „hnevať sa, nahnevať sa“ prichádza k možnému pôvodnému významu slova **gьrdь* „bojovým hnevom planúci“ a k indoeurópskemu koreňu **g^wehr-* „žeravý“, „horúci“, v ktorom hľadal K. Karulis pôvod lotyšského *gurt* (pozri Králik 2000, s. 306 – 309).

Š. Ondruš vidí veľké pozitívum svojho výkladu oproti ostatným v tom, že „doterajšie etymológie majú mentalistický, psychologizujúci, špekulatívny ráz“ (Ondruš 2000, s. 111). My istú prevahu jeho výkladu nad ostatnými uznávame, ale chceli by sme zájsť v špekulácii ešte ďalej. Slovo *hrdý* považujeme totiž za hodnotiaci výraz z oblasti etiky a slovanské výrazy s hodnotiacim či etickým odtieňom, na čo chceme upozorniť, veľmi často menia svoj význam. Na základe toho môžeme usudzovať, že išlo o širší proces sémantických zmien, ktorého bolo slovo *hrdý* súčasťou, nie osamoteným aktérom.

Už samotné slovo *mravný*, *mrav*, staroslovienčina mala *pravъ* (pozri ESSJ 25 1999, s. 192), prešlo určitým sémantickým posunom. Spája sa s poľským nárečovým *narów* „zlozvyk“ (u koňa), *znarowiony* „skazený“, „tvrdošijný“ (o koni), ruským nárečovým *nórov* „svojhľavosť“, „tvrdohľavosť“, „jankovitosť“ (u koňa)

(porov. Machek 1971, s. 378). Z toho dôvodu A. Brückner uvažuje nad východiskovými *ner-*, *nor-* vo význame „silná vôľa“, ktoré sú napríklad v litovskom *noreti* „chcieť“ či pruskom *ner-tis* „zlost“ (Brückner 1970, s. 356). Všetko sa odvodzuje z indoeurópskeho **ner-* „životná sila“, „mužnosť“, „muž“, ku ktorému patrí aj waleské *nerth* „sila“, „moc“ a ďalšie výrazy (porov. Rejzek 2001, s. 393). Dnešné *mravný* rozhodne neznamená „svojhlavý“, ale skôr pravý opak, „vyhovujúci vonkajším, daným požiadavkám mravnosti“, ktoré svojhlavosť či tvrdohlavosť odsudzujú.

Potom aj, povedzme, slovo *svätý* z praslovanského **svętz* neznamenalo pôvodne „bežuhonný“ či „počestný“, ako je to dnes. Zodpovedá mu litovské *šventas*, staropruské *swenta*, avestské *spęnta*, a to všetko je z indoeurópskeho **kwēn-to-* z **kwēn-* „sláviť“, z ktorého je zrejme tiež lotyšské *svinēt* „sláviť“ a staroindické *śuná-* „úspech, šťastie“. Pôvodný význam bol teda najskôr „slávny, mocný“, v tomto význame ho vidíme aj vo vlastných menách, v antroponyme *Svätopluk* či teonyme *Svantovit*, modifikovaný bol až kresťanstvom (porov. Rejzek 2001, s. 617).

Rovnako ďalšie morálne slovo par excellence, slovo *dobrý*, poukazuje na možné sémantické posuny. Staročeské *dobrodruh*, kde *-drugъ* bolo pôvodne „člen veľmožovej družiny“ (pozri Machek 1971, s. 130), znamenalo „odvážny“, „statočný druh“, *dobrodružstvie* „hrdinstvo, dobrota“ (porov. Rejzek 2001, s. 139), staročeský právny termín *dobrý* označoval „toho, kto súc rovnakého spoločenského stupňa ako sporné strany, bol nimi vyvolený, aby medzi nimi vykonával funkciu zmierovacieho sudcu“, na Slovensku sa v Žilinskej knihe nazýval takýto človek aj *jednač* (porov. HSSJ I 1991, s. 525). V. Machek sa domnieva, že praslovanské **dobrъ* vzniklo prešmyknutím z **bod-rъ*, pendantom je indické *bhadrá-* v tom istom význame a gótske *batiza*, nemecké *besser* „lepší“ (pozri Machek 1971, s. 122). Sú však aj iné výklady. Dnes má slovo *dobrý* mnoho synonym, niektoré sú z hľadiska toho, že to mal byť niekto odvážny a hrdinský, značne odlišné, napríklad *láskavý*, *vľúdny*, *milý*, *prívetivý*, *žičlivý* a podobne.

Ďalej tu môžeme spomenúť azda výraz *drzý*. Staročesky je *drzý*, *drzí*, *drzký* vo význame „smelý, odvážny“, slovesá sú *drzati* „osmelovať sa“ a *drznúti* „osmeliť sa“. V starosloviensčine znamenalo *drъzъ* „smelý“, doložené je aj *drъzostъ* „smelosť“, „opovázlivosť“, „unáhlenosť“, *drъzati* „byť dobrej mysle, dôverovať si, byť smelý, odvážiť sa“, *drъzněti* „odvážiť sa“ či *drъzavati*, *drъzovati* „smelo hovoriť“, praslovanské východisko adjektíva sa rekonštruje ako **drъzъ* (pozri Machek 1971, s. 130; ESJS 3 1992, s. 151), pochádza z indoeurópskeho **dhers-* „smelý“ (pozri Rejzek 2001, s. 146). Dnes má prídavné meno *drzý* negatívnu konotáciu, používa sa vo význame „bezočivý“, „hrubý“, „neslušný“.

Nadobudnutie negatívnej konotácie vidíme aj v prípade prídavného mena *prísny*. Staroslovienske *prisnъ* znamenalo „pravý“, „ozajstný“, „trvalý“, *prisno* „stále, trvalo“. Slovo nie je príliš jasné, V. Machek a ďalší ho dávajú do súvislosti s *istý*

vo význame „ozajstný“, „vážny“, „spoľahlivý“, čiže asi *pri-ist-ьnъ* (porov. Machek 1971, s. 494; porov. Vasmer 1971, s. 366). Staročeská príslovka *přiesně* je „prisne, tvrdo, správne, ozajstne“ (Rejzek 2001, s. 514), v súčasnej v slovenčine, ako je známe, *prísny* značí „neúprosný“, „tvrdý“. Tento posun je, samozrejme, za predpokladu, že za praslovanské východisko považujeme **prisnъ*, ako to robí V. Machek či J. Holub s F. Kopečným (1952, s. 301) a mnohí ďalší, proti nim sa etymologizuje aj z **prěsnъ* sémantickým vývojom „nový“, „nedávny“, „mladý“, „čerstvý“ > „surový“ > „prísny“ (pozri ESJS 12 2004, s. 707–708).

Zo slovanských slov sem môžeme zaradiť napríklad aj staročeské adjektívum *čadský*, *čacký* „vznešený“, „vzácný“, „udatný“, taktiež „pekný“, keďže *nečadský* je „nepekný“. Toto je odvodené z praslovanského **čędo*, v starosloviencine rovnako *čędo*, staropoľsky *czędo*, srbsky, chorvátsky a bulharsky *čedo*, bielorusky, ukrajinsky a rusky *čado*, česky *čád* „mužské dieťa“, *čáda* „ženské dieťa“. Pôvodne toto teda znamenalo asi „dieťa vznešené, vzácne, udatné a pekné“. V bieloruštine však vidíme vývoj k hanlivému poňatiu, *čado* tu znamená „zlé dieťa“, „tvrdohlavé“, „hlavaté“ (porov. Machek 1971, s. 92–93; SP 2 1976, s. 191; ESSJ 4 1977, s. 103).

Za adjektívum majúce určitý morálny rozmer môžeme považovať všeslovanské pomenovanie *divý*. Význam praslovanského **divъ* „divý“, „divoký“, staroslovienske *divii*, české *divý*, poľské *dziwy*, hornolužické *dziwi*, dolnolužické *žiwy*, ruské nárečové *divij*, srbochorvátske *divljī*, slovinské *divji*, sa na základe lotyšskej paralely *dievs* „boh“ a *dieva zuosis* „divé husy“ rekonštruuje vývinom „boží“, „božský“ > „voľne žijúci“ > „divý“, „divoký“, potom teda asi z indoeurópskeho **dei-* „žiarit“ (pozri napr. Vasmer 1964, s. 513; Rejzek 2001, s. 137). Dnes má však výraz už najmä negatívne konotácie, napríklad „primitívny“, „divošký“, „prudký“, „zúrivý“.

Zaradiť sem môžeme aj synonymum slova *divý*, adjektívum *l'úty*, substantívum je *l'útosť*, sloveso *l'utovať*. V našom význame je *l'utovať* len u západných Slovanov, česky je *litovat*, poľsky *litować*, *lutować*. V ruštine však *ljutovať* znamená naopak „byť l'úty“, „páchať zverstvá“, staroslovienske *ljutostъ* je „drsnosť“, „krutosť“ (pozri ESJS 7 1997, s. 433), čo je zrejme pôvodnejší význam (pozri Rejzek 2001, s. 346). Tento sémantický posun je naozaj ťažko vysvetliteľný.

Keď zoberieme do úvahy veľmi pravdepodobný vývin významov týchto slov, teda okrem *hrdý* „hrdý“, „odvážny“, „vznešený“, „pekný“ > „hnusný“, „zlý“, „škaredý“ aj *mravný* „svojhľavý“ > „podriadený etickým normám“, *svätý* „slávny“, „mocný“ > „bezúhonný“, „počestný“, *dobrý* „odvážny“, „statočný“ > „láskavý“, „vl'údny“, *drzý* „smelý“, „odvážny“ > „bezočivý“, „hrubý“, *prísny* „pravý“, „ozajstný“ > „neúprosný“, „tvrdý“, *čadský* „vznešený“, „udatný“ > „zlý“, „neposlušný“, *divý* „božský“, „neskrotný“ > „primitívny“, „zúrivý“, *l'útosť* „krutosť“, „drsnosť“ > „súciť“, „žiaľ“, nemôžeme si nespomenúť na dôkladne rozpracované intuície nemec-

kého klasického filológa a filozofa F. Nietzscheho a jeho pojmy vzbura otrokov v morálke, resentment a prevrátenie hodnôt (porov. aspoň § 10 – 11 jeho *Genealógie morálky*, napr. 2002, s. 25 – 30).

Stará slovanská spoločnosť sa delila na dve spoločenské skupiny: bojovníkov a hospodárov. Obe spoločenské skupiny mali svoje božstvá, ktoré vyznávali. V rusko-byzantských zmluvách čítame, že „(Oleg) и мужи его по рускому закону кляшася оружьемъ своимъ, и Перуномъ, богомъ своимъ, и Волосомъ, скотьемъ богомъ, и утвердиша миръ“ (Vyprávění o dávných dobách 1989, s. 65), teda že Perún je bohom kniežata a jeho mužov, Volos je iba bohom dobytky. Perún bol potom zrejme hlavné božstvo bohov moci a vojny a Volos hlavné božstvo bohov bohatstva, plodnosti, pôžitku a mieru. Takto to bolo aj u blízkych národov. Germánski ásovia boli presne tak bohmi moci a vojny a vánovia bohmi bohatstva, plodnosti, pôžitku a mieru a rovnako takto proti sebe stáli aj praví a dobrí iránski ahurovia a falošní a zlí daévia, podobne to bolo aj u Indov. Medzi dvoma slovanskými spoločenskými skupinami a ich náboženskými morálkami bol zrejmy antagonizmus, keďže významný boh Volos nie je uvedený medzi božstvami Vladimírovho panteónu v Kyjeve (pozri Niederle 1924, s. 93 – 94). Takto to bolo aj u susedných Germánov a Iráncov, zlí, démonickí bohovia nesmeli prijímať obety.

Výrazy *hrdý*, *mravný*, *svätý*, *dobrý*, *drzý*, *prísny*, *čadský*, *divý*, *ľúty* sú zasiahnuté sémantickými zmenami. Všetko sú to výrazy, ktorých pôvodné významy, teda „odvážny“, „mocný“, „svojlhavý“, „pravý“, „vznešený“, „božský“, „drsný“ a podobne, prináležali vládnucej triede a bojovníkom, vlastne tým, ktorí boli dobrí v pôvodnom zmysle slova. Príčina týchto sémantických zmien spočíva s veľkou pravdepodobnosťou v zmene náboženskej morálky. Dochádzalo k nim rôznym sociálnym zrážkam s novým náboženstvom. Ako vidíme aj na akceptovaných etymológiách slov *mravný* z indoeurópskeho **ner-* „životná sila, mužnosť, muž“, *drzý* z indoeurópskeho **dhers-* „smelý“, pôvod týchto slov podliehajúcich zmenám môžeme hľadať v bojovníckej sémantike. Nevylučovali by sme preto možnosť, že praslovanské **grdъ* malo pôvodný význam „bojovým hnevom planúci“ a súvisí s indoeurópskym koreňom **g^hehr-* „žeravý, horúci“. Z hľadiska filozofie morálky to považujeme dokonca za veľmi pravdepodobné riešenie.

Literatúra

- BRÜCKNER, Aleksander: Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa: Wiedza Powszechna 1970. 808 s.
- ESJS 3 – Etymologický slovník jazyka staroslověnského 3. dělo – gospodъ. Hl. red. E. Havlová. Praha: Academia, Nakladatelství Československé akademie věd 1992, s. 129 – 192.
- ESJS 7 – Etymologický slovník jazyka staroslověnského 7. kudití – luna. Hl. red. A. Erhart. Praha: Academia, Nakladatelství Akademie věd České republiky 1997, s. 381 – 446.

- ESJS 12 – Etymologický slovník jazyka staroslověnského 12. pèřь – rasti. Hl. red. A. Erhart. Praha: Academia, Nakladatelství Akademie věd České republiky 2004, s. 695 – 751.
- ESSJ 4 – Этимологический словарь славянских языков. Пра slavянский лексический фонд. Выпуск 4. *čaběnitī – *děl’а. Hl. red. O. H. Трубачев. Москва: Наука 1977. 236 s.
- ESSJ 25 – Этимологический словарь славянских языков. Пра slavянский лексический фонд. Выпуск 25. *neroditi – *novotъpъ(jь). Hl. red. O. H. Трубачев. Москва: Наука 1999.
- HOLUB, Josef, KOPEČNÝ, František: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Státní nakladatelství učebnic 1952. 576 s.
- HSSJ 1 – Historický slovník slovenského jazyka. 1. zv. A – J. Vedecký redaktor M. Majtán. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1991. 536 s.
- KRÁLIK, Ľubor: Urslawisch *gьrdъ und seine baltischen Parallelen. In: Studia etymologica Brunensia. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Etymologické symposion Brno 1999 (Slovenské etymologie v indoevropském kontextu). Ed. I. Janyšková – H. Karlíková. Praha: Euroslavica 2000, s. 305 – 310.
- MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Academia 1971. 868 s.
- NIEDERLE, Ľubor: Život starých Slovanů II, 1. Víra a náboženství. Praha: Bursík & Kohout 1924. 299 s.
- NIETZSCHE, Friedrich: Genealogie morálky. Praha: Aurora 2002. 152 s.
- ONDRUŠ, Šimon: Význam a pôvod slova hrdý. In: Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život, 2000, č. 2, s. 107 – 113.
- REJZEK, Jiří: Český etymologický slovník. Voznice: Leda 2001. 752 s.
- SSJ 1 – Slovník slovenských nářečí. 1. zv. A–K. Vedecký redaktor I. Ripka. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1994. 936 s.
- SP 2 – Słownik prasłowiański. Tom 2. C – Dawьnota. Hl. red. F. Sławski. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład narodowy imienia ossolińskich, wydawnictwo Polskiej akademii nauk 1976. 368 s.
- VASMER, Max – ФАСМЕР, Макс: Этимологический словарь русского языка. Том 1. А – Д. Москва: Прогресс 1964. 564 s.
- VASMER, Max – ФАСМЕР, Макс: Этимологический словарь русского языка. Том 3. Муза – сят. Москва: Прогресс 1971. 828 s.
- Vyprávění o dávných dobách – Nestorův letopis ruský. In: Staroruská čítanka. O. Kovačičová. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1989, s. 88 – 119.

Iveta Valentová

KU KONCEPCII PRIPRAVOVANÉHO *Slovníka slovenských anojkoným*

VALENTOVÁ, I.: On the Conception of Proceed Dictionary of the Slovak Anoikonyms. Slovenská reč, 74, No. 5, pp. 283 – 291. (Bratislava)

The article deals with the conception of the forthcoming Dictionary of the Slovak Anoikonyms. In the introduction the author provides the definition of term anoikonym, as well as characteristics of contemporary research and processing of the Slovak anoikonyms. There can be found also an explanation and confrontation of the two Czech conceptions of the dictionaries of anoikonyms, which are simultaneously compiled in Prague and in Brno. The authors of the forthcoming Slovak dictionary decided themselves to join the conception of the digital processing of anoikonyms, which is realized at the Department of Dialectology in the Institute of Czech Language of the Czech Academy of Sciences in Brno. On the basis of this conception the author of this article has compiled specimen entries BAHNO, BAHNOVKA, bahn-. Concluding part of presented article points out the meaning and using of digital databases of the Slovak anoikonyms.

Anojkonymá sú podľa onomastickej terminológie¹ (1973, s. 62) názvy neživých prírodných súcién, javov a tých človekom vytvorených objektov na Zemi, ktoré nie sú určené na bývanie a sú v krajine pevne fixované. Zaradujú sa sem *hydronymá* (vodné názvy, napr. názvy riek, jazier, vodných nádrží, rybníkov ap.), *oronymá* (terénne alebo fyzickogeografické názvy, čiže názvy geografického reliéfu, akým je napr. pohorie, vrch, dolina, nížina ap.), *chotárne názvy* (názvy hospodársky využívaných objektov ako sú polia, pasienky, záhrady, vinice, lesy ap.; nazývajú sa aj *ekonymá*²), *speleonymá* (názvy jaskýň a priepastí), *hodonymá* (názvy dopravných ciest³) a skupina objektov a javov, ktoré nie sú určené na bývanie ako napr. kameň, božia muka, trigonometrický bod, kaplnka ap., ale v onomastickej terminológii nemajú vlastný odborný názov. Je diskutabilné, či z uvedených druhov anojkoným sa majú do slovníka zaradiť speleonymá a hodonymá, keďže ide o názvy, ktoré sú zväčša vytvorené umelo. J. Pleskalová (1992, s. 7) priradila pri charakteristike *pomístních jmen* (anojkoným) na Morave a Sliezsku k anojkoným aj názvy samôt, osád a ich častí, hoci ide o obývané objekty. Podľa Pleskalovej by sa mali priradovať k anojkoným, pretože mnohé z nich prevzali svoje označenie z pôvodných anojkoným.

V oddelení dejín slovenčiny Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV sa nachádza vzácny materiál, obsahujúci predovšetkým terénne a chotárne názvy, ale

¹ Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 1973, roč. 14., č. 1.

² Termín *ekonymum* je viac zaužívaný v chorvátskej onomastike, u nás sa používa domáci termín *chotárny názov*.

³ V slovenskej podobne ako v ruskej a českej onomastike sa však názvy ulíc a námestí zaradujú k *urbanonymám*, ktoré označujú mestskú toponymiu.

aj niektoré hydronymá ako napr. názvy menších potokov, jazier, močarísk, rybníkov, studničiek ap. a taktiež obsahuje aj názvy niektorých osád, samôt a kopaníc z celého slovenského jazykového územia. Názvy boli získavané súpisnou akciou uskutočnenou v rokoch 1966 – 1975 podľa vzoru súpisnej akcie v Čechách a na Morave, z diplomových a seminárnych prác poslucháčov filozofických a pedagogických fakúlt (z rokov 1965 – 1975), z kolektívnych terénnych výskumov, ktoré boli súčasťou piatich seminárov o heuristickom výskume vlastných mien (v rokoch 1973 – 1977) zorganizovaných Slovenskou onomastickou komisiou, z publikácií a časopisov, štúdií a článkov onomastických, jazykovedných, etnografických a i. približne od 80. rokov 19. storočia do r. 1975, z anky Slovenskej muzeálnej spoločnosti z 90. rokov 19. storočia (z viac ako 400 obcí), z katastrálnych máp, zo Základnej mapy ČSSR 1 : 10 000 a zo Základnej mapy ČSSR 1 : 50 000 (Majtán, 1989, s. 30). Zozbieralo sa približne 250 000 názvov, ktoré sa pod vedením M. Majtána predbežne spracovali do dvoch tradičných lístkových kartoték (podľa abecedy a podľa okresov a obcí), do heslára a pracovných máp pre Atlas slovenských terénnych názvov, ktorý mal byť prirodzenou súčasťou národného Slovenského onomastického atlasu. Rukopisný heslár obsahuje 42803 hesiel, z toho osobitne je spracovaných 13218 apelatív a adjektív z vlastných mien. Konceptiu pripravovaného slovníka predbežne publikoval M. Majtán (1983).

Keďže tím, ktorý mal túto úlohu realizovať, bol poverený prípravou Historického slovníka slovenského jazyka, ďalšie spracovávanie od osemdesiatych rokov ustupovalo do pozadia. Napriek tomu sa urobilo množstvo sond do tohto materiálu. V niekoľkých štúdiách sa analyzovali jednotlivé slová, slovné základy, odvodené slová, slovné čeľade a významové skupiny, ktoré možno nájsť zhrnuté v monografii M. Majtána *Z lexiky slovenskej toponymie* (1996).

Výskum a spracovanie hydronymie na Slovensku prebieha samostatne podľa jednotlivých povodí veľkých tokov pod vedením Slovenskej onomastickej komisie v rámci projektu *Hydronymie Slovaciae*, ktorý je súčasťou medzinárodného projektu *Hydronymia Europaea*. Už v nedávnej minulosti vyšlo niekoľko monografií, ktoré spracúvajú hydronymiu povodí Oravy, Nitry, Turca, Slanej, Ipľa, Hrona⁴ a v súčasnosti prebieha výskum a spracovanie povodí riek Váhu, Moravy, Torysy, Popradu a Dunajca. Poznatky z týchto monografií by bolo možné neskôr použiť aj v anojkonymickom slovníku, keďže aj vodné názvy sú jeho súčasťou. Na univerzite Mateja

⁴ *Hydronimia dorzecy Orawy* (Majtán – Rymut, 1985), *Gewässernamen im Flussgebiet des Dunajec* (Názvy vodne dorzecza Dunajca) (Majtán – Rymut, 1998), v ktorej je samostatne spracovaná slovenská časť Dunajca a Popradu, *Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej* (Sičáková, 1996), *Hydronymia povodia Ipľa* (Majtán – Žigo, 1999), *Hydronymia povodia Turca* (Krško, 2003), *Hydronymia povodia Nitry* (Hladký, 2004), *Hydronymia povodia Oravy* (Majtán – Rymut, 2006), *Hydronymia povodia Hrona* (Krško, 2008).

Bela v Banskej Bystrici sa pripravuje aj digitálna verzia hydronymie povodia Hrona a Torysy (Krško, 2005, s. 11).

Lexikograficky i areálovo spracovať anojkonymiu nie je jednoduché. V slovníku treba zachytiť čo najprehľadnejšie množstvo informácií a to nielen gramatickú, syntaktickú a slovotvornú charakteristiku, ktorá zahŕňa aj slovotvorný model a štruktúrne typy, ale aj sémantické príznaky, mimojazykové okolnosti, ktoré majú vplyv na vznik názvu, onymickú designáciu, obsahový, pri toponymách vzťahový model (Šrámek, 1972, s. 305), motiváciu, frekvenciu názvu a jeho výskyt a výskyt hláskoslovných či morfológických podôb či štruktúrnych typov názvov, ap., čo pri tradičnom knižnom slovníku nie je možné urobiť exaktne. V súčasnosti sa realizujú v Českej republike dva priekopnícke projekty, ktoré spracúvali anojkonymiu, keďže neexistuje slovník, ktorý by spracoval také veľké množstvo anojkonymického materiálu z takého rozsiahleho územia.

Už M. Majtán (1983, s. 29) uvažoval, že takisto, ako pri spracovaní osadných názvov (ojkonymie), pôjde o slovník toponymickej lexiky, kde východiskom stavby hesla je lexéma a jej výskyt v geografických názvoch. Keďže v tom čase ešte neboli také možnosti digitálneho spracovania ako dnes, M. Majtán predpokladal, že základná koncepcia slovníka bude obsahovať iba čiastkové, nie komplexné spracovanie terénnych názvov, nebude sa spracovávať anojkonymia utvorená z osobných mien a cudzích názvov. Heslové slovo malo byť v podobe súčasnej spisovnej slovenčiny, varianty sa mali uviesť v dokladovej časti. Výklad mal predstavovať lexikálno-sémantickú alebo slovotvornú interpretáciu slova ako východiska pri vzniku názvu. Spôsob dokumentácie slova v terénnych názvoch mal zodpovedať požiadavke maximálnej úspornosti. Takéto spracovanie čiastkovej problematiky názvov malo slúžiť ako základný prameň pre prípadné spracovanie z iného aspektu, ale pritom muselo úsporne a názorne zachytiť distribúciu a areály výskytu názvov. Distribúcia sa mala označiť v hesle číslami označujúcimi počet lokalít (Majtán, 1983).

Na onomastickom pracovisku Ústavu pro jazyk český AV ČR v Prahe prebehol výskum českej anojkonymie v rokoch 1963 – 1980. Zozbieralo sa pol milióna anojkonym, z ktorých L. Olivová-Nezbedová a J. Matúšová na základe lingvistickej analýzy zistili 45 000 lexikálnych jednotiek a vypracovali *Index lexikálnych jednotek pomístních jmen v Čechách* a *Retrográdní index lexikálnych jednotek pomístních jmen v Čechách*⁵. Pokusné heslá začali koncipovať v 1978 a ukázalo sa, že je veľa názvov, ktorých výklad nie je ťažký, ale nachádzajú sa vo veľkom počte, takže ich spracovanie bolo časovo veľmi náročné. Možnosti digitálneho spracovania boli v tom čase takisto

⁵ L. Olivová-Nezbedová – J. Matúšová: *Index lexikálnych jednotek pomístních jmen v Čechách*, Praha 1991, 269 s.

L. Olivová-Nezbedová – J. Matúšová: *Retrográdní index lexikálnych jednotek pomístních jmen v Čechách*, Praha 1991, 236 s.

obmedzené. Predbežný výskum anojkonymického materiálu vyústil najprv do monografie *Pomístní jména v Čechách*, s podtitulom *O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest* (1995). Keď v roku 1994 znovu začali práce na slovníku, hoci možnosti využitia počítačovej techniky boli už lepšie, počítačové spracovanie sa stalo len nástrojom, pomôckou pri koncipovaní tradičného slovníka. Bolo však nutné prepísať z abecednej kartotéky pol milióna excerpčných lístkov do počítačovej databázy.

Koncepcia slovníka s ukázkovými heslami a mapami vyšla v roku 2000 ako úvodný zväzok *Slovníka pomístních jmen v Čechách*. Základným kritériom pre zostavenie hesla sa stal počet dokladov názvov, ktoré pomenúvajú rôzne objekty, a preto slovník obsahuje dva typy hesiel: heslá, ktoré majú 1 – 5 dokladov, a heslá, ktoré majú 6 a viac dokladov. Pri type hesla, ktoré má 1 – 5 dokladov, heslové slovo je v nominatíve s jeho frekvenciou a gramatickou charakteristikou. Môžu byť dva základné druhy heslových slov – základné a odvodené a odkazové heslá. Ďalšie informácie sú zoradené podľa čísel: 1. doklady s lokalizáciou, najprv bezpredložkové, potom bezpredložkové, 2. objekty, ktoré sú pomenované uvedenými názvami zoradené ako v prvom bode a s frekvenciou, 3. výklad, 4. ojkonymum (miestne meno) také isté ako anojkonymum, 5. pri základných heslách sa uvádzajú odvodené heslá, pri odvodených je potom odkaz na základné heslo, nakoniec skratka autora, ktorý heslo koncipoval. Pri heslách, ktoré majú 6 a viac dokladov, sa robia mapy, takže heslo obsahuje okrem frekvencie, gramatickej charakteristiky aj lokalizáciu a odkaz na mapu. V dokladovej časti sú najprv bezpredložkové, potom predložkové názvy s uvedením frekvencie. Ostatné časti hesla sú rovnaké ako pri prvom type (bližšie L. Olivová-Nezbedová – J. Malenínská, 2000). Tradičný knižný slovník vychádza priebežne každoročne, zatiaľ boli publikované prvé 4 časti: I. (A) 2005, II. (B – Bau) 2006, III. (Bav – Bíd) 2007, IV. (Bíg – Bož) 2009.

Súčasný rozvoj počítačových technológií a možností naprogramovania databáz „na mieru“ danému slovníku na základe požadovanej funkčnej špecifikácie umožňuje koncipovať slovník primárne digitálny, pričom určitá knižná, „papierová“ podoba slovníka by bola len jednou z možných realizácií takto vytvorenej a vyplnenej digitálnej databázy. Vďaka vzťahom medzi jednotlivými prvkami databázového systému program zostaví slovník podľa požadovaných atribútov, čím by bolo možné vytvoriť niekoľko verzií knižných, tlačou publikovaných slovníkov, napr. pri databáze anojkonymie vytvoriť nielen slovník toponymickej lexiky, ale aj toponomastikon, ktorého východiskom stavby hesla je pomenovanie jedného geografického objektu (denotátu), alebo anojkonymický slovník z určitej geografickej oblasti, či slovníky podľa jednotlivých druhov anojkonym (terénne názvy, chotárne názvy, hydronymá ap.), nehovoriac o možnostiach rozličných mapových vyhotovení.

Možnosti súčasnej počítačovej techniky využili pracovníčky dialektologického oddelenia Ústavu pro jazyk český AV ČR v Brne a v spolupráci s Fakultou informa-

tiky Masarykovy univerzity v Brne vyvinuli špeciálne pre *Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku* digitálnu databázu⁶, ktorú neustále zdokonaľujú a intenzívne pracujú na vyplňaní jednotlivých digitálnych kariet zostavených na základe vlastnej koncepcie, podľa ktorej bude publikovaná aj klasická knižná forma slovníka (Šípková, Čižmárová, 2007). K dispozícii mali kartotéku anojkoným z Moravy a Sliezska s asi 225 000 kartotečnými lístkami (výsledky výskumu z rokov 1965 – 1989; kartotéka sa dopĺňala od r. 2005) a *Heslář ke Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*⁷, ktorý obsahuje 33 tisíc heslových slov. Vlastná digitalizácia anojkonymického materiálu spočíva, ako sme už naznačili, vo vyplňaní digitálnych kariet – formulárov. Digitálna karta obsahuje heslové slovo, rôzne podoby názvu (štandardizovanú podobu, tzv. lematizovanú podobu, ktorá odráža nárečovú gramatickú formu ap.), lokalizáciu názvu, druh anojkonyma (názov kopca, lesa, poľa, lúky, rieky ap.) a jeho vlastnosti, gramatickú charakteristiku, slovotvorný a vzťahový model⁸, ľudový a odborný výklad pôvodu názvu, motiváciu⁹ ap. V digitálnej interaktívnej databáze slovníka je možné vyhľadávanie a zoskupovanie dát podľa rôznych kritérií. Počítačový program na základe informácií v databáze automaticky zostaví prvé dve časti jednotlivých slovníkových hesiel, ktorých môžu byť tri typy – podobne ako v „pražskej“ koncepcii heslá do 5 dokladov, heslá nad 5 dokladov, odkazové heslá, zložené heslá a tzv. „svodné“ heslá, mohli by sme ich nazvať hniezdové heslá, ktoré namiesto heslového slova majú len slovný základ alebo toponymickú bázu a ostatné heslá, ktoré sú od daného slovného základu odvodené, čím sa ilustrujú všetky slovotvorné postupy, akými sa jednotlivé názvy od daného slovného základu tvoria. Prvá časť hesla, ktoré má menej ako 5 dokladov, obsahuje jednotlivé anojkonymá súčasne s druhom pomenovaného objektu a lokalizáciou. Pri hesle, ktoré má viac ako 5 dokladov, sa uvádza frekvencia. Pri heslách nad 5 dokladov sa v druhej časti uvádzajú rovnomenné objekty zoradené podľa frekvencie. Usporiadané sú do skupín podľa vyjadrenia posesivity (**I** – bez formálneho vyjadrenie posesivity, **II** – vyjadrenie posesivity genitívom substantíva alebo substantivizovaného zloženého adjektíva, **III** – posesívne adjektíva. Písmeno **a** označuje bezpredložkové názvy, **b** predložkové názvy. Názvy sú usporiadané aj podľa motivácie. V tretej časti sa nachádza výklad,

⁶ Použitá je relačná databáza PostgreSQL, serverová časť systému je naprogramovaná v jazyku Ruby, klientská časť je realizovaná v jazykoch JavaScript a XUL za použitia produktu Mozilla, jazykom na výmenu dát medzi klientskou a serverovou časťou sú formáty založené na značkovacích jazykoch XML a RDF (viď internet <http://www.ujc.cas.cz/oddeleni/index.php?page=SPJ>).

⁷ Šráme, Rudolf – Pleskalová, Jana: *Heslář ke Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*. ÚJČ AV ČR, Brno 1993 (rukopis).

⁸ Uvádzajú jeden zo štyroch základných vzťahových modelov, ktoré definuje J. Pleskalová (1992, s. 21).

⁹ Na označenie motivácie substantív anojkoným bolo použité Šmilauerovo triedenie: ŠMILAUER, Vladimír: *Třídění pomístních jmen*. In: *Zpravodaj místopisné komise ČSAV*, 1972, č. 1–2, roč. 13, s. 171 – 204.

v ktorom je zhrnutá slovtovorná, onomastická, syntaktická, dialektologická a zeme-
pisná charakteristika anojkonyma a odkaz na literatúru (bližšie ku koncepcii Čižmá-
rová, 2007). V klasickej knižnej verzii slovníka budú niektoré heslá doplnené o sche-
matickú mapu, pričom digitálne mapy budú mať širšie využitie. Bude možné zvoliť
rôzne podoby mapového podkladu, do ktorého sa budú premietat' symboly v miestach,
kde sú príslušné anojkonymá, bude možné kombinovať viac hesiel na jednej mape
a tak porovnávať územné rozšírenie a frekvenciu výskytu viacerých súborov anoj-
koným, bude možné si prehliadať mapy ku všetkým heslám podľa vlastnej voľby
hesla či mapového podkladu a pri každom symbole na mape bude možné si prečítať
aj údaje k príslušnému anojkonymu, ktoré bolo zaznamenané na digitálnej karte ale-
bo v týchto údajoch vyhľadávať podľa stanovených kritérií. Digitálny slovník sa
bude postupne sprístupňovať aj na internete, on-line verzia umožní premietnutie
anojkonymického materiálu na Google mapu so všetkými možnosťami vyhľadávača
Google (Čižmárová, 2007, <http://www.ujc.cas.cz/oddeleni/index.php?page=SPJ>).

Po skončení prác na poslednom siedmom zväzku *Historického slovníka sloven-
ského jazyka (Z – Ž a dodatky)* sa pracovníčky oddelenia dejín slovenčiny Jazyko-
vedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v rámci nového grantového projektu s názvom
*Staršia slovenská lexika v medzijazykových vzťahoch. (Apelatívna a propriálna lexi-
ka.)* začali zamýšľať aj nad spracovaním zozbieraného slovenského anojkonymické-
ho materiálu. Po preštudovaní obidvoch českých koncepcií sme sa zamerali na br-
niansku koncepciu, v ktorej je prioritné digitálne spracovanie anojkonymie. Na roz-
diel od pražskej koncepcie mali možnosť využiť súčasné prostriedky výpočtovej
techniky, ktoré pri začatí koncipovania *Slovníka pomístních jmen v Čechách* ešte
neboli dostupné. Brnianska koncepcia spracovania a interpretácie materiálu využíva
poznatky súčasnej onomastickej teórie a súčasne najmodernejšie digitálne prostried-
ky, ktoré umožňujú interaktívny prístup k materiálu. Na základe tejto koncepcie
(Čižmárová, 2007) sme vypracovali po jednom ukázkovom hesle z jednotlivých ty-
pov hesiel, ktoré bude obsahovať knižný Slovník slovenskej anojkonymie. Ide zatiaľ
len o predbežné pracovné podoby:

Heslo nad 5 dokladov:

BAHNO₁₄₈ n. [BA-, BE-]

1 I a B-o₅₇; B-á₃₆; B-e; B-o veľké/malé, Slané b-o₃, B-o hrubé, Urbárske b-o, Zhrnuté b-o,
Marhátovo b-o, Šturdíkovo b-o, Vrch b-a, Slané b-o od Unínskeho, B-o pod Poliankou; Veľ-
ké/Malé b-á, Hrubé b-á, B-á od hája, Šúr – B-á **b** Pod b-om₃, Pod b-o, Nad b-om, Pred b-om₃,
Pred b-o, V b-e₃, U b-a₂₂, Do b-a, Na b-e₂, Za b-om₄, Pri b-e₂; Na b-ách₄, Na b-á, Za b-amí₂₂,
V b-ách **♦ b** Pred b-om močiare, Za b-om flaky, Zadný Vanišovec u b-a **III** B-ovo
2 I a pole₂₉, chotár₁₄, lúka/-y₁₀, les₁₀, hon₁₀, pasienok/-y₇, roľ'a/-e₆, hora/-y₆, močiar₄, samota₃,
trig₂₂, rybník₂, jazero₂, rezerv₂₂, žriedlo, studnička, osada, oráčina, údolie, háj, flyš, močidlo

b lúka/-y₆, pole₅, chotár₅, les₃, pasienok/-y₃, trig₂, rola/-e₂, oráčina, studnička, samota, kopanice
♦ **b** pole, močiare **III** pole (3 sú bez udania druhu anojkonyma)

3 Lexéma *bahno* v TN označuje vlhké, mokré, bahnité miesto. V obci Štefanov SEN označuje žriedlo siričnato-živičnej jódovej vody, aj role, kde sa toto žriedlo nachádza. Podobu *Behno* majú TN v okrese PB.

Porov. **bahn-**

Heslo do 5 dokladov:

BAHNOVKA₃ f.

1 + 2 I a *Bahnovky*₂ močiar Žemberovce LVI, ? Kusín MCH **III** *Bahnovka* lúka Trubín ZVO

3 Od subst. *bahno* suf. *-ovka* pl. *Bahnovky* ako mokrá zem s množstvom bahna. V Trubíne ZVO štrkovito-pieskovitá rovinatá lúka podľa priezviska majiteľa *Bahno*.

Porov. **bahn-**

Odkazové heslo:

BEHNO p. **BAHNO**

Hniezdové heslo (tzv. „svodné“):

bahn-

K tomuto základu radíme lexémy *bahno* [*ba-*, *be-*], *bahience* [*-he-*], *bahnisko*, *bahnište*, *bahenica*, *bahnovka*, *bahník*, *bahana* [*-ň-*], *bahenný*, *bahenský*, *bahnišťový*. Zo slov. základu *bahn-* sa vytvorilo pomerne málo terénnych názvov. Okrem Záhoria a susednej malokarpatskej oblasti je ich výskyt iba sporadický, väčšie zoskupenie je v Liptove (MM).

V spolupráci s dialektologickým oddelením Ústavu pro jazyk český AV ČR v Brne pripravujeme vytvorenie digitálnej databázy slovenských anojkoným. Dodržaním rovnakej koncepcie a spôsobu značenia do digitálnych formulárov budú obidve databázy moravských a sliezskych i slovenských anojkoným kompatibilné, čo by otvorilo ďalšie možnosti predovšetkým pri konfrontácii štruktúry pomenovacích sústav oboch jazykov, a teda celkovo pre slovanskú porovnávaciu onomastiku. Frekvenciu jednotlivých anojkoným a ich výskyt, výskyt určitých štruktúrnych typov, izolexy a izoglosy jazykových javov ap. by bolo možné zobrazit' naraz na celom území Moravy, Sliezska a Slovenska.

Samozrejme najprv nás čaká dlhá cesta prepisovania informácií z jednotlivých kartotečných lístkov a vyplňania digitálnych formulárov. Výsledok pre slovenskú a slovanskú onomastiku však bude bezpochyby veľký. Anojkonymia skrýva v sebe

apelatívnu lexiku a jej fonetické a morfológické ekvivalenty (*chrib, debra, prt', bara, kopok, hvozd*¹⁰ a i.) a spôsoby tvorenia (*-ov-c-e, -in-c-e* a i. poukazujú na starobylé slovotvorné štruktúry), ktoré už v súčasnom spisovnom jazyku nenájdeme. Anojkonymická lexika dopĺňa pohľad na vývin slovnej zásoby a poskytuje cenné doklady pri skúmaní vývinu a členenia slovenských nárečí, napr. iba z nárečových názvov so slovom *lehota* (*Lehota, Lahota, Lihota, Hlota* ap.) možno zrekonštruovať niekdajšie nárečové podoby tohto slova. Niektorá apelatívna lexika v anojkonymách sa vyskytuje v najstaršej slovenskej toponymii i dnes (*hora, les, vrch, kopec, dolina, priekopa, háj* a i.) a predstavuje kontinuitu od praslovančiny k najstaršej slovenskej lexike až po súčasnosť. Na medzijazykové kontakty poukazujú napr. apelatíva *grúň, magura, minčol* a i. v názvoch, ktoré tým prezrádzajú valašskú kolonizáciu.

Digitálna databáza však nebude slúžiť len onomastikom a jazykovedcom, ale poslúži aj historikom, etnológom, geografom, geológom a kartografom. Niektoré názvy (napr. *Chmel'nica, Konopiská, Vinohrady*) majú význam pre poznanie oblastí niekdajšieho pestovania kultúrnych rastlín a pre botanikov by mohli byť zaujímavé informácie, že napr. názvy *Šafranica, Šefranica, Šofranica* označujú okrem iného aj vyššie položené lúky alebo pasienky, kde sa vyskytol požlt farbiarsky (*Carthamus tinctorius*) alebo jesienka obyčajná (*Colchicum autemnale*), v nárečiach nazývaná aj *šafraň, divý šafraň, šafranica*, prípadne môžu označovať aj žltú farbu hlinitej pôdy (šafraň sa používal aj ako žlté farbivo). Digitálny Slovník slovenských anojkoným v budúcnosti bude slúžiť nielen odbornej verejnosti, ale každému, kto bude mať prístup na internet a záujem zistiť, kde sa dané pole, lúka, rieka, kopec či chotár nachádza a prečo sa tak nazýva, prípadne ako vznikol, prečo má taký gramatický tvar ap.¹¹

LITERATÚRA

- ČIŽMÁROVÁ, Libuše: Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku – digitalizace materiálu a metodologie zpracování. In: *Nowe nazwy własne. Nowe tendencje badawcze* (konferenčný zborník – XV Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna. Kraków: Wydawnictwo PANDIT 2007, s. 325 – 333. ISBN 978-83-88866-36-4.
- KRŠKO, Jaromír: Spracovanie hydronymie Slovenska. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied 2005. 104 s. ISBN 80-8083-142-6.
- MAJTÁN, Milan: Slovníkovo-areálové spracovanie lexiky slovenských terénnych názvov. In: *Slovenská reč*, 1983, roč. 48, č. 4, s. 190 – 206; tože: Spracovanie lexiky slovenských terénnych názvov. In: *Geografia nazewnicza. Materiały z VII konferencji Komisji Onomastyki Słowiańskiej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów i II posiedzenia Komisji Onomastycznej Komitetu Językoznawstwa PAN* Mogilany, 23 - 25 IX 1980 r. Red. K. Rymut. Wrocław – Warszawa – Kraków

¹⁰ Tieto i nasledujúce príklady uvádzame z monografie M. Majtána *Z lexiky slovenskej toponymie*.

¹¹ Príspevok vznikol v rámci grantového projektu 2/0021/08 *Staršia slovenská lexika v medzijazykových vzťahoch*. (Apelatívna a propriálna lexika.)

- Gdańsk – Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN 1983, s. 29 – 36. ISBN 83-04-01120-4.
- MAJTÁN, Milan: Z lexiky slovenskej toponymie. Bratislava: Veda 1996. 192 s. ISBN 80-224-0480-2.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše: Počítačové zpracování slovníku pomístních jmen v Čechách. In: Acta onomastica, roč. 36. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR 1995, s. 169 – 186.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše: Zpracování Slovníku pomístních jmen v Čechách za pomoci počítače. In: Česká slavistika 1998. České přednášky pro XII. mezinárodní sjezd slavistů Krakov 1998, s. 87 – 92.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše – MALENÍNSKÁ, Jitka: Slovník pomístních jmen v Čechách. Úvodní svazek. Praha: Academia 2000. 169 s. ISBN 80-200-0798-9.
- ŠÍPKOVÁ, Milena: Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku – nový projekt české lingvistiky. In: Nowe nazwy własne. Nowe tendence badawcze. Kraków: Wydawnictwo PANDIT 2007, s. 321 – 324. ISBN 978-83-88866-36-4.
- PLESKALOVÁ, Jana: Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku. Jinočany: H&H 1992. 151 s.
- ŠRÁMEK, Rudolf: Toponymické modely a toponymický systém. In: Slovo a slovesnost, 33, 1972, s. 304 – 317.

Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za rok 2008

1. V roku 2008 vedenie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV (ďalej JÚLEŠ SAV) pokračovalo vo svojej činnosti v rovnakom zložení ako v predchádzajúcom roku: riaditeľ prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc., zástupca riaditeľa prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc., vedecká tajomníčka ústavu PhDr. Sibyla Mislovičová a predseda vedeckej rady prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc. Ústav ostal naďalej rozčlenený na sedem oddelení: a) oddelenie súčasnej lexikológie a lexikografie (vedúca Alexandra Jarošová), b) oddelenie súčasného jazyka (vedúci Juraj Dolník), c) oddelenie jazykovej kultúry a terminológie (vedúci Matej Považaj), d) oddelenie dejín slovenčiny (zastupujúca vedúca Iveta Valentová), e) dialektologické oddelenie (vedúci Pavol Žigo), f) oddelenie Slovenského národného korpusu (vedúca Mária Šimková) a g) oddelenie lingvistických dát (vedúci Gabriel Gaži). Koncom roka 2008 pracovalo v JÚLEŠ SAV 19 vedeckých pracovníkov (4 s hodnosťou DrSc., 16 s hodnosťou CSc., resp. PhD., 3 s vedecko-pedagogickou hodnosťou profesora, 1 docenta), 36 odborných pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním a 4 pracovníci so stredoškolským vzdelaním. Priemerný vek kmeňových zamestnancov ústavu bol ku koncu roka 50 rokov, priemerný vek vedeckých pracovníkov 49 rokov.

2. Vedecká činnosť JÚLEŠ SAV prebiehala v rámci výskumných grantových úloh, ktoré schválila grantová agentúra VEGA, projektov riešených v rámci štátnej objednávky, ale aj ďalších výskumných úloh. Boli to tieto projekty:

a) Konfrontačný výskum slovnjej zásoby slovenčiny a češtiny a jazyková kultúra (č. 2/0078/08, vedúci projektu M. Považaj), b) Ortoepický slovník slovenčiny (č. 2/3062/28, S. Ondrejovič), c) Staršia slovenská lexika v medzijazykových vzťahoch (2/0021/28, I. Valentová), d) Etymologický výskum slovenskej lexiky – 2. etapa (č. 2/0129/08, individuálny riešiteľ L. Králik), e) Slovník slovenských nárečí – tretí zväzok (č. 2/0028/08, M. Smatana), f) Slovanský jazykový atlas (č. 2/0076/08, A. Ferenčíková), g) Slovník súčasného slovenského jazyka – 3. etapa (Koncipovanie a redigovanie slovníkových hesiel, postredakčná a editačná príprava rukopisu a lexikologicko-lexikografický výskum) (č. 2/0007/08, vedúca A. Jarošová), h) Explanačno-deskriptívna morfológia súčasnej slovenčiny (2/6119/28, J. Dolník), j) Kázne Petra Trnovského (č. 2/0064/08, individuálny riešiteľ R. Kuchar).

K projektom budovaným v rámci štátnych programov vedy a výskumu a štátnych objednávok okrem prípravy Slovníka súčasného slovenského jazyka patrí budovanie Slovenského národného korpusu a elektronizácia jazykovedného výskumu

na Slovensku – 2. etapa (č. zmluvy 0967/2006, M. Šimková). Nová verzia korpusu prim-4.0 obsahuje vyše 550 miliónov textových jednotiek (oproti predchádzajúcej prim-3.0 nárast o 200 mil.). Novým projektom je Slovenský hovorený korpus, v rámci ktorého sa nahralo vyše 80 hodín zvukových záznamov. Prvá verzia hovoreného korpusu hovor-1.0 obsahuje takmer 130 000 textových jednotiek. V Slovenskej terminologickej databáze pribudlo takmer 400 nových terminologických záznamov (spolu ich je takmer 4 000), 2 000 predchádzajúcich sa korigovalo a dopĺňalo.

3. V rámci edičnej činnosti vydal JÚLŠ SAV v roku 2008 tieto knižné publikácie:

a) Historický slovník slovenského jazyka. VII. (Z – Ž, Dodatky). Red. M. Majtán, Bratislava: Veda 2008. 542 s. (autori: M. Giger, M. Kováčová, R. Kuchar, T. Laliková, M. Majtán, R. Ondrejková, A. Szabová, J. Skladaná, I. Valentová), b) ONDREJOVIČ, Slavomír: Jazyk, veda o jazyku, societa. Sociolingvistické etudy. Bratislava: Veda 2008. 320 s., c) Jazyk a jazykoveda v pohybe. Na počesť Slavomíra Ondrejoviča. Ed. S. Mislovičová. Bratislava: Veda 2008. 572 s., d) NÁBĚLKOVÁ, Míra: Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu. Bratislava – Praha: Veda, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Filozofická fakulta Karlovy Univerzity 2008. 364 s., e) Jazyková kultúra na začiatku tretieho tisícročia. Zborník materiálov z vedeckej konferencie konanej 9. – 10. septembra 2004 v Bratislave. Ed. M. Považaj. Bratislava: Veda 2008. 216 s., f) Iugi observatione ... Jubilejný zborník na počesť Lubomíra Ďuroviča. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2008. 216 s., g) Prameň k dejinám slovenčiny. 3. Zost. R. Kuchar – I. Valentová. Bratislava: Veda 2008. 264 s. + 32 s. obrazovej prílohy, h) Z histórie lexiky staršej slovenčiny. Zost. M. Majtán – T. Laliková. Bratislava: Veda 2008. 232 s., j) ONDREJOVIČ, Slavomír: Slovenský jazyk, jazyky na Slovensku. Bratislava: Úrad vlády Slovenskej republiky 2008. 34 s., k) BLANÁR, Vincent: Teoretické otázky onomastiky. Spisy Slovenskej jazykovednej spoločnosti. Red. S. Ondrejovič. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 6/2008. 88 s.

Okrem toho vo vedeckých zborníkoch a časopisoch (domácich i zahraničných) pracovníci ústavu publikovali 91 štúdií, vedeckých a odborných článkov, 28 recenzií vedeckých prác. Do periodickej tlače (do časopisov Kultúra slova, Slovenská reč, Forum, Academia, Normalizácia, Poistné rozhlady, Quark, Revue o dejinách a spoločnosti, Rodina a škola, Roľnícke noviny, Správy SAV a iných) pripravili vyše 150 popularizačných príspevkov, jubilejných medailónov, nekrológov a správ a tlačovým a elektronickým médiám poskytli viac ako 60 rozhovorov.

4. Jazykovedný ústav aj v r. 2008 organizoval, resp. spoluorganizoval viaceré vedecké domáce i medzinárodné podujatia:

a) Medzinárodné pracovné stretnutie lexikografov, ktoré sa konalo 29. mája 2008 v Bratislave pod názvom Princípy a metódy tvorby výkladového slovníka. Účastníci sa vzájomne informovali o výsledkoch spracovania lexiky v Slovníku

súčasného slovenského jazyka a v Databáze slov, slovných tvarov a slovných spojení češtiny začiatku 21. storočia s vyústením na optimalizáciu metajazyka zápisov a využívanie metód počítačovej lexikografie. Na stretnutí bolo 38 účastníkov, z toho 12 zahraničných (Bulharsko 10, Česko 2). Z ústavu bolo na podujatí 22 pracovníkov.

b) XVIII. kolokvium mladých jazykovedcov, ktoré sa konalo 3. – 5. 12. 2008 v Prešove (Kokošovce-Sigord), organizoval ústav v spolupráci s Inštitútom slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Na podujatí sa zúčastnilo 101 účastníkov, z toho zo Slovenska 63 (5 pracovníkov ústavu) a zo zahraničia 38 (Česko 25, Poľsko 5, Maďarsko 2, Ukrajina 2, Slovinsko 1, Luxembursko 1, Srbsko 1, Rakúsko 1).

c) 2. konferenciu Slovenskej terminologickej siete, ktorá sa konala 19. mája 2008, zorganizoval Slovenský odbor Generálneho riaditeľstva Európskej komisie pre preklad v spolupráci s Jazykovedným ústavom L. Štúra SAV. Na podujatí sa zúčastnilo 8 pracovníkov ústavu, z nich A. Jarošová ako členka organizačného a riadiaceho výboru. 2. zasadnutie riadiaceho výboru Slovenskej terminologickej siete sa konalo následne 30. septembra 2008 v Jazykovednom ústave L. Štúra SAV. Na stretnutí sa zúčastnil G. Vessentini z Luxemburgu, z ústavu A. Jarošová, J. Levická a S. Ondrejovič. 3. konferencia Slovenskej terminologickej siete sa konala 17. októbra (zúčastnila sa na nej A. Jarošová).

d) Vedecký seminár História, súčasný stav a perspektívy dialektologického bádania, ktorý ústav organizoval spolu so Slovenskou jazykovednou spoločnosťou pri SAV, sa konal 22. mája 2008 v Bratislave pri príležitosti 100. výročia narodenia Jozefa Štolca. Zišlo sa na ňom 27 účastníkov, z toho 6 zahraničných (Česko 2, Maďarsko 1, Rumunsko 1, Slovinsko 1 a Srbsko 1), z ústavu vystúpilo s referátmi 11 pracovníkov.

e) 25. septembra ústav v spolupráci s Predsedníctvom Slovenskej akadémie vied a so Slovenskou jazykovednou spoločnosťou pri SAV usporiadal medzinárodnú konferenciu Akademik Ľudovít Novák – tvorca modernej slovenskej jazykovedy a zakladateľ Slovenskej akadémie vied a umení pri príležitosti 100. výročia od jeho narodenia. Na podujatie prišlo 60 účastníkov, z toho 5 zahraničných (Česko 4, Maďarsko 1). Z ústavu sa na konferencii zúčastnilo 22 pracovníkov.

f) 20. a 21. novembra 2008 sa v Bratislave uskutočnilo 5. medzinárodné kolokvium lexikografie pod názvom Ustálené slovné spojenia a lexikografia, ktoré zorganizovala Katedra germanistiky Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave spolu s ústavom (hlavný organizátor P. Ďurčo). Na kolokvium prišlo 22 účastníkov z 10 krajín (Bulharsko, Slovensko, Slovinsko, Rakúsko, Česká republika, Rusko, Švajčiarsko, Maďarsko, Nemecko, Juhoafrická republika). Z JÚLŠ SAV mali príspevky V. Benko, A. Jarošová, D. Majchráková a S. Ondrejovič.

5. Ústav mal k 31. decembru 2008 štyroch interných doktorandov (R. Sabo, M. Kopecká, A. Ramšáková, D. Petrakovičová) a 7 externých doktorandov (V. Benko, E. Čulenová, B. Chocholová, A. Karčová, D. Majchráková, P. Patinková, J. Pišová), z toho 4 doktorandi sú pracovníkmi ústavu (V. Benko, B. Chocholová, A. Karčová, D. Majchráková). Významnými doplnkami vedeckej výchovy boli doktorandské semináre pod vedením J. Dolníka a spomínané XVIII. kolokvium mladých jazykovedcov so zahraničnou účasťou. Z ústavu sa na ňom aktívne (prednesením referátov) zúčastnili A. Ramšáková a M. Chochol.

6. Pracovníci ústavu pôsobili ako vedúci alebo konzultanti diplomových prác (4), ako školitelia doktorandov (9), oponovali dizertačné a habilitačné práce (6), pôsobili ako členovia komisií pre obhajoby doktorandských i doktorských dizertačných prác (4) a boli členmi komisií a oponentmi v habilitačnom a inauguračnom konaní na vysokých školách (2). Mnohí pracujú v spoločných odborových komisiách pre doktorandské štúdium ako členovia, ale aj ako vedúci (J. Dolník) v odbore 73-03-9 slovenský jazyk, 73-01-9 všeobecná jazykoveda, 73-19-9 konkrétne jazykové skupiny – germanistika, 73-19-9 konkrétne jazykové skupiny v odbore 2-1-28 slovanské jazyky a literatúra – slavistika a v odbore 73-19-9 konkrétne jazykové skupiny – orientalistika. Ďalší pracovníci ústavu pôsobili ako členovia vedeckých rád fakúlt a univerzít na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave a na Filologickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

7. Viacerí pracovníci ústavu sa zapojili aj do pedagogickej činnosti na slovenských univerzitách (na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, na Filozofickej fakulte a na Fakulte masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, na Filologickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave a v Inštitúte modernej komunikácie v Bratislave). Ich prednášky a semináre sa týkali dejín jazyka a jazykovedy (J. Dolník, P. Žigo), všeobecnej a teoretickej jazykovedy (J. Dolník), sociolingvistiky (S. Ondrejovič), základov jazykovej kultúry (S. Mislovičová, J. Bosák), lexikológie (N. Janočková, S. Ondrejovič), morfológie (N. Janočková), syntaxe (J. Dolník, M. Šimková), štylistiky (J. Dolník, S. Mislovičová) a lingvistických základov translológie (J. Dolník). Spolu pracovníci ústavu odprednášali na univerzitách 250 hodín prednášok a uskutočnili 380 hodín seminárov.

8. Pokračovala autorská a redakčná spolupráca na medzinárodnom výskumnom projekte *Slovanský jazykový atlas* s partnerskými pracoviskami z Moskvy, Mínska, Kyjeva, Varšavy, Brna, Budyšina (Bautzen), Ľubľany, Záhrebu, Belehradu a Skopje. Na pravidelnom pracovnom zasadnutí Medzinárodnej komisie pre Slovan-
ský jazyk

kový atlas a medzinárodnej pracovnej skupiny (Budyšin 30. septembra – 6. októbra 2007) sa zúčastnili A. Ferenčíková, M. Chochol, Ľ. Králik, P. Žigo.

Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV (Bratislava) spolu s Výskumným ústavom Slovákov v Maďarsku (Békešská Čaba), Celoštátnou slovenskou samosprávou (Budapešť) a Spoločenskovedným ústavom SAV (Košice) začali pracovať na spoločnom projekte *Jazykové správanie Slovákov v Maďarsku*. Zo strany JÚĽŠ SAV sa na projekte zúčastňuje S. Ondrejovič, ktorý sa spolupodieľal aj na vypracovaní Dotazníka pre pracovníkov slovenských samospráv v Maďarsku.

Pokračovalo sa aj v projekte *Princípy a metódy tvorby výkladového slovníka*, ktorý bol v rámci spolupráce AV ČR a SAV uzatvorený medzi Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra (vedúca A. Jarošová) a Ústavom pro jazyk český AV ČR (vedúca A. Rangelová) na roky 2006 – 2008 (koordinátorka E. Birkhahnová). V tomto rámci sa v dňoch 4. až 6. júna uskutočnil v Prahe pracovný seminár *Komplexný opis lexikálnej zásoby v kontexte informačnej spoločnosti*. Na seminári sa zúčastnilo 14 referujúcich: 6 členov autorsko-redakčného kolektívu Slovníka súčasného slovenského jazyka z JÚĽŠ SAV (Ľ. Balážová, J. Bosák, K. Buzássyová, N. Janočková, A. Jarošová, M. Nábělková).

14. novembra 2008 bolo Slovensko spolu aj s Českou republikou, Maltou, Bulharskom a Rumunskom v Lisabone v zastúpení Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV prijaté za člena Európskej federácie národných jazykových inštitúcií (European Federation of National Institutions for Language, EFNIL).

1. 4. 2008 odštartoval projekt *Konceptuálne modelovanie zosieťovania centier vysokokvalitného výskumu v oblasti slovanskej lexikografie a ich digitálnych zdrojov* (Conceptual Modelling of Networking of Centres for High-Quality Research in Slavic Lexicography and Their Digital Resources), ktorého úlohou je podporiť vedecké kapacity v oblasti slovanskej lexikografie, integrovať ich digitálne zdroje a otvoriť ich európskej akademickej komunite (R. Garabík, M. Šimková, J. Levická, Ľ. Králik).

V rámci medzinárodného interdisciplinárneho projektu *Globalizácia – etnizácia*, ktorého koordinátorom je Ústav slavistiky Ruskej akadémie vied v Moskve, svoju časť vypracoval S. Ondrejovič v spolupráci s V. Krupom.

Ústav reagoval na výzvu riešenia projektu *Vehikulárne jazyky v Európe v období globalizmu*, ktorý bol vypísaný v rámci programu Európskej únie Cordis. V tejto súvislosti nadviazal kontakty so Sofiou, Budapešťou, Prahou, ako aj s koordinátormi projektu v Kodani. So všetkými zástupcovia ústavu rokovali buď v Bratislave, alebo na ich domovských pracoviskách.

9. Pracovníci ústavu K. Buzássyová, A. Ferenčíková, A. Jarošová, Ľ. Králik, M. Majtán, P. Žigo sa ako členovia a J. Bosák ako predseda zúčastňovali na činnosti medzinárodných komisií pri Medzinárodnom komitáte slavistov. S. Ondrejovič a J. Dolník boli členmi Societas Linguistica Europaea, S. Ondrejovič aj Medzinárodnej

sociolingvistickej asociácie v Sofii INSOLICO, Medzinárodnej fonetickej spoločnosti v Prahe, Spoločnosti pre dejiny jazykovedy v Münsteri a členom Slovak Studies Association v USA. J. Dolník bol členom spoločnosti Österreichische Sprachgesellschaft, predsedom Spoločnej odborovej komisie v oblasti slovenského jazyka a germanistiky, ale aj členom Akreditačnej komisie Ministerstva školstva. A. Jarošová bola členkou Európskej asociácie lexikografov EURALEX a Asociácie TELRI, J. Dolník, J. Bosák, a M. Majtán boli členmi redakčných rád zahraničných periodík (Slovo a slovesnosť, Studia Linguistica Polono-Slovaca, Eslavistica Complutense).

Viaceri pracovníci ústavu (Ľ. Balážová, K. Balleková, V. Benko, K. Buzássyová, J. Bosák, A. Ferenčíková, K. Gajdošová, R. Garabík, N. Janočková, Ľ. Králik, A. Jarošová, A. Karčová, J. Levická, S. Ondrejovič, M. Považaj, M. Šimková, P. Žigo) sa zúčastnili na vedeckých podujatiach a na pracovných pobytoch v zahraničí (v Česku, Maďarsku, Poľsku, Rakúsku, Nemecku, Lotyšsku a v Malajzii) a v rámci medziakademických dohôd ústav navštívilo 11 vedeckých pracovníkov z Česka, Chorvátska, Srbska, Maďarska, Ruska a USA.

Pracovníci JÚLŠ SAV boli v r. 2008 hojne pozývaní na medzinárodné podujatia doma i v zahraničí, v rámci čoho bol veľký záujem najmä o riešenia problémov v Slovníku súčasného slovenského jazyka, o špecifiká jazykovolegislatívnej situácie na Slovensku a o budovanie Slovenského národného korpusu.

10. Pracovníci ústavu sa ako po iné roky aj v roku 2008 zúčastňovali na aktivitách pre ústredné orgány štátnej správy a iné organizácie, vypracúvali expertízy, posudzovali jazykovú a terminologickú stránku zákonov a vyhlášok, zúčastňovali sa na tvorbe a uštalovaní odbornej terminológie v rámci rezortných terminologických komisií. Viacerí zamestnanci ústavu boli členmi Ústrednej jazykovej rady, poradného orgánu ministra kultúry v otázkach štátneho jazyka (M. Majtán, S. Ondrejovič, M. Považaj, K. Buzássyová, A. Ferenčíková), členmi rozličných komisií Ministerstva kultúry SR a Ministerstva školstva SR (A. Ferenčíková, M. Považaj), členmi rezortných terminologických a názvoslovných komisií (Ľ. Králik, M. Majtán, M. Považaj, I. Vančová). M. Považaj bol predsedom Názvoslovnej komisie Úradu geodézie, kartografie a katastra SR a podpredsedom Ústrednej jazykovej rady. S. Mislovičová a A. Šebestová boli členkami poroty sekcie odborného prekladu Prekladateľskej univerziády Filozofickej fakulty UK v Bratislave, K. Buzássyová členkou Edičnej rady SAV.

Pracovníci ústavu boli aj hlavnými a výkonnými redaktormi a členmi redakčných rád jazykovedných a iných časopisov (Jazykovedného časopisu, Kultúry slova, Slovenskej reči, periodík Revue aktuálnej kultúry, Studia Academica Slovaca a Správ Slovenskej akadémie vied), členmi výboru Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV, výboru Slovenskej onomastickej komisie pri SAV, výboru Jazykového odboru Matice slovenskej, výboru Spoločnosti autorov vedeckej a odbornej literatúry, výbo-

ru Slovenskej spoločnosti prekladateľov odbornej literatúry, Komisie pre vedecký a odborný preklad pri Literárnom fonde, Komisie pre jazyk a literatúru PEN-Centra, výboru Rady slovenských vedeckých spoločností. Dvaja pracovníci ústavu (J. Dolník, S. Ondrejovič) pôsobili aj v komisii pre jazykovú politiku Národného konventu SR. Ústav sa významne zúčastnil aj na príprave nového zväzku Encyklopaedia Beliana.

11. Pracovníci oddelenia jazykovej kultúry a terminológie v r. 2008 v rámci listovej a telefonickej jazykovej poradne a prostredníctvom elektronickej pošty vybavili 1 820 listov a e-mailov a odpovedali na viac ako 10 000 telefonických otázok. Rady v otázkach slovenského jazyka poskytovali aj ďalší pracovníci ústavu a mnohí pracovníci sa zapájali do propagovania výsledkov jazykovedného výskumu a do zvyšovania jazykovej kultúry prednáškovou činnosťou pre účastníkov Letného seminára slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca, pre redaktorov a moderátorov elektronických médií a redaktorov tlačových médií, pre prekladateľov, ale aj pre pracovníkov štátnej a verejnej správy.

Pracovníci JÚEŠ posudzovali jazykovú a terminologickú stránku zákonov, vyhlášok a vládnych nariadení pre Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstvo spravodlivosti SR, Ministerstvo školstva SR a Úrad vlády, poskytovali odborné poradenstvo v otázkach jazyka, vlastných mien (názvov verejných priestranstiev) a terminológie orgánom štátnej správy a samosprávy (S. Duchková, K. Kálmánová, M. Majtán, S. Mislovičová, M. Považaj, I. Vančová), posudzovali jazykovú a terminologickú stránku slovenských technických noriem (A. Jarošová, S. Mislovičová, M. Považaj, I. Vančová), ale poskytli aj preklady napr. do albánskeho jazyka pre potreby orgánov činných v trestnom konaní (L. Králik).

Ústav spolupracoval so Slovenským ústavom technickej normalizácie pri tvorbe a ustáľovaní slovenskej odbornej terminológie a pri terminologickej revízii technických noriem. Výsledkom spolupráce sú publikované slovenské technické normy (najmä I. Vančová).

12. Pracovníci ústavu sa zúčastnili na mnohých prednáškach a seminároch o terminológii, štandardizácii a prekladaní európskych dokumentov, o počítačovej lexikografii, o význame a obsahu priezvisk na Slovensku, o zdokonaľovaní prejavu v materinskom jazyku pre prekladateľov a tlmočníkov Európskej komisie, Európskeho parlamentu, Súdneho dvora, Dvora audítorov a Európskej centrálnej banky v Luxemburgu, o jazyku a štýle pre moderátorov Rádia FM v Slovenskom rozhlase, o pravidlách slovenského pravopisu, o štátnom jazyku a komunikácii v úradnom styku pre pracovníkov matričných úradov v Inštitúte verejnej správy, o jazykovej kultúre a komunikácii v úradnom styku pre pracovníkov Ministerstva vnútra SR v Inštitúte verejnej správy v Bratislave a pod. Odznali populárne príspevky v tlači, v rozhlase (Slovenčina na slovíčko – M. Považaj), desiatky rozhovorov v tlači, roz-

hlase a v televízii o slovenskom jazyku a jeho kultúre. A. Ferenčíková a I. Gáriková boli členkami hodnotiacej poroty súťaže žiakov základných a stredných škôl *Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko*, ktorej organizátormi sú Ministerstvo kultúry SR, Matica slovenská, Spolok slovenských spisovateľov, Mladé letá a Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV.

13. Ústav na svojej webovej stránke (www.juls.savba.sk) sprístupnil viaceré slovníkové diela a jazykovedné publikácie. Ide o tieto publikácie: a) štvrté, doplnené a upravené vydanie *Krátkeho slovníka slovenského jazyka*, b) šesťzväzkový *Slovník slovenského jazyka*, ktorý vychádzal v rokoch 1959 – 1968, c) M. Majtán *Názvy obcí Slovenskej republiky (Vývin v rokoch 1773 – 1997)* d) štyri zväzky publikácie Ľ. Dvonča *Slovenskí jazykovedci – Súborná personálna bibliografia slovenských slavistov a slavistov*, čím verejnosť získala prehľad o vedeckej, odbornej a popularizačnej publikačnej činnosti slovenských jazykovedcov v rokoch 1925 až 2000. e) štyri zborníky sociolingvistických štúdií z edície *Sociolinguistica Slovaca* (editor S. Ondrejovič), f) kolektívne dielo *Morfológia slovenského jazyka*, ktoré vyšlo v r. 1966 a ktoré už nie je verejnosti prístupné v distribučnej sieti, hoci ide o základný opis gramatickej stavby spisovnej slovenčiny. g) kolektívne dielo *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny* z r. 1989, významné z hľadiska poznania tendencií rozvíjania slovnej zásoby, h) základné dielo Ľ. Štúra *Nauka reči Slovenskej*, v ktorom Ľ. Štúr opisuje slovenský jazyk kodifikovaný v polovici 19. storočia, ch) osem zborníkov štúdií mladých jazykovedcov *Varia*, ktoré boli prednesené na Kolokviu mladých jazykovedcov. V roku 2007 bolo sprístupnené aj 3., upravené a doplnené vydanie *Pravidiel slovenského pravopisu*, ďalej *Rukoväť spisovnej reči slovenskej* z r. 1902 od S. Czambľa, *Pravidlá slovenského pravopisu* z r. 1931 a 1940, 5. zv. *Historického slovníka slovenského jazyka* a ďalšie zborníky, ktoré ústav medzitým vydal. Okrem toho ústav na svojej webovej stránke sprístupňuje staršie ročníky jazykovedných časopisov, ktoré vydáva: *Jazykovedný časopis*, *Kultúra slova* a *Slovenská reč*.

Ústav na internetovej adrese <http://korpus.savba.sk> sprístupnil aj Slovenský národný korpus (500-miliónový korpus textov). Tí, ktorí prejavujú profesionálny záujem o slovnú zásobu slovenčiny, ale aj iní používatelia slovenčiny (didaktici, prekladatelia atď.) majú možnosť získať obraz o najnovšej slovnej zásobe súčasnej slovenčiny a jej fungovaní v texte.

14. Na začiatku roka ústav rozšíril ústavný knižničný fond o súkromnú knižnicu dlhoročného pracovníka JÚĽŠ SAV a významného jazykovedca Jána Horeckého (asi 1 000 knižných jednotiek). Od tohto času knižnica poskytuje aj možnosť prezenčného štúdia pozostalosti Eugena Jónu (Bibliotheca Ioniana), ktorú sme získali rok predtým. Stav knižničných fondov k 31. decembra 2008 je takýto: počet knižných jednotiek 26 047, z toho prírastok 220; počet dochádzajúcich periodík je 26, z toho 12 domácich, 14 zahraničných; počet dizertácií 99.

15. Pracovníci JÚLEŠ SAV získali aj v roku 2008 viacero ocenení. Jednota tlumočníkú a prekladateľú v rámci súťaže Slovník roka udelila redaktorsko-autorskému kolektívu Slovníka súčasného slovenského jazyka (A – G) Cenu poroty za najlepší slovník vydaný v Slovenskej republike (Praha 4. marca 2008). Toto lexikografické dielo dostalo od Literárneho fondu mimoriadnu prémie za vedeckú a odbornú literatúru (Bratislava, 25. septembra 2008). Prémie za umelecký preklad dostal od Literárneho fondu aj Ľubor Králik za analýzu publikácie Ismaila Kadareho *Krvavý duben*. K. Buzássyová pri príležitosti významného životného jubilea získala za mimoriadnu vedeckú a organizačnú činnosť a za prínos pre rozvoj slovenskej vedy ocenenie osobnosť SAV roku 2008. Bývalý pracovník Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV Vincent Blanár sa stal držiteľom štátneho vyznamenania Pribinov kríž I. triedy za významné zásluhy v rozvoji Slovenskej republiky v oblasti jazykovedy.

Slavomír Ondrejovič

Správa zo IV. českej onomastickej konferencie

Týždeň pred začatím akademického roka v dňoch 15. – 17. septembra 2009 sa niesol v znamení IV. českej onomastickej konferencie, ktorá sa uskutočnila pod záštitou Katedry českého jazyka Filozofickej fakulty Ostravskej univerzity s názvom *Mnohotvárnosť a špecifickosť onomastiky*.

Konferenciu otvoril organizátor Jaroslav David spolu s vedúcou Katedry českého jazyka Evou Jandovou, dekanou fakulty Evou Mrháčovou a prorektorkou pre štúdium Ivou Málkovou. Stretnutie onomastikov v Ostrave sa nieslo v duchu významných životných jubileí troch osobností českej lingvistiky – Jany Pleskalovej, Naděždy Bayerovej a Rudolfa Šrámka. Poslední dvaja spomínaní mali k Ostrave veľmi silný osobný a vedecký vzťah. Rudolf Šrámek a Naděžda Bayerová stáli v 60. rokoch pri základoch onomastiky na vtedajšej samostatnej Pedagogickej fakulte a založili bádateľskú a výskumnú tradíciu, ktorá sa úspešne rozvíja dodnes. S tým úzko súvisí aj dôležitý fakt, na ktorý upozornila Málková, že pre českú onomastiku nastal čas striedania generácií. To, pochopiteľne, vzbudilo najväčší ohlas najmä u príslušníkov mladej generácie, ktorá sa nepochybne čoskoro stane jej neoddeliteľnou súčasťou. Táto skutočnosť sa prejavila aj v obsadení jednotlivých sekcií.

Príspevky plenárneho zasadnutia mapovali teoretické otázky špecifických sfér onomastiky. V úvodnej časti rokovania odzneli štyri príspevky – od Jany Pleskalovej *Vlastní jména osobní ve staré češtině (12. – 15. století)*, Milana Harvalíka *Nové tendence v rozvoji současné české onymie*, Jaromíra Krška *Motivačné posuny pri vzní-*

ku propria a príspevok Mariusza Rutkowského *Kilka uwag o Słowniku konotacji i metafor nazewniczych*. Jana Pleskalová sa zamerala na štruktúru pomenovacieho systému v rámci osobných mien na pozadí analýzy latinsky písanej literatúry, nekrológie, administratívnych listov a listín. Jaromír Krško vo svojom príspevku poukázal na rozdielne posúvanie motivácie v procese onymizácie pri synchronnom a diachronnom pohľade na tento proces. Synchronny pohľad na motiváciu ukázal na príklade antroponyma (*Longo* → *Luigi*) a synchronno-diachronny pohľad ilustroval na viacerých príkladoch motivácie hydronym a ojkonym (*Blatnica, Bystrica*).

Trojdnové rokovanie prebiehajúce v dvoch paralelných sekciách prinieslo výsledky aktuálne skúmanej problematiky zúčastnených onomastikov a zároveň načrtlo ďalšie námety vedúce k ďalšiemu výskumu. V prednesených príspevkoch najčastejšie rezonovala tematika *antroponymie*, v rámci ktorej zazneli referáty týkajúce sa *prezývok, zooným* či *literárnym*. Spomedzi veľkého počtu prezentujúcich uvádzame Ivanu Kopáskovú, ktorá sa vo svojom príspevku *Špecifická neúradnej antroponymickej sústavy* zaoberala neúradnými ženskými menami a ich prezývkami v dvoch lokalitách (Krásno nad Kysucou a Oravská Lesná). Pri skúmaní uplatnila lingvistické, sociologické a psychologické hľadiská. Na základe analýzy a komparácie dospela k záveru, že živé osobné mená žien sa vo vyššej miere vyskytujú v Krásne nad Kysucou. Za cieľ si stanovila sledovať a zisťovať frekvenciu ženských neúradných mien aj v iných lokalitách. Z oblasti antropomynie odznali aj príspevky Miroslavy Čornejovej (*Odras sídelných pomerů na jižní Moravě ve vlastních jménech*), Miroslava Kazíka (*Živé osobné mená v triede vydatých žien v Súši*), Andrzeja Sieradzkiego (*Antroponyma jako konstitutivní člen nominální fáze*).

Miroslava Ližbetinová vystúpila s príspevkom *Problematika prezývkových obyvateľských mien*, v ktorom sa venovala ich vznikom a zaradením do skupiny antroponým a fungovaním v onomastickom systéme. Autorka poukázala na podstatu výskumu – kolektív ľudí a ich označenie. Všimla si taktiež príčinu vzniku, motiváciu a životnosť prezývkových obyvateľských mien, pričom v príspevku uviedla aj konkrétne príklady súvisiace s danou problematikou. Prezývkovými menami sa zaoberali aj Ján Bauko (*Výskum prezývok v slovensko-maďarskom dvojjazyčnom prostredí*) a Juraj Hladký (*Regionálne aspekty v skúmaní vlastných mien*).

Výsledky z výskumu zoonymie prezentovali vo svojich príspevkoch Nadežda Kvítková (*Výzkum zoonym*) a Eva Hájková (*Jména pro české „domácí mazlíčky“*), ktorá vychádzala zo zbieraných údajov z odpovedí detí prvého stupňa na základných školách, pričom sledovala najčastejšiu frekvenciu výskytu mien psov, feniek, mačiek a kocúrov.

Osobitnú časť rokovania predstavovala oblasť fungovania vlastných mien v literatúre. Špecifikám literárnej onomastiky sa venovali príspevky Žanety Dvořákovéj (*Asociační funkce vlastních jmen v literatuře*), Tatjany Hranovej (*The Role of Name*

Analysis in Interpreting Samuel Beckett's Molloy) a Veroniky Štěpánovej (*Jména postav v prózách Jana Drdy*). Literáronymá rezonovali aj v príspevku *Literárne vlastné mená v románe Maxima E. Matkina Mexická vlna* Pavla Odaloša, ktorého zámerom bolo predstaviť fungovanie literároným v onymickom systéme ako systéme funkčnej realizácie proprií, ktorý kumuluje na vertikálnej osi antroponymá a na horizontálnej osi geonymá a chrématonymá. Autor zdôraznil, že na vertikálnej osi v uvedenom diele dominoval jednomenný antroponymický systém, ktorý vytvárali len neúradné podoby literárnych mien, pričom poukázal aj na literáronymickú grafe-matickú iniciálovú (ne)súvislosť literároným. Na horizontálnej osi sledoval geonymiu Bratislavy a mapoval chrématonymá, ktoré naznačujú aj presnejšie rámcovanie času. Väčšinové zastúpenie mala aj problematika *toponymie*, v rámci ktorej sa referujúci okrem samotnej toponymie sústredili i na *hydronymiu* a *urbanonymiu*. Daná tematika sa odrazila v príspevku Jany Marie Tuškovej, ktorá sledovala deklinačné typy českých toponým a otázkou kompozít typu Kozohlody sa zaoberal Pavel Štěpán. Stanislava Kloferová ml. sa v príspevku s názvom *Osobní jméno Cyril a jeho odvozeniny v pomístních jménech na Moravě a v české části Slezska* zamerala na distribúciu terénnych názvov, ktorých slovotvorný základ tvorí práve osobné meno Cyril, pričom odhalila aj alternatívne formy uvedeného koreňa. Slovník pomenovaní jazier z oblasti Belozerja predstavila Anna Makarova.

S príspevkom *K hydronymii povodia Torysy (K variantnosti a polyonymii v pomenovaní tokov z povodia Torysy)* vystúpila Alexandra Chomová, ktorá sa všímala lexikálne, hláskoslovné, slovotvorné a pravopisné varianty hydroným z povodia Torysy. Otázkou variantnosti zároveň spojila s problematikou polyonymie sledovaných vodných tokov.

Urbanonymiou sa vo svojich príspevkoch zaoberali Jaroslav David (*Honorifikace jako určující rys moderní urbanonymie*), Jaromíra Šindelářová (*Česká a slovenská urbanonyma na základě vztahově modelové klasifikace*) a Lilia Citko (*Modele nazewnicze w historycznej urbanimii Podlasia*). Tretí tematický okruh dotvárali *chrématonymá*. Uvedenou problematikou, konkrétne pragmatonymami (názvami sériovo produkovaných výrobkov), sa zaoberala Lenka Garančovská vo svojom referáte *Ambimodálny charakter pragmatoným*. Autorka upozornila na problematiku ich propriálnosti a ambimodálnosti, pretože pragmatonymá sú názvy, ktoré síce navonok spĺňajú kritéria propriálnosti, avšak bývajú opisné, utvorené z apelatív. Poukázala aj na nejednotnosť pri termíne „chrématonymum“. V rámci danej tematiky vystúpila Michala Tomanová, ktorá sa zaoberala názvami pív (*Klasifikace názvů současných českých pív*) a neruské prvky v ruských ergonymách sledoval Vlastimil Pulčár.

Trojdnové stretnutie onomastikov v Ostrave sa nieslo v tvorivom duchu s dostatočným priestorom na oficiálnu aj kuloárovú diskusiu. Za príjemnú a srdečnú at-

mosféru patrí organizátorom poďakovanie. Na mieste je konštatovanie, že IV. česká onomastická konferencia nebola iba záležitosťou českej onomastiky. Práve naopak, onomastikom zo Slovenska, Rakúska, Maďarska, Poľska, Ruska a Ukrajiny ponúkla priestor na prezentáciu dosiahnutých výsledkov vytvoriac platformu na výmenu vedeckých informácií a na prehĺbenie medzinárodnej lingvistickej spolupráce.

Andrea Goóťšová – Alexandra Chomová

Jazyk a jeho proměny. Prof. Janě Pleskalové k životnímu jubileu.

Ed. M. Čornejová – P. Kosek. Brno: Host – vydavatelství, s. r. o., 2008. 272 s.*

Recenzovaná publikácia vyšla koncom r. 2008 na počesť blížiaceho sa životného jubilea poprednej osobnosti českej diachrónnej bohemistiky – prof. PhDr. Jany Pleskalovej, CSc., vedúcej Ústavu českého jazyka Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne. Jubilantkinu životnú dráhu a jej doterajšie vedecké dielo bilancuje M. Čornejová v *Úvodnom slove* (s. 9 – 12), za ktorým nasleduje 26 štúdií z rôznych jazykovedných disciplín, tematicky zväčša korešpondujúcich s hlavnými sférami bádateľského záujmu prof. Pleskalovej.

Na prvom mieste tu možno nepochybne uviesť onomastiku. Najpočetnejšia skupina príspevkov z tejto oblasti je venovaná analýze konkrétneho materiálu vlastných mien, patriacich do rôznych sémantických tried i chronologických vrstiev. – Uplatniac pomyselné kritérium časovej hĺbky, najskôr sa zmienime o štúdiu V. Blažka (Brno), ktorý prináša nový etymologický výklad oronyma *Sudety*, prvýkrát doloženého už u Ptolemaia (Σούδητα ὄρη). Vzhľadom na toponymum Σουσουδάτα (takisto u Ptolemaia), ktoré sa vysvetľuje ako reflex lat. **sub Sudēta* „pod (pohorím) Sudetou“, autor predpokladá latinský pôvod aj pre príslušné oronymum, ktoré interpretuje ako derivát od lat. *sudēs* (plurál od lat. *sudis* „kôľ“), v antike spájaného s atribútmi *saxae* „skalnaté“ (oronymum môže byť motivované ostrým tvarom skál na niektorých miestach Českej kotliny) aj *fraxineae* „jaseňové“: v takom prípade je Σούδητα ὄρη latinským ekvivalentom germánskeho oronyma doloženého ako Ἀσκιβούργιον (Ptolemaios), doslova „jaseňové hory“. – Špecifickému aspektu tvor-

* Recenzia vznikla v rámci realizácie grantového projektu VEGA č. 2/0129/09.

by staročeských vlastných mien je venovaná štúdia P. Neje dlého (Praha), ktorý si všima tzv. parasystémové tvorenie, využívajúce periférne slovotvorné postupy a prostriedky, pričom takto vzniknuté vlastné mená nemajú obvyklú sémantickú motiváciu a plnia len individualizačnú funkciu. Podľa autora možno do tejto kategórie zaradiť azda aj miestny názov *Přestavky*, stčes. *Přěstavlci* (resp. potenciálne fundujúce antroponymum *Přěstavlk*), pre ktorý zatiaľ nebola predložená uspokojivá genetická interpretácia.¹ – Materiálovým východiskom pre príspevok V. Bromovej (Brno) sa stalo 1 202 mien príslušníkov českých a moravských šľachtických rodov, ktoré sa uvádzajú v intituláciách a koroboráciách listín z obdobia r. 1370 – 1437; z hľadiska ich stavby autorka identifikuje 8 základných štruktúrnych typov s početnými ďalšími podtypmi. – L. Rychnovská (Brno) analyzuje zemepisné názvy v pamätiach Jindřicha Hýzrla z Chodů z r. 1614. Geografické objekty nachádzajúce sa mimo českého územia sa v nich označujú exonymami prevzatými zväčša na základe výslovnostnej podoby (*Nýrnberk* < nem. *Nürnberg* „Norimberg“ a pod.); fonetická stránka exoným svedčí podľa autorky o príslušnosti Hýzrlovho diela k nižšiemu humanistickému štýlu. – M. Nekula (Regensburg) si všima zmeny v toponymii Prahy a Brna v období 19. a 20. stor., motivované ideologicky (významový rys „český/slovanský“ v opozícii k „nemecký/germánsky“, porov. s. 179). – Problematike prekladu osobných mien je venovaný príspevok M. Křístka (Brno) o ekvivalen-toch mena *Huckleberry Finn* v českých prekladoch (od r. 1893) príslušného klasického diela M. Twaina. „Problémovosť“ uvedeného mena spočíva podľa autora v tom, že *Huckleberry* sa v angličtine nepoužíva ako rodné meno; apelatívum *huckleberry*, označujúce druh čučoriedky rastúci v Amerike, malo v čase vzniku Twainovho textu aj významy „nedôležitá osoba“, resp. „niekto zaostalý, vidiecky a pod.“, ktoré sa starší prekladatelia diela usilovali zohľadniť v jeho českej verzii. – M. Knappová (Praha) informuje v štúdiu *Rodná jména v Česku v 21. století* o aktuálnom legislatívnom rámci upravujúcom túto oblasť spoločenskej praxe (nový matričný zákon z r. 2000 a jeho novela z r. 2004), ako aj o vlastných jazykových aspektoch rodných mien, ktoré možno zapísať do osobných dokladov, a bilancuje rôzne faktory, ktoré v súčasnosti ovplyvňujú voľbu rodných mien.² – Dva príspevky názorne ilustrujú možnosti, aké aj pre onomastiku prináša korpusová lingvistika: zatiaľ čo K. Osolobě (Brno) sa venuje problematike automatickej morfolologickej analýzy proprií so zakončením -č obsiahnutých v Českom národnom korpuse, jej

¹ V prípade češtiny zrejme nemožno uvažovať – z lingvogeografických príčin – ani o východiskovej forme typu **Přestavníky*, keďže príslušná etymológia B. Varsika (Pôvod miestneho názvu *Přestavky* na Slovensku. In: Slovenská reč, 1991, roč. 56, č. 2, 106 – 109) predpokladá pri vzniku súčasnej podoby tohto propriá rozhodujúcu úlohu maďarčiny.

² V súvislosti s úlohou náboženského faktora sa autorka zmieňuje aj o moslimských menách: „Významný náboženský vliv na voľbu jména se uplatňuje v rodičovských dvojicích, v nichž zpravidla otec je muslimem z některé evropské země či jiného kontinentu. Pak je volba muslimského jména pro dítě ob-

kolegyňa Z. Hladká (Brno) skúma na základe českého Korpusu súkromnej korešpondencie³ hypokoristiká vzniknuté obmenou ženských rodných mien ako onymickú vrstvu, ktorá vzhľadom na svoj „neoficiálny“ charakter zostáva pre bádateľov neraz iba ťažko prístupná.

Teoreticko-metodologická problematika onomastickej vedy (v najširšom zmysle) je v recenzovanom zborníku zastúpená troma príspevkami. – R. Šrámek (Brno) sa zamýšľa nad vzťahom onomastiky k iným vedeckým disciplinám: na rozdiel od staršej koncepcie, podľa ktorej sa onomastika nachádza akoby na pomedzí niekoľkých disciplín, pričom v každej z nich zaujíma okrajové postavenie (a preto je z hľadiska svojej podstaty multidisciplinárna), je podľa autora potrebné chápať onomastiku ako interdisciplinárnu lingvistickú disciplínu, v ktorej vzhľadom na povahu proprií ako špecifického jazykového znaku dominujú lingvistické metódy, avšak integrálnou súčasťou onomastickej metodológie je aj jej interdisciplinárnosť. – M. Harvalík (Praha) informuje o novších iniciatívach Medzinárodného kolégia pre onomastickú vedy (ICOS), majúcich za cieľ určitú koordináciu onomastickej

vyklá až závažná...“ (s. 129). Podľa nášho názoru by tu bolo žiaduce presnejšie vymedziť pojem moslimského, resp. islamského mena. Vychádzajúc z kritéria náboženskej motivácie, možno dospieť k záveru, že takéto mená by mali byť inšpirované Koránom ako posvätnou knihou islamu, resp. islamskou duchovnou tradíciou (napr. arabské mená nadväzujúce na atribúty Boha uvádzané v Koráne, ale aj mužské meno *Mohamed* podľa proroka Mohameda ako zakladateľa islamského náboženstva či ženské meno *Chadidža* na počesť jeho manželky a pod.). Potom si však treba položiť otázku, či je adekvátne zaraďovať medzi „turecká islamská jména“ (tamže) napr. mužské meno *Aslan*, pochádzajúce z turečtiny (tur. *aslan* „lev; silný, odvážny, udatný muž“, k významu porov. aj gr. Λέων), ktoré v Koráne – pochádzajúcim z arabského prostredia a zapísanom v arabčine – nenachádzame: turecké meno *Aslan* by sa dalo charakterizovať ako neislamské, resp. zda aj ako predislamské (vzhľadom na prestíž muža-bojovníka už v archaických kultúrach a pod.). Prirudzene, nemožno vylúčiť, že konkrétny prípad voľby rodného mena *Aslan* v Českej republike bol skutočne motivovaný nábožensky (eponymom mohol byť nositeľ tohto mena žijúci príkladným moslimským životom a pod.), vo všeobecnosti sa však zdá, že nie je adekvátne charakterizovať určité mená ako islamské, resp. moslimské (t. j. apriórne tu predpokladať náboženské súvislosti) len preto, že sa používajú u národov patriacich do islamského kultúrneho okruhu: podľa nášho názoru je to podobná metodologická nekorektnosť, ako keby sa staré, pôvodom už predkresťanské slovenské mená typu *Jaroslav* a pod. mali nediferencovane hodnotiť ako „kresťanské“ len preto, že existujú u kresťanských slovenských národov. – V analogickom kontexte sa autorka zmieňuje aj o albánskych menách *Gudzim* a *Ardita*, ku ktorým možno uviesť nasledujúce informácie: Mužské meno *Gudzim* je českým fonetickým prepisom alb. *Guxim*, ktorého východiskom je alb. *guxim* „odvaha, smelosť“ (deverbatívum od alb. *guxoj* „odvažujem sa, trúfam si“). Ženské meno *Ardita* je prechýlenou podobou mužského mena *Ardit*, ktoré je zrejme sufixálnym variantom mena *Ardian*, inšpirovaného názvom starovekého ilýrskeho kmeňa (v pluráli gr. Ἀρδιῆῖοι, dnešné alb. *Ardiejtë/Ardianët*). Nenachádzame tu teda nijaké náboženské súvislosti, na základe ktorých by sa príslušné mená dali považovať za islamské, resp. moslimské; o ich nekofesionálnom charaktere napokon nepriamo svedčí aj fakt, že mená *Guxim* a *Ardian* boli zaradené do albánskeho Slovníka osobných mien (Fjalor me emra njerëzish. Tirana 1982, s. 34, 146), ktorý vzhľadom na obdobie svojho vzniku (komunistické Albánsko bolo v r. 1967 – 1990 jediným ateistickým štátom na svete!) úplne ignoruje tradičné albánske mená kresťanskej aj islamskej proveniencie.

³ Súčasť Českého národného korpusu obsahujúca 2 000 ručne písaných listov z obdobia r. 1990 – 2005.

terminológie používanej v rôznych krajinách; v tejto súvislosti autor opäť poukazuje na potrebu pripraviť nové, aktualizované vydanie terminologickej príručky Základný systém a terminológia slovanskej onomastiky (Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika. Skopje 1983). – Terminologickým otázkam je napokon venovaný aj príspevok P. Ži g a (Bratislava), ktorý navrhuje vyčleniť v rámci onomastickej triedy ideoným⁴ samostatnú podkategóriu muzikoným ako názvov hudobných diel. Špecifikom muzikoným je podľa autora identifikačná funkcia takýchto proprií, integrujúca aj semiotiku slova, hudby, interpretácie a pod.; porov. napr. ideonymum *Detvan*, ktoré môže byť názvom básnickej skladby A. Sládkoviča (literárnyonymum) i názvom hudobného diela V. Figuš a-Bystrého (muzikononymum).

Samostatnú skupinu tvoria príspevky s lexikologickou tematikou. – H. K a r l í k o v á (Brno) predkladá etymologickú interpretáciu staročeského adjektíva *úřitný* „veľký, obrovský, nesmierny a pod.“, ktoré zaraďuje do slovotvorného hniezda stčes. *řútití se* „rútiť sa, hnať sa, rýchlo sa pohybovať“. – Do sféry etymológie zasahuje aj štúdiá J. Z e m a n o v e j (Brno), ktorá venuje pozornosť staročeským výrazom z významového okruhu „hnev“, pričom si všima najmä ich sémantickú motiváciu (somatické javy, chuť, oheň a horúčava, zväčšovanie objemu). – Témou príspevku M. H o m o l k o v e j (Praha) sa stalo staročeské nomen agentis *čtenář*, analyzované na pozadí východiskových ekvivalentov v prekladaných latinských textoch i v kontexte konkurujúcich odvodenín od staročeského *čísti* „čítať“, ktoré počas ďalšieho vývinu češtiny zanikli. – Slovotvorná problematika je zastúpená aj v štúdiu A. Č e r n e j (Praha), ktorá si všima názvy častí ľudského tela s predložkovým komponentom, vyskytujúce sa v staročeských lekárskejších spisoch a utvorené s cieľom presne vymedziť príslušnú oblasť tela (*předloktie*, *záhlavie* a pod.), pričom sleduje ich kontinuitu v novej českej lekárskej terminológii. – Dva materiálovo bohaté príspevky sú venované nárečovej lexikológii: J. V o j t o v á (Brno) skúma vinársku nárečovú terminológiu (najmä pomenovania vína a jeho vlastností) vo východo- a stredomoravských nárečiach; predmetom štúdie S. K l o f e r o v e j (Brno) sa stali neprenesené viacslovné pomenovania v českých nárečiach, ktoré autorka analyzuje v kontexte českého jazykového systému (rôzne štruktúrno-sémantické typy) i z hľadiska možného interferenčného vplyvu nemčiny.

Široké tematické zameranie zborníka poskytlo priestor aj pre príspevky z ďalších diachrónnych lingvistických disciplín. – K. K o m á r e k a M. V e p ř e k (obidvaja Olomouc) sa zaoberajú rôznymi aspektmi filologickej analýzy cirkevnoslovanských a staročeských verzií Modlitby sv. Gregora (lat. *Oratio sancti Gregorii*), pričom sa sústreďujú najmä na otázky súvisiace s identifikáciou ich latinských rukopisných predlôh, ako aj na jazykové osobitosti príslušných prekladov. – Širšiu kultúrno-his-

⁴ Názvy diel duchovnej kultúry (obrazy, literárne diela, hudobné skladby a pod.).

torickú dimenziu má i príspevok S. M. Newerklu (Viedeň), venovaný osobnosti českého piaristu Atanáša Jana Blažeja Spurného (1744 – 1816), ktorý v r. 1781 – 1791 vyučoval češtinu na Tereziánskej vojenskej akadémii (Theresianum) vo Viedenskom Novom Meste a pre potreby kadetov vydal aj učebnicu češtiny. – Jeden zo Spurného predchodcov na Theresiane, český gramatik Jan Václav Pól (aj Pohl; 1720 – 1790), navrhol vo svojom diele *Prawopisnost Řeči Čechské* (1783) reformu dobového českého pravopisu; jeho návrhy analyzuje vo svojej štúdií T. Berger (Tübingen), nachádzajúci pre ne možné východisko v staršom diele Jana Václava Rosu z r. 1672.

Historická fonetika je zastúpená príspevkom D. Šlosara (Brno), ktorý aj na základe faktov lingvistickej geografie spresňuje doterajšie poznatky o relatívnej chronológii vo vývine českého dlhého vokalizmu (širšie súvislosti diftongizácie *í > ej, ú > ou*). – P. Karlík (Brno) analyzuje z diachrónneho hľadiska adjektíva typu čes. *odpustitelný, prokazatelný*; zakončenie *-telný* autor interpretuje ako spojenie dvoch autonómnych sufixov (*-tel-*, *-n-*), ktorých vlastnosti spoločne vytvárajú komplex podmieňujúci morfosyntaktické a sémantické osobitosti príslušných modálnych adjektív. – Do rôznych jazykových rovín zasahuje aj štúdia R. Večerku (Brno), ktorý si všíma kongruentné (sufixálne) a inkongruentné posesíva (substantívne genitívy, resp. datívy) od staroslovienskych vlastných mien. – Otázkam historickej syntaxe sa venuje P. Kosek (Brno – Ostrava) v príspevku o slovoslede reflexívneho výrazu *se* vo fráze verba finita v barokovej češtine. – Naznačenú pestrú tematickú mozaiku recenzovanej publikácie dopĺňa zaujímavá štúdia M. Jelínka (Brno), venovaná štylistickej analýze beletrizovanej korešpondencie Jiřího Voskovca a Jana Wericha z obdobia r. 1945 – 1968.

„Predkládaným zborníkom bychom rádi vzdáli hold disciplinám, k jejichž prohloubení jubilatka přispěla,“ píše editorka publikácie M. Čornejová v už spomenutom *Úvodnom slove* (s. 12). Ako azda vyplýva aj z našej informácie, tento zámer sa editorom i zúčastneným autorom podarilo úspešne splniť. Zborník obsahuje hodnotné príspevky, na základe ktorých si čitateľ môže utvoriť adekvátnu predstavu o aktuálnom dianí v príslušných bohemistických disciplínach; dodajme, že publikované štúdie môžu nepochybne byť v mnohom inšpiratívne nielen pre bohemistov, ale aj pre jazykovedcov pôsobiacich v iných slovanských filológiách.

Lubor Králik

Nezvyčajné spolužitie v príbehu na pokračovanie

2. júna 2009 v Prednáškovej sále Univerzitetnej knižnice v Bratislave a 9. júna 2009 v pracovni generálneho riaditeľa Národného múzea v Prahe bola uvedená do života nezvyčajná kniha o nezvyčajnom príbehu: Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu (Bratislava – Praha: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2008. 364 s.). Autorke Míre Nábělkovej sa podarilo sklbiť viacero nie celkom bežných faktorov a osobných situácií v jej živote (moravský pôvod v jednej starorodičovskej línii, kultúrno-spoločenský rozmer rodiny i jej vlastný, osobné danosti a pracovné záujmy, pôsobenie na pracoviskách v českom prostredí) do osobitého individuálneho, ale súčasne syntetizujúceho a objektivizujúceho pohľadu na špecifické spolubytie dvoch národov a dvoch jazykov. V kontakte, ktorý sa vzhľadom na časovú dĺžku a viacrozmernú blízkosť nezaobišiel bez napätí, ale i „milôstok“, v kontakte, v ktorom sa nie všetci zapojení či zúčastnení cítili vždy rovnocenne, ale ktorý prinášal a prináša aj mnohé vzájomné inšpirácie a prospešnosti.

M. Nábělková vo svojej knihe zhrnula aj rozvinula a aktualizovala viaceré výskumné výsledky, ktoré dosahovala v oblasti slovensko-českých a česko-slovenských jazykových vzťahov od začiatku 90. rokov. Najskôr ako pracovníčka JÚLŠ SAV v Bratislave, neskôr aj v rámci externého pôsobenia na slovakistike na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne, v súčasnosti ako hlavná garantka jazykovednej slovakistiky v Ústave slavistických a východoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe (pričom zamestnanie v Bratislave nikdy úplne neopustila). Keďže na vydání knihy participovalo aj pražské, aj bratislavské pracovisko vrátane vydavateľstva SAV Veda, uvádzanie do života sa uskutočnilo na obidvoch miestach.

V Univerzitetnej knižnici v Bratislave podujatie organizované spolu s JÚLŠ SAV a Českým centrom v Bratislave otváral generálny riaditeľ Univerzitetnej knižnice Tibor Trgíňa. Uvítanie knihy do života moderoval Rudolf Chmel, riaditeľ Ústavu slavistických a východoeurópskych štúdií, ktorý v krátkosti predstavil genézu pražskej slovakistiky a miesto M. Nábělkovej v nej. Prvé vedecko-odborné i ľudské zhodnotenie monografie prezentovala Klára Buzássyová, dlhoročná znalkyňa autorkiných prác a takisto bádatelka v oblasti česko-slovenských vzťahov. Publikáciu vyzdvihla ako „svojskú analytickú kroniku kontaktov slovenčiny a češtiny“, ktorej podnadpis (Pokračovanie príbehu) vystihuje „veľmi dlhú dejinnú dimenziu“ tohto kontaktu. Za osobitne cenné na predkladanej knihe K. Buzássyová pokladá „hlbšie preniknutie do vývinu spoločenského a percepčného bilingvizmu a poskytnutie celkom nového obrazu jazykových vzťahov aj na základe bohato zaznamenaných rozličných postojov z tlačенých textov a najmä internetových diskusií, vďaka čomu ide o plastický so-

ciokultúrny obraz“. Precíznu prácu s mnohými a rôznorodými zdrojmi (od historických až po moderné, elektronické) ocenil aj ďalší bratislavský „uvítavač“ Ľubomír Ďurovič, ktorý v súvisi so svojimi vedecko-výskumnými záujmami rozvinul v príhovore najmä dávnejšiu históriu spoločných vzťahov slovenčiny a češtiny a postavenie biblickej češtiny v tomto kontexte. Pripomenul, že spolužitie Čechov a Slovákov a ich reflexia neboli vždy bezproblémové a aj v súčasnosti sme priebežne svedkami rôznych napätí, o čom M. Nábělková nemôže nevedieť, no v knihe sa zamerala na sféry kontaktov a zvládla ich interpretáciu s jej príznačnou noblesou.

V Národnom múzeu v Prahe prítomných takisto privítal domáci pán, generálny riaditeľ Michal Lukeš spolu s dekanom FF UK Michalom Stehlíkom. Iste nie je náhoda, že obidvaja patria medzi prvých absolventov pražskej slovakistiky, na ktorej formovaní sa po prvých krokoch a rokoch realizovaných vo vzájomnej spolupráci Ľudvíka Pateru a Rudolfa Chmela (s významnou podporou Alexandra Sticha) zúčastnila aj Míra Nábělková. Tento a ďalšie záslužné podiely M. Nábělkovej na rozvoji slovakistiky a vôbec prezentovaní (sa) slovenčiny v Čechách vyzdvihol v úvodnom príhovore opäť vedúci pražského pracoviska autorky R. Chmel.

Lingvistické zhodnotenie vítanej knihy pripadlo Jane Hoffmannovej z Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky, ktorá z hľadiska svojich sociolingvistických, pragmalingvistických, textovo-komunikačných a v neposlednom rade aj porovnávacích česko-slovenských výskumov mohla vynikajúco sumarizovať prínos novej monografie do všetkých týchto oblastí. Z metodologického aspektu zdôraznila súčinnosť systémovo-štruktúrneho (komplementárne synchronného aj diachrónneho) a komunikačno-pragmatického pohľadu. Pri výpočte typov materiálových zdrojov, s ktorými M. Nábělková v knihe pracovala, sa J. Hoffmannová zastavila pri čísle desať, pričom nešlo o pár výpiskov z niekoľkých článkov, ale o rozsiahle a rozmanité zdroje počnúc paralelnými textami na obaloch výrobkov a v programoch kín a televízie cez bohoslužobné texty, krásnu literatúru, reklamu, bežnú komunikáciu až po korpusové databázy a internetové diskusie. Osobitne sa autorka venovala aj lexikografickým dielam, historickým i súčasným, v ktorých analyzovala výskyt a postavenie bohemizmov v slovenčine a slovakizmov v češtine. M. Nábělková pritom „nezastiera existenciu konfliktov, ale je poslednou, kto by ich vyhrocoval – ide jej o toleranciu, funkčné a uvážlivé hodnotenie, ktoré podáva s nadhľadom a noblesne“. Celá práca tak prezentuje nielen „viacjazyčnosť, multilingvizmus, ale nesie sa v línii multikultúrnej otvorenosti, dotýkania sa kultúr a prirodzeného európanstva, keďže česko-slovenská jazyková situácia je súčasťou európskej jazykovej skúsenosti“. Napokon sa J. Hoffmannová dotkla osobnosti autorky tejto nevšednej knihy, ktorá ako lingvistka žije jazykom a v jazyku, má „neotfelené“, originálne pohľady, všetko je v nej a pri nej v pohybe, dynamike a svoj zmysel pre individuálnu kreativitu, hru s jazykom, humor aj mystifikáciu rozdáva bohato nielen

svojim študentom a blízkym, ale všetkým, s ktorými vstupuje do komunikačného kontaktu najmä v obľúbených mailoch. (Posledná poznámka vyvolala na tvárach väčšiny zúčastnených súhlasné úsmevy či úsmevčeky.)

Predposledné slovo na obidvoch podujatiach patrilo vedeckej redaktorke publikácie Maši Kusej, literárnej vedkyňi, prekladateľke a dlhoročnej priateľke autorky. Každý jej príhovor bol špecifický, ale v obidvoch zdôraznila, že táto kniha prestupuje hranice sociolingvistiky a lingvistiky vôbec, má svoj neohraničený rozmer v úvahách o spoločnosti, kultúre, histórii, ale je zároveň aj osobným príbehom Míry Nábělkovej a jej rodiny – kniha aj je venovaná manželovi Karolovi Ježíkovi a dcére Júlii –, ako i všetkých okolo nej a akokoľvek zúčastnených na knihe. V záverečných vystúpeniach sa autorka všetkým prítomným aj neprítomným úprimne a milo poďakovala, viacerým aj menovite: svojim blízkym, pracoviskám, kolegom, študentom, recenzentom, grafičke, autorovi plastiky, ktorej detail je na obálke. Atmosféra vedecko-odborných podujatí sa po oficiálnych častiach plynulo zmenila na kolegiálno-priateľskú počas nasledujúcej autogramiády a osobných blahoželaní i rozhovorov. Na podujatí v Bratislave sa medzi kolegami z viacerých jazykovedných a iných spoločenskovedných pracovísk, študentmi, príbuznými, priateľmi a známymi vynímal bývalý veľvyslanec SR v ČR Ladislav Ballek, ktorého tvorba poslúžila autorky aj ako zdroj výskumu. V Prahe medzi hojne zastúpenými lingvistami (z Ústavu pro jazyk český, z Ústavu Českého národního korpusu, z FF UK) pýtala pozornosť Viera Budovičová, ktorá sa venovala slovakistike na FF UK pred jej konštituovaním sa ako samostatného študijno-výskumného odboru, a spomedzi nelingvistov (predstavitel'ov slovenskej obce v ČR, príbuzných, priateľ'ov, známych) podujatie povzniesla aj prítomnosť bývalého rektora Univerzity Karlovy Ivana Wilhelma, rodáka z Trnavy.

M. Kusá vyprevádzala knihu do sveta „ako to vajce na vandrovku“ aj s použitím citátu z posudku Daniely Slančovej, ktorého časť je na záložke knihy: „Monografia predstavuje skutočné dobrodružstvo čítania. Pri zachovaní vedeckej objektívnosti vo vzťahu k faktom a ich analýze predstavujú niektoré štúdie až tenzívno-de-tenzívny estetický zážitok“. Veríme, že i ďalší čitatelia tejto nezvyčajnej knihy budú prežívať pri jej čítaní dobrodružstvo objavovania a budú mať okrem odborného úžitku aj umelecký zážitok.

Mária Šimková

KRŠKO, Jaromír: Hydronymia povodia Hrona. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2008. 351 s.

V rámci projektu Hydronymia Slovaciae, ktorý je súčasťou medzinárodného projektu výskumu tečúcich a stojatých vôd Hydronymia Europaea, v minulom roku vyšla ďalšia monografia *Hydronymia povodia Hrona*. Autorom monografie je Jaromír Krško. Práca metodologicky vychádza z poľskej a nemeckej onomastickej školy, ale predovšetkým z domácich prác a vlastného heuristického výskumu. Autor sa pridržal zásad stavby hesla podľa jednotnej normy projektu Hydronymia Europaea, podľa ktorých sú už vypracované staršie i novšie monografie z oblasti hydronymie Slovenska *Gewässernamen im Flussgebiet des Dunajec (Nazwy wodne dorzecza Dunajca)* (Majtán – Rymut, 1998), kde je samostatne spracovaná slovenská časť Dunajca a Popradu, *Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej* (Sičáková, 1996), *Hydronymia povodia Ipl'a* (Majtán – Žigo, 1999), *Hydronymia povodia Turca* (Krško, 2003), *Hydronymia povodia Nitry* (Hladký, 2004), *Hydronymia povodia Oravy* (Majtán – Rymut, 2006). Monografia *Hydronimia dorzec Orawy* (Majtán – Rymut, 1985), ktorá prvá spracúva hydronymiu slovenského povodia, vychádzala ešte z metodiky starších poľských hydronomastických prác. Závaznú metodiku a zásady spracovania hydronymie Slovenska J. Krško publikoval v roku 2005 pod názvom *Spracovanie hydronymie Slovenska. (Metodické pokyny na spracúvanie projektov Hydronymie Slovaciae)*. Dodržiavanie jednotných zásad a metód spracovania hydronymie je dôležité predovšetkým z hľadiska porovnávacej onomastiky. Kompatibilita hesiel umožní nielen spojiť monografie jednotlivých povodií do jednotného celku, ale aj ľahšie vytvorenie počítačového informačného systému slovenskej či slovanskej hydronymie, prípadne hydronymie ako súčasť anojkonymie.

V úvode práce okrem už spomínaných informácií sa dozvieme, že Hron je druhou najdlhšou riekou Slovenska a od prameňa, ktorý sa nachádza severovýchodne od Telgártu, po ústie nachádzajúce sa severovýchodne od Štúrova, meria 271 km. Povodie rieky Hron predstavuje rozsiahle územie obývané slovenským a v dolnom toku aj maďarským obyvateľstvom, čo zvýšilo náročnosť práce. Oblasť, ktorou Hron preteká, možno rozdeliť na južný celok – *Pohronie* a severný celok – *Horehronie*. Medzi najvýznamnejšie prítoky podľa autora patria *Rohozná, Čierny Hron, Bystrica, Hučava, Zolná, Slatina, Sikenica, Kvetnianka, Perc*. Úvod obsahuje aj ďalšie zemepisné a geografické poznatky týkajúce sa rieky Hron a oblastí v jej povodí, prehľad názorov na pôvod hydronyma Hron a akým spôsobom a kedy slovenské, maďarské, nemecké a valašské etnikum formovalo hydronymiu tohto povodia.

V nasledujúcej kapitole Krško celkovo charakterizuje názvy jednotlivých tečúcich prítokov Hrona a stojatých vôd v jeho okolí, a to predovšetkým z hľadiska motivácie. Môžeme sa dozvedieť, že názvy sú najčastejšie motivované geografickými

objektmi, takmer 49% názvov tokov je motivovaných okolitými terénnymi názvami, predovšetkým v horských a podhorských oblastiach, napr. *Bachláč* (z terénneho názvu *Bachláč*), *Banský potok* (z terénneho názvu *Banský vrch*) a i. Názvy osád majú 16% podiel na motivácii pomenovaní vodných tokov Hrona, napr. potok *Jabloňovka* je pomenovaný podľa obce *Jabloňovka*, *Braväcovský potok* podľa obce *Braväcovo*. 10% názvov bolo motivovaných vlastnosťou vodného toku (farba, tvar koryta, šírka, hĺbka, veľkosť toku ap.), napr. *Besná*, *Biela voda*, *Červená voda*, *Chamtivý*, *Kalný potok*, *Tmavá*, *Zelená*, *Hadí potok*, *Zákruty*, *Krátky*... Časť hydro-ným bola motivovaná objektmi ležiacimi v ich blízkosti (*Družstevný potok*, *Kostolný potok* a i.) Predložkové a predponové tvary názvov vyjadrujú polohu toku vzhľadom na iný (dôležitejší) objekt (*Pod Košiarom*, *Podlužianka*, *Jarok od Bukoviny* ap.) Autor ďalej uvádza odlišnosti motivácie v názvoch stojatých vôd (vodných nádrží), prameňov a vodopádov v porovnaní s tečúcimi vodami.

Najobsažnejšia je heslová časť, ktorá obsahuje jednotlivé názvy tečúcich i stojatých vôd povodia Hrona v abecednom poradí. Základné heslo obsahuje okrem názvu prítoku napr. označenie, či ide o ľavý alebo pravý, dolný alebo horný prítok, kde pramení a ústi, variantné názvy toku, názvy toku a jeho podoby v minulosti a etymológiu názvu, v rámci ktorej je vytvorená aj jazyková charakteristika. V závere monografie sa uvádza hydrografické členenie povodia Hrona od jeho ústia.

Monografia J. Kršku *Hydronymia povodia Hrona* je cenným prínosom slovenskej onomastiky, ktorá posunula výskum a spracovanie slovenských hydroným o krok dopredu. Analýza praslovanského charakteru mnohých hydroným predstavuje aj ďalší posun vo výskume všeslovanskej lexiky. Kniha má ambície stať sa dobrým pomocníkom nielen pre jazykovedcov, ale napr. aj pre historikov, geografov a kartografov.

Iveta Valentová

Storočnica Ladislava A. Aranya

Meno Ladislava (Lászlóa) Adalberta Aranya sa už dávnejšie vytratilo z kolektívnej pamäti slovenskej jazykovednej komunity, hoci ide o autora takých významných publikácií, ako sú *Fonologický systém kolenianskeho nárečia* (1944) a *Gramatika jazyka slovenského* (1946, 1947) a ďalších prác, ale aj o zakladateľa štrukturálnej dialektológie na Slovensku.

Zopakujme podľa encyklopédií, že Ladislav Arany sa narodil 19. 7. 1909 v Betliari a že na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave vyštudoval slovenský jazyk, maďarský jazyk a filozofiu. Po skončení univerzitných štúdií pôsobil najprv ako stredoškolský učiteľ na reálnom gymnáziu v Bratislave, neskôr prednášal na Vysokej škole obchodnej a v rokoch 1943 – 1945 bol aj pracovníkom Jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení (dnes Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV). Neskôr pracoval ako vedecký asistent FF UK v Bratislave a napokon bol kustódom Betliarskeho múzea, aby nakoniec svoju pracovnú kariéru zakončil ako riaditeľ Banického múzea v Rožňave. Zaoberal sa výskumom slovensko-maďarských vzťahov a slovenskej a maďarskej dialektológie, fonológiou, ugrofinistikou, no venoval sa aj maďarskému národopisu a kultúrnym dejinám. V rukopise zanechal zbierku slovensko-maďarskej ľudovej poézie. Jeho obraz by však nebol úplný, keby sme sa nezmiemili o jeho pohnutom osude, o jeho uväznení a o takmer dojímavých pokusoch vrátiť sa po tom do lingvistickej arény napriek oslabenej kondícii a podlomenému zdraviu, čo sa však napokon nepodarilo. Jeho profesionálna kariéra sa totiž zlomila v r. 1946, keď stratil zamestnanie a jeho meno sa objavilo v zozname ľudí, ktorí sa mali vystáňovať do Maďarska. Dnes vieme, že konanie proti L. Aranyovi sa začalo na základe trestného oznámenia, ktoré prišlo z jeho vlastných radov (Szalatnai Rezső). Na druhej strane pripomeňme, že na jeho obranu sa postavili v tejto kauze viaceré domáce charizmatické osobnosti, predovšetkým Ľudovít Novák a Václav Vážný. Vďaka nim mohol L. Arany pokračovať vo vedeckej činnosti na Slovensku, čo trvalo ešte do r. 1949, keď bol zadržaný a odsúdený na 8 rokov straty slobody. Najprv bol uväznený v leopoldovskej väznici, neskôr sa dostal do pracovného tábora v Rtyni naďaleko Hradca Králové (baňa Tmavý dŕl), odkiaľ ho po liečbe zo zranení, spôsobených ťažkým banským závalom previezli do uránovej bane v Jáchymove. Prepustený bol v r. 1955 po prezidentskej amnestii. Zomrel v Rožňave 13. októbra 1967.

L. Arany bol, ako je známe, hlavným autorom *Gramatiky jazyka slovenského* (1946, 1947), ktorú napísal spolu s Jozefom Orlovským. Je to štrukturalistická učeb-

nica, ktorá podáva pomerne ucelený výklad základných jazykovedných pojmov a tém z funkčno-štrukturalistického pohľadu (jazyk, slovenské nárečia, spisovný jazyk a jeho funkcie, pomer spisovného jazyka k nárečiam) s najväčším dôrazom na fonológiu (všeobecnú i fonológiu spisovnej slovenčiny). Spracúva sa v nej aj ortografia, ortoepia, morfológia a dejiny slovenčiny (dejiny nárečí, spisovného jazyka i pravopisu), ale chýba lexikologický a syntaktický výklad. Vcelku však platí, že je to priekopnícka a vo viacerých ohľadoch pozoruhodná vysokoškolská učebnica.

Iná významná práca J. Aranya, ktorá vznikla ešte skôr (*Kolon nyelvjárásanak fonológiái rendszere. Bevezetés a szerkezeti nyelvjárástanba / Fonologický systém nárečia Kolenian. Úvod do štruktúrálnej dialektológie/*, 1944), opisuje fonologický systém maďarského nárečia jednej osady nitrianskej stolice, ktorý sa konfrontuje s fonologickým systémom maďarského jazyka. L. Arany ešte predtým publikoval aj štúdiu *Psychologické základy javov bilingvistických (Linguistica Slovaca, 1-2, 1939/1940, s. 39 – 52)*, v ktorej dobre zdôvodnil úlohu bilingvizmu, resp. kontaktov pre vývin jazyka. Iným povšimnutiahodným príspevkom je jeho práca *K porovnávaciemu jazykovému výskumu na Slovensku (Jazykovedný zborník, 1 – 2, 1946/47, s. 389 – 422)*, v ktorom zasa poukázal na fakt, že slovenský „vlastivedný“ výskum nevenuje dostatočnú pozornosť ugrofínskej (najmä maďarskej) jazykovede, hoci vo vývine slovenčiny a maďarčiny neraz prebehli konvergentné procesy. Na túto štúdiu nadviazal E. Pauliny v časopise *Slovo a tvar (2, 1948, s. 95)*, kde to potvrdil a konštatoval, že sa tak deje na škodu slovenského jazykovedného bádania, lebo mnohé problémy slovenského jazyka či slovenských nárečí by sa ľahšie riešili pri dobrom slovensko-maďarskom komparatívnom štúdiu. L. Arany fonologickú metódu s úspechom využil pri opise a vysvetľovaní synchronných i diachrónnych javov, o čom svedčia i jeho ďalšie všeobecnojazykovedné štúdie *Trubetzky nyelvelméletének és fonológiájának lélektani és logikai alapja /Psychologické a logické základy Trubetského teórie jazyka a fonológie/*. (In: *Nyelvtudomány Koezlemények, 69, 1967, s. 125 – 345*), *Axiomatische Probleme der Phonologie*. (In: *Phonologie der Gegenwart, Viedeň, 1967*) i jeho celkom posledná práca *The Phonological System of a Hungarian Dialect. An Introduction to Structural Dialectology (Bloomington 1967)*.

Na Slovensku vyšlo, ako je známe, viacero významných synchronných fonologických opisov jazyka (Eugen Pauliny, Ján Horecký, Ľubomír Ďurovič a Ján Sabol). Tie neodkazovali na Aranyove práce zrejme preto, že L. Arany nestihol svoju koncepciu rozvinúť do systematickejšej podoby a uvedení autori sa vo svojich prácach opierali skôr o iné zdroje (o teóriu Pražského lingvistického krúžku a Moskovskej školy). Iná situácia je v oblasti diachrónnej fonológie. Na L. Aranya na viacerých miestach odkazuje vo svojom *Fonologickom vývine slovenčiny E. Pauliny (1963)*, ale aj E. Novák (*K najstarším dejinám slovenského jazyka, 1980 a inde*). Keďže L. Arany je aj autorom viacerých klasických dialektologických štúdií, napr. *Striedni-*

ce ä, ä v nárečí nižnoslanskom (In: Sborník Matice slovenskej I/II, 1946/47, s. 389 – 422), Nárečie doliny Slanskej (In: Carpatica I., 1936, s. 194 – 205) a ďalších štúdií, citujú ho aj slovenskí dialektológovia bez štrukturalistického školenia, napr. J. Štolc. A odkazuje naň aj Atlas slovenského jazyka.

L. Arany patril aj medzi zakladajúcich členom štrukturalisticky orientovaného Bratislavského lingvistického krúžku (1945 – 1950), keď sa už počas univerzitného štúdia zapojil do činnosti Jazykovedného odboru Učenej spoločnosti Šafárikovej. Je naozaj škoda pre slovenskú i maďarskú jazykovedu, že sa jeho kariéra násilne prerušila a nerozvíjala ďalej a že neboli úspešné ani jeho pokusy zamestnať sa na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave po návrate z výkonu trestu. To je zrejme hlavný dôvod, že aj jeho dialektologické výskumy slovensko-maďarskej hranice ostali takmer neznáme.

Kompletne skatalogizovaná Aranyova pozostalosť sa dnes nachádza v archíve Kancelárie pre výskum menšín (Fórum) v Šamoríne, kde možno okrem iného nájsť aj rozsiahle dialektologické dotazníky, ktoré vypracoval L. Arany, inštrukcie a excerpce, ktoré sa týkajú výskumu slovenských i maďarských nárečí na Slovensku, no napríklad aj jeho zošity, do ktorých si robil filologické poznámky vo väzeniach a pracovných táboroch. Fórum v Šamoríne vydalo v r. 2007 aj rozsiahlu publikáciu Emlékkönyv. Arany A. László tiszteletére /Pamätnica na počesť Ladislava A. Aranya/. (Red. K. Tóth – L. Végh), ktorá obsahuje početné štúdie o tomto autorovi, takmer v úplnosti jeho vlastné práce, vrátane Gramatiky jazyka slovenského, ďalej spomienky naň a bibliografiu jeho prác. Keďže všetky štúdie sa v knihe uverejňujú v jazykoch, v ktorých pôvodne vyšli (v maďarčine, slovenčine, nemčine a angličtine), je to publikácia, ktorá môže zaujať aj tých čitateľov a bádateľov, ktorí po maďarsky nečítajú. V archíve možno nájsť mnoho dokumentov a výskumných výsledkov, ktoré by mohli byť zaujímavé aj z hľadiska súčasnej slovenskej dialektológie a najmä z hľadiska poznania staršieho stavu slovenských nárečí nárečí gemerskej oblasti.

Slavomír Ondrejovič

Pred sto rokmi sa narodil Samo Mazúr

Samka Mazúra, ako sme ho tak trochu familiárne nazývali my mladší, sme poznali ako pracovitého a húževnatého človeka, navyše ako uvedomelého a zapáleného národovca. V týchto dňoch uplynulo sto rokov od jeho narodenia.

Samo Mazúr (ako sám zdôrazňoval – Samo, nie Samuel) sa narodil v Pukanci 6. mája 1909. Pochádzal z remeselníckej rodiny, jeho otec bol kolárom. Keď r. 1929 ab-

solvoval učiteľský ústav v Banskej Štiavnici, bol rozhodnutý celý svoj život venovať učiteľskému povolaniu. Stal sa prvým učiteľom a riaditeľom školy v šarišskej obci Železník, ktorú sám založil. Po troch rokoch od r. 1933 pokračoval v učení na meštianskej škole v Prešove, učil na viacerých prešovských školách až do r. 1950, no v päťdesiatych a v prvej polovici šesťdesiatych rokov musel z politických dôvodov svoje povolanie opustiť a pracovať v iných oblastiach, z ktorých najbližšie k jeho učiteľskému povolaniu mali korektorské a apretorské práce v miestnych tlačiarňach a práca meto- dika v knižniciach. Do školských služieb sa mohol vrátiť až r. 1966, od r. 1971 žil na dôchodku.

Ako učiteľ – slovenčinár bol Samo Mazúr v r. 1941 – 1950 aktívnym spolupra- covníkom časopisu Slovenská reč, publikoval série praktických príspevkov o viacerých otázkach normy spisovnej slovenčiny a jazykovej kultúry, poukazoval na časté jazykové chyby, venoval pozornosť aj problematike vlastných mien. V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch uverejňoval takto zamerané články v miestnych časopisoch Dukelský tlačiar, Poddukelské noviny a i. Svoju pozornosť pritom v r. 1961 – 1966 postupne presúval na onomastickú problematiku, na výklady o názvoch vý- chodoslovenských obcí v sérii Poznávame históriu mien našich obcí. Osobitnú po- zornosť si zasluhuje rozsiahla dvadsaťpäťstranová štúdia o vzniku, vývine a pôvod- nom význame miestneho názvu Prešov, ktorú uverejnil v Nových obzoroch (roč. 8, 1966, s. 320 – 344). Doplnil ju samostatnou 32 stranovou publikáciou *Miestny názov Prešov*, v ktorej pri príležitosti 5. slovenskej onomastickej konferencie a 5. zasadnu- tia Medzinárodnej komisie slovanskej onomastiky pri Medzinárodnom komitáte sla- vistov v Prešove v dňoch 3. – 7. mája 1972 predstavil súpis foriem tohto miestneho názvu a bibliografický súpis literatúry o riešení jeho etymológie.

V troch kapitolách vlastivednej monografie o Pukanci a v šiestich ďalších štú- diách sa venoval rozborom vlastných mien rodného mestečka (štyri z nich predniesol ako referáty na slovenských onomastických konferenciách v r. 1972 – 1980. Zúčastnil sa však aktívne už na prvej z nich (5. – 6. decembra 1967) a vo svojom príspevku kri- ticky zhodnotil úpravu miestnych názvov býv. Prešovského kraja z r. 1948.

Publikačnú činnosť uzavrel S. Mazúr zaujímavou štúdiou o krstnom mene *Ma- rína*, častejšie používanom pred 19. stor. najmä v mestskom prostredí. Uverejnená bola v zborníku z 12. slovenskej onomastickej konferencie r. 1996.

Svoju životnú púť skončil tento skromný a pracovitý človek a zapálený národo- vec ako takmer deväťdesiatdvaročný 28. januára 2001. Dlhoročnou statočnou prá- cou z okruhu jazykovej kultúry a výskumu vlastných mien si vyslúžil aspoň takéto skromné prístavenie pri výročí jeho narodenia.

Milan Majtán

ROZLIČNOSTI

Kto potrebuje governance? – Túto otázku podnietila kolektívna vedecká monografia *Governance v lesníctve* (Národné lesnícke centrum Zvolen), ktorá je „ešte teplá“ nielen vročením (2009), ale možno aj horúčkovitou snahou lesníkov vytvoriť vlastnú teóriu *governance* a prezentovať prostredníctvom nej koncepciu nového projektu (Integrácia rozvojových, inovačných a environmentálnych politík pre lesníctvo). Na 262 stranách, ktoré neprešli jazykovou úpravou, si lesnícka verejnosť môže nájsť množstvo dôvodov, sofistikovaných argumentácií podporených hojnosťou bibliografických odkazov o potrebe konceptu *governance* v lesníctve, takže nie je vylúčené, že mnohých o ňom presvedčí. Nezainteresovaného čitateľa, citlivého na spôsob verbalizácie témy, však táto lektúra môže skôr utvrdiť v presvedčení, že ani množstvo dobrých dôvodov nie je zárukou dobrého spôsobu prezentácie a zrozumiteľnosti.

Pochybnosti pritom vyvoláva nejednotné, nekoncízne, neprehľadné používanie termínu *governance* v rozličných kontextoch, disparátne definovanie termínu u jednotlivých autorov, čo v dôsledku vysokej extenzie logického spektra pojmu vedie k jeho vágnosti. Editori (J. Šálka a Z. Sarvašová) s tým celkom otvorene rátajú, keď v úvode píše: „Pojem *governance* sa prekladá do slovenského jazyka rôznym spôsobom, ako *spravovanie*, *vládnutie*, *riadenie* alebo *koordinovanie*. Pojem *governance* zahŕňa podľa nášho názoru všetky vymenované slovenské ekvivalenty. Keďže sme sa chceli vyhnúť nedorozumeniam, používame radšej anglický originál.“ (s. 6) Editorom sa tak stalo, že potenciálne nedorozumenia na obsahovej úrovni nadradili nad aktuálnu nezrozumiteľnosť už na úrovni verbálneho kódu. Programová rezignácia na hľadanie a vymedzenie jednoznačného a presného významu kľúčového termínu v novom vedeckom koncepte sa nedá považovať za dobrú stratégiu. Ak platia konštanty vedeckej práce, tak je zrejmé, že termíny je nevyhnutné definovať a používať v jednom vymedzenom význame (Horecký – Buzássyová – Bosák a kol., 1989, s. 344). A hoci požiadavku jednoznačnosti a presnosti netreba absolutizovať, práve vo fáze zavádzania termínu by bola adekvátnejšia snaha o jeho precíznu definíciu a ustálenie používania. Ak majú do extenzie pojmu *governance* patriť aj významy *spravovanie*, *vládnutie*, *riadenie* a *spolupráca*, pôjde o polysémiu, teda o taký typ mnohoznačnosti, kde designáty (významy) odrážajú jeden a ten istý denotát z rôznych hľadísk. A pretože významy sú vzájomne vo vzťahu komplementárnej distribúcie (tamže, s. 341), musí sa konkrétny designát identifikovať v konkrétnom kontexte, tzn. musí sa aktualizovať jeden z významov ako dominantný.

V prípade *governance* za sémantickú dominantu môžeme považovať význam *správa/spravovanie*, na rozdiel od významu *vláda/vládnutie* pri výraze *government*, ktorý je jeho motivantom (samozrejme, len v prostredí východiskového jazyka).

V prospech dominancie významu *správa, spravovanie* spomedzi troch ďalších významov termínu *governance* hovorí aj existencia mimovládneho Inštitútu pre dobre spravovanú spoločnosť (SGI – Slovak governance institute), ktorý svojou medializáciou zohráva úlohu vo formovaní preferenčného adaptačného modelu a naznačuje, akým smerom sa uberá udomáčňovanie *governance* v neprofesionálnej komunikácii. Širšia jazyková prax takto potvrdzuje potrebu jednoznačnej identifikácie prevzatého výrazu *governance* s domácim ekvivalentom, čo zároveň znamená, že sa v konkrétnych prípadoch nedá vyhnúť prekladu a výberu jedného z možných významov. Prevencia pred nedorozumením by skôr mala spočívať vo voľbe jedného dominantného designátu (*spravovanie*), ktorý by významovo stabilizoval termín *governance* v slovenskom profesionálnom diskurze a následne aj v bežnej verejnej komunikácii.

Fungovanie tohto termínu rozoberáme na pozadí lesníctva preto, že máme k dispozícii ucelený materiál v podobe vedeckej publikácie, ale interlingválny import *governance* do slovenčiny prebieha mnohými ďalšími komunikačnými kanálmi a netýka sa iba spoločenstva lesníkov. *Governance* sa v zahraničnej odbornej (ekonomickej, politologickej, sociologickej) literatúre objavil začiatkom 90. rokov v súvislosti s diagnózou krízy riadenia spoločnosti (s. 29). V termíne *governance* je zreteľná nadväznosť na výrazy *govern* (vládnut) a *government* (vláda), ktorá signalizuje, že stále ide o význam vládnutia, ale nový termín s odlišnou štruktúrou čiastkových významov má zdôrazniť, že ide o iný druh „vládnutia“ – o *spravovanie*. Termín *governance* nie je historicky, ideologicky, ani politicky zaťažený, nevyvoláva negatívne konotácie, ale naopak, ako optimálny systém supervízie založený na (dobrom) spravovaní, koordinovaní a riadení by mal vyvolávať pozitívne konotácie. Tento mechanizmus podporujú prototypové syntagmy ako je *good governance* – *dobré spravovanie* – o to výraznejšie, ak sa v jazyku ustáľujú aj v podobe logoným. Spomínaný Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť sa v písomnej forme väčšinou uvádza paralelne so svojím anglickým ekvivalentom Slovak governance institute (a heslom *Nové idey pre Slovensko*). Znamená to, že každý používateľ jazyka, ktorý „potrebuje“ *governance* si už dnes môže vybrať medzi domácim ekvivalentom (*spravovanie, vládnutie, riadenie, koordinovanie*) a originálom *governance*.

Mechanizmy používateľského výberu a adaptácie prevzatých výrazov sú založené na synergii rozličných jazykových i mimojazykových faktorov a v celej svojej zložitosti sú predmetom záujmu interlingválnej proxemiky (Ološtiak, 2004). Publikáciu *Governance* v lesníctve by sme v tomto kontexte mohli považovať za interlingválnu udalosť, ktorá na konkrétnom príklade dokumentuje, že lesnícka vedecká komunita z rozličných dôvodov uprednostňuje medzinárodnú terminológiu. Jednotlivé príspevky odrážajú prvotnú interferenciu termínu *governance* v slovenskom vedeckom diskurze s náznakmi kontextovej adaptácie. Kontextové zapájanie sa napríklad realizuje v spojeniach: *governance trvalo udržateľného rozvoja, environmentálny*

governance, *viacúrovňový regionálny governance*, *governance inovačných systémov*, *corporate governance* atď. Ide o terminologické spojenia, ktoré sa vo štvorčekovej schéme prezentujú na obálke publikácie (na pozadí lesa) ako heslá, čo umocňuje dojem, že tu cez samý *governance* nevidieť les. Doposiaľ namiesto nich fungovala napr. *politika*, *stratégia*, či *konceptia trvalo udržateľného rozvoja*, *environmentálna politika*, *viacúrovňová regionálna správa*, *manažment inovačných systémov*, *podnikové riadenie* a iné.

Okrem adaptácie prevzatého výrazu cestou jeho kontextového zapájania (transsyntagmatizácie, Ološtiak 2004) od začiatku pôsobí aj transfonemizácia, a to od pôvodného [ˈgə-vər-nəns] či [ˈga-vər-nəns] smerom ku [gavnans], resp. [gavnens]. Prebehla aj transgenderizácia, pri ktorej sa *governance* na základe konsonantického zakončenia dostal do paradigmy mužských neživotných substantív potenciálne skloňovateľných podľa vzoru hlas. Iba potenciálne, pretože adaptácia na úrovni transdeklinácie sa neuskutočnila – aj tu sa potvrdzuje, že pomenovania zakončené na nemé e (typu Lawrence, Torrance) majú vysokú potencialitu nesklonnosti (Ološtiak – Bilá – Timková, 2006, s. 42). V dôsledku toho je v publikácii vysoká frekvencia neústrojných slovných spojení napr. „Reforma *European governance* sa začala pod vedením Romana Prodiho...“ (s. 91), „Význam *corporate governance* v lesníctve...“ (s. 241), „Dôležitý cieľ *governance* na *regionálnej* úrovni je manažment a riešenie konfliktov...“ (s. 45). Určitý smer adaptácie naznačuje ojedinelý pokus o deklináciu – „Princípy *governancu* tak vyostávajú pozornosť kvality...“ (s. 68). Znamená to, že potreby plnohodnotného vedeckého diskurzu a perspektívna integrácia termínu *governance* si budú vyžadovať vyšší stupeň adaptácie, predovšetkým na úrovni transdeklinácie.

Aj v tomto prípade platí, že ak majú byť prvky cudzej proveniencie akceptovateľné a komunikačne efektívne, musia sa prispôbovať systémovo-funkčným zákonitostiam preberajúceho jazyka (Ološtiak, 2007, s. 34) Keďže sa morfológická adaptácia uskutočňuje najmä pomocou afixov, táto zložka výrazu determinuje integráciu preberaného slova a jeho zaradenie do príslušných gramatických kategórií. Morfematická štruktúra podľa Morfematického slovníka slovenčiny by mala podobu *govern-anc:i-a* a tvorila by tak analógiu k výrazom typu [*kon*]kur-enc:i-a, ktoré v slovenčine tvoria možno nie početnú, ale frekvenčným rangom veľmi významnú skupinu termínov a cudzích slov. Spomeňme len výrazy, ktoré sú v angličtine zakončené na -ance/-ence a do slovenčiny sa pravidelne a bezproblémovo integrujú so zakončením -ancia/-encia, napr. *tolerancia*, *relevancia*, *ignorancia*, *renesancia*, *arogancia*, *elegancia*, *rezonancia*, *performancia* atď. Formantový variant -encia majú napr. *konferencia*, *frekvencia*, *tendencia*, *benevolencia*, *existencia*, *inteligencia*, *referencia*, *kompetencia*, *absencia*, *turbulencia* atď. Analogicky k tejto skupine výrazov, ktoré sú slovotvorne motivované (*konkurencia*), by sa potom aj *governancia* mohla považovať za pomenovanie (spredmetneného) deja, podobne ako aj *správa*, *spravo-*

vanie (*vláda, vládnutie*). Nevidíme dôvod, prečo by k tejto skupine výrazov nemohla pribudnúť aj *governancia*. Oproti domácej alternatíve *správa/spravovanie* si zachováva terminologický ráz a interlingválnu zrozumiteľnosť, ktorá, ako potvrdzuje práca Governance v lesníctve, je v profesionálnom diskurze dominantná. Oproti *governance* má výhodu morfolologickej adaptovanosti, a tým aj derivačnej potenciality. Vzhľadom na to, že výraz *governance* preniká do jazyka cez rôzne odborné diskurzy, ako kľúčový termín ho využívajú zatiaľ najmä teoretici riadenia systémov, či už prírodných (lesníci) alebo spoločenských (politológovia, ekonómovia, sociológovia a i.). Potreby publicistiky a všeobecnej komunikácie bývajú iné, preto je dobré, že používatelia jazyka v prípade *governance* budú mať na výber z foriem *governance*, *governancia* alebo *správa/spravovanie*. Dobrou správou však je, že sa bez výrazu *governance* v slovenčine dá aj zaobísť.

Literatúra

FRONEK Josef – MOKRÁŇ, Pavel: Anglicko-slovenský slovník s najnovšími výrazmi. Bratislava: Veda 1999.

Governance v lesníctve. Eds. J. Šálka, Z. Sarvašová. Zvolen: Národné lesnícke centrum Zvolen 2009. 262 s.

HAIS, Karel – HODEK, Břetislav: Velký anglicko-český slovník, I. A – G. Praha: Nakladatelství ČSAV 1984.

HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján a kol.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava: Veda 1989. 440 s.

MASÁR, Ivan: Príručka slovenskej terminológie. Bratislava: Veda 1991. 189 s.

OLOŠTIAK, Martin. O interlingválnej proxemike (príspevok k poznaniu medzijazykových súvislostí). In: 5. medzinárodná konferencia o komunikácii. Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach. Banská Bystrica 3. – 4. september 2003. Ed. V. Patráš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied 2004, s. 131 – 142.

OLOŠTIAK, Martin – BILÁ, Magdaléna – TIMKOVÁ, Renáta: Slovník anglických vlastných mien v slovenčine. Bratislava: Kniha-spoločník 2006.

OLOŠTIAK, Martin: Jazykovoštruktúry a komunikačno-pragmatický status vlastného mena (adaptácia anglických proprií v slovenčine), Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2007. 226 s. [Dokument prístupný aj online: <http://olostiak.webz.cz/Publikovane/propria_monografia_2007.pdf>]

SOKOLOVÁ, Miloslava – MOŠKO, Gustáv – ŠIMON, František – BENKO, Vladimír: Morfe-matický slovník slovenčiny. Prešov: Náuka 1999. 530 s.